

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Rodinné vzťahy podľa princípov sociálneho učenia
Katolíckej cirkvi

Nitra 2013

**RODINNÉ VZŤAHY PODĽA PRINCÍPOV SOCIÁLNEHO UČENIA
KATOLÍCKEJ CIRKVI**

Autor ThDr. Miroslav Lyko, PhD.

Vydavateľ Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta

Posudzovatelia prof. ThDr. Pavol Farkaš, PhD.
doc. PhDr. PaedDr. Lýdia Lehoczka, PhD.

Jazykový redaktor ThDr. Miroslav Lyko, PhD.

Grafická úprava a sadzba

Návrh obálky

Tlač

Rok vydania 2013

Vydanie prvé

Náklad

© Miroslav Lyko, 2013

ISBN

Obsah

Úvod

Situácia rodiny v súčasnosti – stav, z ktorého je nutné vychádzať

1 ĽUDSKÁ SLOBODA AKO DAR OD BOHA PRE JEDNOTLIVCA I RODINU

1. 1 „Rodinné svedomie“ ako základ rodinnej i spoločenskej morálky
1. 2 Sloboda v rodine a pre rodinu
1. 3 Výzvy Dňa slobody
1. 4 Sloboda – výsada človeka – a čo ďalej?
1. 5 Náboženská sloboda ako nevyhnutný predpoklad pre rodinu
1. 6 Jeden z dôsledkov náboženskej slobody
1. 7 Sloboda pre spravodlivú výchovu
1. 8 Misia manželov v kontexte náboženskej slobody ako prejav cnosti spravodlivosti
1. 9 Sloboda pre povolanie
1. 10 Sloboda jednotlivca – dar pre širšiu rodinu v štáte
1. 11 Sloboda a majetok
1. 12 Sloboda verzus ľudské telo
1. 13 Sloboda pre lásku, vieru, pravdu a život

2 KRÁSA RODINNÉHO SPOLOČENSTVA

2. 1. 1 Biblický a teologický pohľad na rodinu založenú na manželstve
2. 1. 2 Krása kresťanského manželstva v jeho vlastnostiach
2. 1. 3 Povinnosti rodičov voči deťom
2. 1. 4 Ešte raz k výchove – miesto školskej výchovy v rodine
2. 2 Zabraňovanie počatia
2. 3 Rozvážnosť pri plodnosti rodiny v službe spoločnosti
2. 4 Umelý potrat ako protirečenie povolania otvorenosti pre dobro spoločnosti
2. 5 Umelé oplodnenie a jeho sociálny rozmer
2. 6 Ďalšie body rodinného spoločnosti
2. 7 Sviatosti a modlitba – prostriedky pre zadosťučinenie povolania človeka a rodiny
2. 8 Povinnosti detí voči rodičom
2. 9 Chorý a starý človek v rodine i mimo nej

3 PRÍNOS KRISTOVHO POSOLSTVA K INTENZITE SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI V RODINE

3. 1 Materiálne zabezpečenie rodiny
 3. 2 Vzťah rodina verzus štát v encyklike Rerum novarum
 3. 3 Pius XI. o spravodlivosti premietnutej do mzdy členov rodín
 3. 4 Pevné manželstvo a stabilná rodina ako základný predpoklad sociálnej istoty
 3. 5 Komplexný rozvoj človeka prostredníctvom rodiny
 3. 6 Pracovať znamená rozvíjať rodinný život
 3. 7 Konzumizmus – staronové nebezpečenstvo
 3. 8 Caritas in veritate aj o spoločenskom rozmere ľudskej osoby
 3. 9 Ešte k sociálnej spravodlivosti v rodine
- Záver

Úvod

Konštatovanie, že v dnešnej dobe sa možno viac ako inokedy hovorí o kríze rodiny, je pravdepodobne na mieste, teda aspoň o kríze rodiny tradičnej. Často sa hovorí o neprajnosti doby, o negatívnom vplyve médií, o tom, že jej škodí nezamestnanosť manželov, choroby, nedostačujúca či zle nasmerovaná komunikácia a podobne. Rodina sa však týka konkrétnych ľudí, ktorí majú za ňu zodpovednosť. Predovšetkým jej členovia majú v rukách jej úspešnosť či neúspešnosť a to aj napriek často objektívnym neprajnostiam. Spoznávajúc príslušné princípy, vďaka ktorým môže rodina, a teda všetci jej členovia, odolať nepriaznivým vplyvom doby, a navyše kráčať životom v láske, súdržnosti a vernosti, by mohlo byť tým, čo by táto publikácia mohla priniesť.

Napísané bolo, čo sa týka tejto problematiky, naozaj veľa. Nechcem opakovať to, čo už bolo takouto formou vyjadrené v blízkej či ďalekej minulosti. Skôr pôjde o osobné svedectvo človeka, ktorý je na ceste, človeka, ktorého minulosť i súčasnosť je zakorenená v rodinných vzťahoch (tak ako u veľkej väčšiny ľudí), človeka, ktorý sa usiluje spoznávať princípy náležitého života podľa katolíckej morálky a ktorý sa, niekedy viac, inokedy menej úspešne, snaží ich aj implementovať do svojho každodenného života. Originálnosť publikácie a z toho vyplývajúci nový pohľad na problematiku sociálnej spravodlivosti v rodine zaručuje nielen zainteresovaný pohľad zvnútra, ale aj ambícia načrtnúť víziu rodinnej spravodlivosti pre budúcnosť, a to pod zorným uhlom učenia Katolíckej cirkvi. No jedným dychom dodávam, že tento zorný uhol sa plne prekrýva a zhoduje s autenticky ľudským postojom k životu. Teda nejde o nič umelo či „protiľudsky“ vytvorené. Tu nemôže byť ani reči o nejakom samoučelnom zozname príkazov a zákazov, a to ani v kontexte so životom rodiny, ani s medziľudskými vzťahmi ako takými. Ide o plne ľudský postoj, ktorému je vlastná nielen túžba po láske, po vhodnom usporiadaní vzťahov, po šťastí – v pozemskom živote, ale ktorý v hĺbke svojho bytia túži po nadprirodzenom, večnom živote, po večnej láske a po večnom šťastí. Čitateľovi chcem tlmočiť aktuálne či, lepšie povedané, aktualizované, argumentmi podložené pravidlá, či načrtnúť cestu, ktorá vedie k vytúženému cieľu. Každá podkapitola bude vychádzať zo situácie, ktorú väčšinou čitateľ pozná zo svojho okolia. Situáciu následne spoločne vložíme do kontextu sociálneho učenia Cirkvi.

A ešte jedna vec. Niektoré kresťanské (katolícke) princípy rodinnej spravodlivosti budem spoločne s čitateľom konfrontovať s niektorými na Slovensku platnými zákonmi, súvisiacimi s rodinným životom. Cieľom bude okrem iného uspokojivo odpovedať na otázku, aká je pomoc štátu a spoločnosti tradičnej rodine, ktorá je založená na heterosexuálnom monogamnom manželstve. Nevyhnem sa ani tradičným princípom, na ktoré už desaťročia poukazuje sociálna náuka Cirkvi – solidarite a subsidiarite – a to v kontexte ich služby či možnej služby rodine.

To všetko súvisí so spravodlivosťou, na ktorú má nárok každý človek a ktorej má rovnako aj zadosťučňovať vo vzťahoch k druhým ľuďom, veď človek „nie je len pasívnym nástrojom Božej všemohúcnosti, ale môže na Božiu lásku odpovedať, alebo sa jej vyhnúť.“¹ A tak miera morálnosti života človeka by sa mohla podmieniť hĺbkou jeho odpovede na Božiu lásku voči nemu.

Situácia rodiny v súčasnosti – stav, z ktorého je nutné vychádzať

„Kto nechá vstúpiť Krista, nič nestráca, absolútne nič z toho, čo robí život slobodným, krásnym a veľkým. (...) Iba v tomto priateľstve sa otvára brána života“². Tieto slová dnes už emeritného pápeža Benedikta XVI., ktoré vyslovil počas svojej inaugurácie na Petrov stolec v apríli 2005 naznačujú, pod akým zorným uhlom sa pozriem na situáciu rodiny v našom priestore. Totiž pohľadom kresťanského posolstva s jeho sociálnym rozmerom, ktoré dáva ľudskému životu slobodu, krásu a veľkosť. A keď mám pred sebou aj slová pápeža Františka, ktoré vyslovil počas svojej inauguračnej svätej omše v marci 2013, je zrejmé, že obaja pápeži vychádzajú zo spoločného základu – z osoby Ježiša Krista, z jeho veľkonočného tajomstva a z jeho turíčneho završenia. K slobode, kráse a veľkosti života Kristom v Duchu Svätom – podľa Benedikta XVI., možno pridať Františkove slová, hovoriace o dôsledkoch čo i len implicitného života podľa Kristovho evanjelia: „Pamätajme na to, že nenávisť, závisť, namyslenosť znečisťujú život! Ochráňovať znamená byť ostrážitým voči svojim pocitom a nášmu srdcu, pretože odtiaľ vychádzajú dobré aj zlé úmysly. Tie, ktoré budujú, a tie, ktoré ničia! Nesmieme sa báť dobroty a už vôbec nie nežnosti!“³ A ešte ďalšie priliehavé slová pápeža Františka, zaznamenané v publikácii Gaetu: „Môžeme vybudovať veľa vecí, ale ak nebudeme vyznávať Ježiša

¹ Benedikt XVI. – Ratzinger, 2012, s. 73

² Benedikt XVI., 2005

³ František, 2013a

Krista, nepôjde to. Staneme sa zbožnou skupinou, ale nie Cirkvou“⁴. Aj tento ďalší rozmer slobody, krásy a veľkosti života s Kristom bude na nasledujúcich stranách postupne rozmenený na drobné.

Aká je situácia rodiny na Slovensku v súčasnosti?

V našom čase a priestore žijú úplné i neúplné rodiny. Rastie podiel rozvedených, podiel slobodných obyvateľov zostáva, podľa zverejnených čísel zo sčítania obyvateľov v roku 2011, v porovnaní so sčítaním v roku 2001, nezmenený, čo však nie je pozitívna informácia. Pre úplnosť pripomínam, že pod výrazom „úplné rodiny“ rozumiem rodiny, ktoré sú založené na manželstve muža a ženy, ktoré reálne stále trvá. Neúplné rodiny sú také, ktoré toto kritérium nespĺňajú.

Profánná odborná literatúra zaoberajúca sa touto problematikou uvádza minimálne tri typy partnerstva medzi ľuďmi, ktorí tvoria základ rodiny. De Vito to interpretuje takto:

Tradičné páry – spoločne zdieľajú základný hodnotový systém a životnú filozofiu. Partneri vidia seba samých skôr ako splynutie dvoch osôb do jedného páru než ako dvoch samostatných jednotlivcov. Sú na sebe navzájom závislí a veria, že každý jednotlivec musí obetovať svoju nezávislosť v prospech vzťahu. Veria v spoločné zdieľanie všetkého a iba máločo robia oddelene. Tento pár je verný tradičným roliam pohlavia a iba zriedka má konflikty pre týmto roly. Takmer nikdy nedochádza medzi partnermi k boju o moc a ku konfliktom, pretože každý z nich pozná svoju rolu v rámci vzťahu a drží sa jej. Títo partneri sa k sebe skláňajú, usmievajú sa na seba, často sa spolu rozprávajú, prerušujú sa navzájom a dokončujú vety za druhého.

Nezávislé páry – kladú dôraz na svoju individualitu. Vzťah je pre ne dôležitý, ale nie dôležitejší než identita každého jednotlivca. Aj keď spolu trávajú značnú časť voľného času, neritualizujú to napríklad nejakým rozvrhom. Obaja partneri venujú svoj čas aj ďalším priateľom. Samých seba vidia ako relatívne obojpohlavných jedincov, ktorí kombinujú tradičné ženské a mužské roly a vlastnosti. Vnímavo spolu komunikujú. Do konfliktu sa púšťajú otvorene a bez strachu. Ich sebaodhalenia sú obsiahle a obsahujú vysoko riskantné a negatívne informácie, ktoré medzi tradičnými párami typicky chýbajú.

Oddelené páry – žijú spolu, ale svoj vzťah vidia skôr ako záležitosť obojstranne výhodnú než ako výsledok vzájomnej lásky alebo zblíženia. Veľmi sa nesnažia byť spolu a skutočne

⁴ Gaeta, 2013, s. 67

sa stretávajú iba pri rituálnych udalostiach, ako sú napríklad sviatočné príležitosti. Je pre nich dôležité, aby každý z nich mal svoj osobný fyzický a psychický priestor. Zdieľajú toho spolu málo. Obaja dávajú prednosť svojej vlastnej ceste. Zastávajú relatívne tradičné hodnoty a postoje ohľadne rolí pohlaví a každý z nich sa snaží správať tak, ako sa ich roliam zvyčajne predpisuje. Najviac ich však charakterizuje to, že každý z nich považuje sám seba za nezávislého jednotlivca, a nie za súčasť páru.⁵

Toľko slová De Vita z jeho publikácie o medziľudskej komunikácii. Ešte som nespomenul trendy, ktoré postupne prichádzajú aj do priestoru, ktorý bol donedávna vo väčšej miere ovplyvnený kresťanskou morálkou. Mám na mysli snahu postupne implementovať do spoločnosti povedomie iného partnerstva než heterosexuálneho, ktoré by údajne bolo životaschopné do takej miery, že by malo potenciál náležite vychovávať deti pochádzajúce napríklad z adopcie alebo v prípade žien – partneriek – pochádzajúce z umelého oplodnenia. A nespomenul som ešte rodiny, v ktorých je manželské spolužitie možné rozviazať, pretože bolo tak na začiatku uzavreté, a nespomenuli sme ani tie rodiny, v ktorých sa manželstvo rozpadlo aj napriek tomu, že bolo pred Bohom uzavreté ako nerozlučiteľné, a to aj preto, lebo štátna legislatíva s tým nemá problém.⁶

Je dobré, že jestvujú rodiny, ktoré sú postavené na základoch nerozlučného manželstva medzi mužom a ženou, že sú manželia, ktorí prijímajú dar detí s pokorou a bázňou, no zároveň so zodpovednosťou, a napriek mnohým a často každodenným skúškam dokážu napredovať v duchovnej i materiálnej rovine. Výsledkom je väčšinou zdravé rodinné ovzdušie, kde nechýba konštruktívny dialóg, nezištnosť, miernosť, vzájomná spolupráca, no predovšetkým láska prejavujúca sa v rozličných podobách, ktorá sa často ani nedá uzavrieť do nejakej konkrétnej šablóny. Jestvuje opodstatnená nádej, že z takéhoto rodinného prostredia budú vychádzať pripravení a dostatočne vyzbrojení mladí ľudia, ktorí budú mať vo svojom „rodnom hniezde“ aj naďalej oporu a ktorí si podľa toho, vďaka

⁵ De Vito, 2008

⁶ Podľa legislatívy platnej v Slovenskej republike, manželstvo môže uzavrieť iba slobodný muž so slobodnou ženou. Manželstvo zaniká smrťou alebo vyhlásením jedného z manželov za mŕtveho. Manželstvo sa ruší rozvodom, a to v odôvodnených prípadoch, ak sú vzťahy medzi manželmi tak vážne narušené a trvalo rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj účel a od manželov nemožno očakávať obnovenie manželského spolužitia. Za neplatné manželstvo sa okrem iného považuje manželský zväzok, o ktorom súd rozhodol, že je neplatné (por. Zákon o rodine č. 36/2005). Naproti tomu podľa Katolíckej cirkvi „uzavreté a dokonané manželstvo nemôže byť rozviazané nijakou ľudskou mocou a z nijakého dôvodu okrem smrti“ (Kódex kánonického práva, 1996, kán. 1141). Ďalej, ak ide o nedokonané manželstvo, môže ho z oprávneného dôvodu rozviazať rímsky biskup (por. kán 1142). Nulitu manželstva, teda skutočnosť, že manželstvo nikdy právoplatne nevzniklo, môže vyhlásiť iba kompetentná cirkevná inštitúcia.

pozitívnej skúsenosti z detstva a ranej mladosti, založia svoju vlastnú rodinu s osvedčenými hodnotami.

Rodina je nádejou pre spoločnosť ako aj pre Cirkev. Jej duchovná i materiálna prosperita prináša mnoho pozitív pre spoločné dobro. Takýchto rodinných spoločenstiev je stále dosť, no nie dosť natoľko, aby nebolo čo zlepšovať, a to nielen čo sa týka kvantity. Ale nie je mojou ambíciou kritizovať či moralizovať. Skôr poukazovať na ideál, ku ktorému sa dá približovať. Rodiny na Slovensku potrebujú povzbudenie. Ich každodenný život nie je jednoduchý – počnúc materiálnym zázemím, ktoré je často veľmi krehké a končiac nedostatkom duchovných hodnôt. Pápež František pri istej príležitosti pripomenul, že ľudia považujú za tragédiu pokles hodnoty svojich investícií, ale „keď ľudia umierajú od hladu, nemajú čo jesť alebo trpia v chorobe, to je nič. (...) To je dnes naša kríza. Cirkev, ktorá je chudobná a pre chudobných, musí bojovať proti takémuto mysleniu.“⁷

Naše rodiny rúca nezamestnanosť, nedostatok času, ktorý jej členovia trávajú spolu – a to buď nútene alebo jednoducho ich životným štýlom, ktorý je zameraný skôr na individualizmus. Otcovia rodín, no nielen oni, si uvedomujú svoju zodpovednosť prinášať do svojho domova bezpečie, vrátane materiálneho zabezpečenia, vyriešenia bytovej otázky, ponúknutia možnosti vzdelávania sebe, manželke a, samozrejme, deťom. Celá spoločnosť – i cirkevné spoločenstvo – by sa mali zomknúť v prospech rodiny a využiť všetky dostupné a morálne korektné možnosti na jej pozdvihnutie. „Naša spoločnosť zahŕňa ľudí s odlišnými životnými štýlmi. V dnešnej dobe sa nám ponúkajú mnohé hodnoty, ale nie všetky vedú k správne konaniu. Dominantné hodnoty a vzorce správania sa dnešnej spoločnosti sú často v rozpore s pravými hodnotami, ktoré vedú k vyrovnanému a radostnému štýlu života. Dnešní rodičia a pedagógovia stoja pred veľkou výzvou a odvahou ponúkať deťom a mládeži pravé hodnoty, predovšetkým prostredníctvom svedectva vlastného života.“⁸

Hneď na začiatku tejto publikácie pripomínam, že mojím cieľom nie je podať či vysvetliť čitateľom etické normy týkajúce sa primerane správneho života členov rodín, ale ide o oveľa viac. Ide o predstretie morálnych a sociálnych princípov rodinného života vo svetle posolstva Ježiša Krista. Je oprávnené konštatovanie, že nosným jadrom a podstatou života každého jednotlivca je Kristovo veľkonočné tajomstvo, jeho smrť

⁷ František, 2013c

⁸ Eliašová, 2008, s. 45

a zmŕtvychvstanie. Toto je neodmysliteľnou skutočnosťou aj v kresťanskej morálnej teológii a konkrétne aj v téme, ktorej sa venujem, sa týka pravidiel rodinného života podľa kresťanského náboženstva a katolíckej sociálnej náuky. Každý člen rodiny napodobňujúc Ježiša Krista, zomiera sebe a svojim parciálnym záujmom a myslí i koná v prospech druhých tak, aby mali z toho primárne osoh oni, zachovávajúc základné princípy poradia lásky a prednosti duchovných hodnôt pred materiálnymi – čo ani zďaleka neoslabuje zaangažovanosť kresťana pri budovaní rodinného zázemia, a to aj v širšom kontexte.

Otcovia a matky potrebujú vzory aj v bohuzasvätených ľuďoch, a to predovšetkým v ich chudobe a v spôsobe života, z ktorého je zrejmé, že tieto osoby žijú hodnoty Božieho kráľovstva. Potrebujú vidieť, že celibátny spôsob života si zvolili pre nebeské kráľovstvo a pre nič iné. Aká je to škoda, keď zasvätené osoby vzbudzujú podozrenie, že ich spôsob života nekorešponduje so zvoleným životným stavom. Ako to zraňuje ustarostených rodičov, ktorí si nemôžu pre svoju rodinu dovoliť zadovážiť často ani minimum najpotrebnejších materiálnych dobier, zatiaľ čo zasvätené osoby nimi oplývajú a aspoň navonok sa javí, že nepocitujú potrebu podeliť sa. Služba spoločstvu, konkretizácia príkazu lásky k blížnemu, zhmotnenie teológie a povolania pre službu - tak by mala vyzerat' služba bohuzasvätených ľudí pre dobro zranených rodín. Bud'me však spravodliví. Sú kňazi i rehoľníci, ktorí sa rozdávajú v službe druhým, ktorí sa delia s tým, čo majú; ktorí žijú svoje duchovné otcovstvo a materstvo so všetkým, čo k tomu patrí. Na druhej strane, pokrstení manželia majú dávať spôsobom svojho života príklad bohuzasväteným slobodným mužom a ženám. Volá ich k tomu ich krst a účasť na trojakom úrade Krista. „Cirkev na Slovensku by sa mala podujat' dôslednejšie na úlohu ukázať ako prijateľnú a oslobodzujúcu tvár Kristovho náboženstva. To znamená, že cirkevní predstavitelia reprezentujúci cirkev musia vyvolať vo vnútri cirkvi očisťujúci proces kresťanských mravov, kresťanskej náuky a prejaviť viac osobnej odvahy brániť tieto hodnoty pred svetom.“⁹ Je iba dobré, že medzi nimi a rodinami väčšinou (aj keď výnimky existujú) nechýba solidarita, empatia a ochota pomáhať. Je chvályhodné, že laickí kresťania, žijúci v rodinách, majú v bohuzasvätených osobách tých, ktorí im sprostredkujú Božiu milosť, ktorí sa za nich modlia a prinášajú obety a ktorí často sú ochotní a schopní preukázať sociálnu i materiálnu pomoc. Myslím však, že to platí aj opačne.

⁹ Duda, 2006, s. 231

Kresťanské rodiny potrebujú na jednej strane pomoc „zhora“, ktorá dá ich každodennosti pečať života podľa Božej vôle a ktorá ich bude povzbudzovať kráčať dobrými skutkami v ústrety večnosti, na druhej strane potrebuje aj účinné pochopenie pre každodennú materiálnu realitu. Rodina na Slovensku totiž nemôže žiť iba z tradície, potrebuje aktuálne impulzy. Ocenenia hodné sú rôzne združenia kresťanských rodín, ktoré ešte v čase neslobody v druhej polovici 20. storočia pomáhali udržať vieru svojich členov tak, aby bola zachovaná nádej na lepšiu budúcnosť, čo sa neskôr ukázalo ako prezieravé a z ovocia tejto činnosti čerpajú slovenskí veriaci aj dnes. No nielen zásluhy z minulosti, ale aj súčasné úsilie mnohých kresťanských rodinných združení má svoj zmysel a určite aj svoje plody. Sú aj v našom priestore aktivity, ktoré napríklad počas pôstneho obdobia organizujú zbierky v prospech viacdenných chudobných rodín alebo počas Vianoc prostredníctvom koledníckej akcie detí podporujú sociálne odkázané rodiny v Afrike. Rovnako nemožno zabudnúť na pomerne novú tradíciu univerzálnej Cirkvi, pozostávajúcu z organizovania svetových stretnutí rodín, a to aj s účasťou rímskeho veľkňaza alebo na Slovensku sláveného Dňa rodiny.

To, že v súčasnosti jestvujú nástrahy pre človeka a jeho morálny život, je každodennou a známou realitou. A že sa to týka aj rodiny ako základnej čiastky Cirkvi i ľudskej spoločnosti netreba veľmi dokazovať. Kríza človeka, hodnôt, ktoré uznáva a podľa ktorých sa riadi, sa automaticky premieta aj do života rodín. Ak muž alebo žena (či obidvaja) zanedbávajú elementárne prvky komunikácie, prejavov lásky, dôvery, potom sa to nutne musí prejaviť v atmosfére rodiny, v ktorej žijú. A ak sú oni jej piliermi ako manželský pár, tak potom je situácia ešte závažnejšia. Platí to však aj opačne.

De Vito uvádza, že „kultúra ovplyvňuje tak témy, ktorými sa ľudia zaoberajú, ako aj spôsoby ich riešenia, ktoré považujú za vhodné alebo nevhodné“¹⁰. Na ilustráciu dáva príklad výskumu, ktorý sa týka osemnásťročných ľudí žijúcich v spoločnej domácnosti s rodičmi. Podľa výskumu, takíto mladí ľudia žijúci v USA majú s rodičmi častejšie konflikty pre svoj životný štýl ako ich vrstovníci, ktorí žijú vo Švédsku, kde spoločné bývanie prijímajú lepšie. Podľa toho istého výskumu nevera manžela vyvolá väčší konflikt medzi manželmi v USA ako v Európe. Študenti zo Spojených štátov majú častejšie nezhody medzi sebou ako s ľuďmi iných kultúr. Naproti tomu, čínski študenti sa pravdepodobne dostanú do konfliktu so študentmi inej národnosti ako so svojimi krajanmi.

¹⁰ De Vito, 2008, s. 228

Z tohto výskumu sa dá vyvodit' nielen dôležitosť komunikácie ako takej, ale aj to, aké vlastnosti má mať. V rodinnom prostredí, kde každý pozná každého, možno ušiť vzájomnú komunikáciu „na mieru“. Navyše, je nutné do takýchto medziosobných vzťahov zahrnúť aj ďalšie komponenty. Niečo viac o nich naznačí niekoľko relevantných myšlienok psychologičky Vagnerovej: „Rodina je dôležitá sociálna skupina, ktorá plní celý rad biologických, ekonomických, sociálnych a psychologických funkcií. Poskytuje svojim členom potrebné zázemie, uspokojuje ich potreby a sprostredkováva skúsenosti, ktoré nie je možné získať inde. Každý jedinec tu má určité úlohy, ktorá sa stávajú súčasťou jeho identity. Medzi jednotlivými členmi rodiny sa v rámci ich rolí vytvárajú rozmanité vzťahy, pre ktoré je charakteristické určité správanie a štýl komunikácie. Každá rodina má svoj hodnotový systém, ktorý ovplyvňuje správanie jej členov a vedie k prednostnej voľbe niektorých stratégií zvládania problémov. Ak je rodina v nejakom smere dysfunkčná, niektoré dôležité potreby týchto ľudí zostanú neuspokojené a rodina sa pre nich stane skôr zdrojom záťaže. Ak ide o dieťa, ktorého osobnosť sa iba rozvíja, môžu mu v dôsledku narušenia rodinných funkcií určité významné skúsenosti chýbať alebo jeho ďalší vývoj môže byť deformovaný rôznymi negatívnymi vplyvmi.“¹¹ Komponenty komunikácie vhodných hodnôt a skúseností sú pre jednotlivých členov rodiny nenahraditeľné. Katolícka morálna teológia spomína vo svojej všeobecnej časti aj ďalšie skutočnosti, ktoré ovplyvňujú ich konanie. Mám na mysli predovšetkým fyzické a psychické danosti človeka. Pohlavie, fyzické ustrojenie, temperament, charakter, vášne, dedičné predispozície, dav, podnebie, no nevynecháva ani vplyv nadprirodzenej sféry – anjelov a zlých duchov. Formovať a vhodne usmerňovať tieto skutočnosti má aj rodina, dokonca ako prvá. Pre komunikáciu kresťanov medzi sebou i s vonkajším svetom by malo vo všeobecnosti platiť to, čo vyjadril Benedikt XVI.: „Kresťan vie rozoznať, kedy je čas hovoriť o Bohu a kedy je lepšie o ňom mlčať a nechať hovoriť len lásku.“¹² A pápež František dopĺňa: „Keď niekto skutočne pozná Ježiša Krista a verí v neho, zakúša jeho prítomnosť vo svojom živote ako aj silu jeho vzkriesenia, nemôže robiť nič iné, ako sprostredkovať túto skúsenosť. Keď sa táto osoba stretne s neporozumením a odporom, správa sa ako Ježiš pri svojom umučení: odpovedá s láskou a v sile pravdy.“¹³

¹¹ Vagnerová, 2008, s. 589

¹² Benedikt XVI., 2006, č. 31

¹³ František, 2013b

Človek si do rodiny, ktorú zakladá, môže a má priniesť hodnoty, ktoré nedeštruujú, ale budujú: Lásku k životu, k pravde, rešpekt voči duchovným i hmotným dobrám bližneho. Ak ich sám uznáva a aj implementuje do praxe, alebo sa o to aspoň usiluje, tak potom bude celá jeho rodina preniknutá nádejou, že sa dokáže preniesť ponad mnohé negatíva doby, a to aj v sociálnej oblasti a že sa napokon nerozpadne pod nátlakom nesprávnych interpretácii spôsobu dosahovania šťastia, ktorých ponuka je až príliš široká a prispôsobivá tomu, aby vždy pôsobila pútavo a moderne.

Kresťanské posolstvo prináša pre človeka konštruktívnu alternatívu voči zdanlivo farbistej, modernej, no neprijateľnej povrchnej morálke. Neuchyľuje sa iba k sľubom súvisiacich so slobodu, krásou a veľkosťou, ako sa to deje v profánnej spoločnosti; kresťanstvo toto všetko aj reálne ponúka.

Tá konštruktívna alternatíva, ktorú ponúka kresťanské učenie, sa začína už v rodine, a to náležitou výchovou. Myslel na to aj Druhý vatikánsky koncil: „Všetci ľudia akéhokoľvek pôvodu, postavenia a veku majú neodcudziteľné právo na výchovu, ako si to vyžaduje ich ľudská dôstojnosť. Táto výchova má zodpovedať svojmu cieľu a prispôbiť sa rozdielnosti pováh, pohlavia i jednotlivých národných kultúr a tradícií. Zároveň má mať porozumenie pre bratské nažívanie s ostatnými národmi a viesť ku skutočnej jednote a k pravému pokoju na zemi. Správna výchova sa usiluje o rozvoj ľudskej osoby, majúť na zreteli tak konečný cieľ človeka, ako aj dobro spoločnosti, ktorej je členom a na ktorej činnosti sa zúčastní, keď sa stane dospelým. Sledujúc pokrok psychológie, pedagogiky a didaktiky, treba pomáhať deťom a mládeži harmonicky rozvíjať fyzické, mravné a intelektuálne schopnosti, postupne nadobúdať čoraz zrelší pocit zodpovednosti vo vytrvalom úsilí o náležité zúšľacht'ovanie vlastného života a o dosiahnutie skutočnej slobody a pritom smelo a vytrvalo prekonávať prekážky“¹⁴. Koncil v tom istom dokumente ďalej pripomína, „že deti a mládež majú právo byť vedení k správne mu mravnému úsudku a k osobnému osvojeniu si mravných hodnôt, ako aj k dokonalejšiemu poznaniu a milovaniu Boha. Preto naliehavo žiada a odporúča všetkým, ktorí vládnu národom alebo stoja na čele výchovnej činnosti, starať sa o to, aby mládež nikdy nebola pozbavená tohto svätého práva“¹⁵. Podľa učenia Katolíckej cirkvi je, čo sa týka výchovy mladej generácie, na prvom mieste rodina, lebo ona „má citový náboj, ktorý uľahčuje prijať bez duševných

¹⁴ Druhý vatikánsky koncil. *Gravissimum educationis*, 1972, č. 1

¹⁵ Druhý vatikánsky koncil. *Gravissimum educationis*, 1972, č. 1

otrasov aj najchúlostivejšie reality a harmonicky ich zjednotiť v bohatej a vyrovnanej osobnosti.“¹⁶ Náležitá kresťanská výchova v rodine má mať svoje „rukolapné“ dôsledky. Nielen o nich písal v exhortácii *Familiaris consortio* pápež Ján Pavol II.: „Rodina je prvá a základná škola sociálnych cností. Ako spoločenstvo lásky objavuje v darovaní seba zákon, ktorý ju vedie a napomáha jej rásť. Toto darovanie sa, ktoré podnecuje vzájomnú lásku manželov, sa kladie za vzor a normu i pre vzájomné darovanie sa, ktoré má vládnuť vo vzájomných vzťahoch medzi bratmi a sestrami, ako aj medzi rôznymi generáciami v ich rodinnom spoložití. Spoločenstvo a každodenná spoluúčasť na rodinnom živote vo chvíľach radosti i ťažkosti je tou najstabilnejšou a najúčinnjšou výchovnou metódou k aktívnemu, vedomému a úspešnému začleneniu sa detí do širšieho okruhu spoločnosti.“¹⁷ Rodinná výchova v kresťanskom duchu má mať také zameranie, aby platilo, že „ovocím kresťanskej výchovy je nadprirodzený človek, ktorý sa podstatne zhoduje s náukou a životom Ježiša Krista.“¹⁸ „Milovať niekoho znamená chcieť jeho dobro a účinne sa o to pričiniť. Popri individuálnom dobre jestvuje aj dobro spojené so sociálnym životom ľudí: spoločné dobro.“¹⁹ Permanentný súboj medzi dobrom a zlom je prítomný aj v našom kontexte. A týka sa aj rodín a jej členov.

Skúsím teraz niektoré spomenuté princípy a konštatovania rozobrať podrobnejšie.

¹⁶ Kongregácia pre katolícku výchovu, 1997, č. 48

¹⁷ Ján Pavol II., 1993a, č. 37

¹⁸ Mazur, 2008, s. 31

¹⁹ Benedikt XVI., 2009, č. 7

1 ĽUDSKÁ SLOBODA AKO DAR OD BOHA PRE JEDNOTLIVCA I RODINU

Sú isté skutočnosti, na ktorých možno stavať a vďaka ktorým možno napredovať. Pre človeka ako osobu so všetkými jej skutočnými atribútmi je takou skutočnosťou sloboda. A keďže človek žije v istom kontexte a v istých sociálnych väzbách s inými ľuďmi, môže a má svoju slobodu využívať nielen vo vertikálnej, ale aj v horizontálnej rovine. Ľudskú slobodu rozoberiem v súvislosti so spomenutým výrokom: „Kto nechá vstúpiť Krista, nič ne stráca, absolútne nič z toho, čo robí život slobodným, krásnym a veľkým. (...) Iba v tomto priateľstve sa otvára brána života.“²⁰

1.1 „Rodinné svedomie“ ako základ rodinnej i spoločenskej morálky

Jestvujú prvky, na ktorých je možné postaviť pevné základy. V prípade ľudskej osoby patrí do takejto kategórie správne svedomie, čiže *svätyňa*, v ktorej vedie dialóg s Bohom. Inštitút svedomia je často predmetom diskusie, a to aj pod zorným uhlom morálnej teológie. Hoci je svedomie „vecou“ každej ľudskej osoby zvlášť a to v tom zmysle, že každý človek je predovšetkým zodpovedný za náležité formovanie svojho svedomia, a hoci v pravom slova zmysle nie je správne hovoriť o „kolektívnom svedomí“, predsa chcem poukázať na „rodinné svedomie“ ako na skutočnosť, ktorá podstatne ovplyvňuje jednotlivé svedomie členov rodiny. Rodinné svedomie je potom schopnosť rodiny umožniť každému jednotlivcovi posudzovať situácie a okolnosti života podľa svedomia každého člena rodiny zvlášť, no podľa kritérií, ktoré sú vlastné rodine a ktoré v nej vytvárajú príslušnú atmosféru i chronológiu hodnôt. Rovnaký, no nezávislý úsudok každého jednotlivca umožňuje hovoriť rodine jedným hlasom. Pod „rodinným svedomím“ rozumiem rámec, v ktorom sa vychováva a následne aj navonok prejavuje každý člen rodiny jednotlivcovo.

Je známe, že svedomie človeka nie je neomylným sudcom, treba ho formovať podľa objektívnej pravdy, ktorá je pre kresťanov prítomná v Božom zjavení, teda vo Svätom písme a v tradícii interpretovanej Učiteľským úradom Cirkvi, aj preto pri jeho formovaní zohráva rodina nezastupiteľné miesto. V rodine získa dieťa prvé životné skúsenosti, naučí sa rozlišovať medzi dobrom a zlom, praktizuje v konkrétnych situáciách dobré skutky – učí

²⁰ Benedikt XVI., 2005

sa cnostiam, pokúša sa čeliť zlu v sebe i mimo seba. A navyše, kresťanská rodina sa tu javí ako spoločenstvo, ktoré je s pomocou i mandátom Cirkvi prvým interpretom kresťanského učenia, morálky a sociálnych cností pre deti. Pretože dobro a zlo existuje, je potrebné naučiť sa – a učiť tomu aj deti – rozlišovať medzi dobrom a zlom. To je totiž prvý predpoklad pre realizáciu princípov sociálnej náuky Cirkvi.

Vagnerová venujúc sa aj tejto problematike, konštatuje, že „rodina poskytuje dieťaťu istotu a bezpečie. V rodine nachádza príležitosť pre nadviazanie spoľahlivého citového vzťahu, ktorý je významnou emočnou skutočnosťou a modelom pre ďalšie medziľudské vzťahy. Emočná akceptácia je podstatná pre rozvoj detskej identity, najmä jeho sebaúcty a sebadôvery. Jedinec, ktorý si vlastnou skúsenosťou potvrdil svoj význam pre iného človeka, ho bude podobným spôsobom prežívať tak vo vzťahu k sebe, ako i k ďalším ľuďom. Získa dostatočnú sebaistotu, ktorá je nevyhnutným predpokladom tolerancie k ľuďom a schopnosti akceptovať ich v ich rôznosti. Pokiaľ rodičia dieťa citovo neprijmú, poskytnú mu tým nepriaznivú informáciu o ňom samom a zároveň zvýšia jeho celkovú neistotu. (...) Rodičia fungujú ako modely, ktoré možno napodobniť, alebo sa s nimi identifikovať. Dieťa si takto môže osvojiť celý rad pozitívnych i negatívnych vlastností a spôsobov správania.“²¹ Platí to predovšetkým pri formovaní svedomia detí. Dobre vedia rozpoznať, či aj ich rodičia si navzájom formujú svedomie, ako to robia a najmä podľa akých kritérií. Kresťanská rodina si dá záležať na takomto svedectve a na takej vzájomnej pomoci, z ktorej bude vyžarovať láska a zodpovednosť jedného za druhého.

Azda nebude na škodu zopakovať si niektoré ďalšie fakty ohľadom pohľadu katolíckej morálky na svedomie:

Objektívne najlepšie je svedomie predchádzajúce a správne, také, ktoré sa ozýva človeku ešte pred skutkom a ktoré je zapojené do dynamického a ľudsky dôstojného procesu hľadania pravdy. Dôležité je, aby človek v pochybnosti, keď si nie je vo svedomí istý, či skutok, ktorý má konať je dobrý alebo zlý, nekonal. V rámci subtraktátu o svedomí treba podčiarknuť aj dôležitosť slobody svedomia. Nikoho totiž nemožno nútiť, aby konal proti svojmu svedomiu alebo inak povedané, každý má právo slobodne konať podľa svojho svedomia. Tým nechcem popierať možnosť či dokonca povinnosť zodpovedných a kompetentných na svedomie druhých apelovať. Zodpovednosť za spoločné dobro a za spásu blížneho to priamo prikazuje.

²¹ Vagnerová, 2008, s. 590

1. 2 Sloboda v rodine a pre rodinu

Človek ako osoba túži po slobode. Často robí všetko preto, aby bol a zostal natrvalo slobodný. Je to prejav jeho ľudskej prirodzenosti, ide o jav normálny a dobrý. Napriek tomu, či práve preto, človek hľadá svoju cestu slobody, ktorá ho nie vždy privedie k pravej slobode. Často počuť, že peniaze znamenajú slobodu a ľudia s vyšším spoločenským postavením sú slobodnejší a podobne. Rozoberme si, čo ľudskú slobodu ovplyvňuje, čo ju posilňuje a čo ju ničí.

Hoci na človeka a na jeho slobodu pôsobia rôzne determinanty, ako osoba je a zostáva slobodný. Na toto upozorňuje aj Magistérium Katolíckej cirkvi, napríklad encyklika Jána Pavla II. *Veritatis splendor*²². Iste, sú určité súvislosti, ktoré môžu na slobodu jednotlivca pôsobiť negatívne. Mám na mysli nesprávnu výchovu v rodine, vplyv kultúry, médií, ale aj subjektívne skutočnosti, napríklad už raz spomenuté nepriaznivé psychické a fyzické zdravotné usporiadanie, nevhodné zvyky, vášne, temperament, dedičné predispozície. Predsa však človek je ako taký slobodný a má úlohu slobodu si udržať, či dokonca ju zveľaďovať. To však nie je všetko. Jeho úloha je predĺžená aj na jeho blízkych. Má im pomáhať pestovať slobodu. Žiť a konať slobodne. To je spravodlivé voči jemu i voči druhým.

Sloboda môže byť chápaná rôzne. Sú ľudia, ktorí sú presvedčení, že majú peniaze a majetok, sú slobodní a nezávislí. Tí, ktorí si užívajú dobré zdravie, alebo tí, ktorí nie sú zviazaní zamestnaním, domovým poriadkom, často ani božím či štátnym zákonom – aj takí sa môžu cítiť slobodní. V skutočnosti môže v týchto prípadoch ísť o niečo úplne iné, ba opačné. Človek môže byť otrokom toho, čo ho robí akože slobodným. Kresťan chápe, že pravú slobodu dáva človeku Boh, a človek je, v pravom zmysle slova, slobodným vtedy, ak sa riadi jeho zákonom.

1. 3 Výzvy Dňa slobody

Pre kresťana je vyhradený minimálne jeden deň v týždni, keď má čas pestovať či formovať svoju slobodu viac ako inokedy. Zvlášť preto, že je často šesť dní v týždni otrokom času. Je nútený okolnosťami nechať si organizovať čas, a tak nemá slobodu v jeho využívaní. Sloboda je šesť dní v týždni podriadená zodpovednosti, a to najmä vtedy, keď ide o

²² Ján Pavol II., 2000b, č. 65

zamestnanie, ktoré človeka živí a vďaka ktorému dostáva mzdu aj pre svoju rodinu. Nehovorím však o vnútornej slobode, ktorú si človek môže zachovať aj vtedy, keď má vonkajšiu slobodu obmedzenú. Symbiózu vnútornej a vonkajšej slobody môže a má dosiahnuť v nedeľu. To je Deň slobody. Za taký ho povýšil Kristus osobným zavŕšením veľkonočného tajomstva, ktoré prinieslo vykúpeným ľuďom slobodu, a za taký ho má mať aj každý kresťan. Jeho dôstojnosť, ktorá je podporovaná aj slávením Pánovho dňa, mu káže, aby sa oslobodzoval od každej závislosti či otroctva, ktoré by ho mohlo o slobodu obráť. Ak to dokáže jednotlivec, potom je nádej, že pre náležité prežívanie nedele bude získaná aj jeho rodina. Tam totiž, „kde odumiera zmysel pre súvislosť medzi kultúrou a kultom a kde sa náboženstvo stáva iba funkciou kultúrnej činnosti, mizne takmer úplne z centra pozornosti umenie, literatúra, pohoda a voľný čas, kontemplácia a mystika“²³. Organizáciou voľného času ľudí sa špeciálne zaoberá zábavný priemysel, no nie primárne preto, aby človeku doprial zážitok z umenia, literatúry, pohody a voľného času, kontemplácie a mystiky, aj keď človek, rodina, národ i celé spoločenstvá národov majú v ponuke široké spektrum rôznych druhov zábavy. Zaiste, nemožno celú ponuku a priori odsúdiť a označiť ju za zlú. Sú aktivity, ktoré dokážu zapojiť a spojiť celú rodinu, ak sa ich zúčastní. Treba rozlišovať. No jedno je isté. Nemalo by to byť ústredným či vrcholným bodom nedele, ale skôr okrajovou záležitosťou. No aj tu má človek slobodu, má na výber. Či sa nechá zmanipulovať, dobrovoľne obráť o čas, či ho dobrovoľne odovzdá, alebo či ho využije pre niečo vyššie. Tým vyšším rozumom Boha, potom však aj človeka, predovšetkým toho, s ktorým má vytvorený príbuzenský vzťah, teda člena svojej rodiny – manželského partnera, deti, rodičov, súrodencov, starých rodičov a podobne. Platia tu slová Watta Alanna, že človek „by mal prehodnotiť svoj pohľad a žiť v skutočnom svete, ktorý považuje za abstraktný, namiesto abstraktného sveta, ktorý mal za skutočný“²⁴, zvlášť, keď čoraz výraznejšie vstupujú do voľného času sociálne siete a čoraz vyspelejšie komunikačné prostriedky. Členovia rodiny sú síce doma, ale spoločná strecha nad hlavou je často to jediné, čo ich spája.

²³ Waldenfel, 2000, s. 662

²⁴ Watts, 1995, s. 223

1. 4 Sloboda - výsada človeka – a čo ďalej?

Sloboda dáva človeku možnosť výberu medzi dobrým a zlým; medzi dobrým, lepším a najlepším. Táto danosť, vlastná človeku, má byť rozvíjaná tak osobným, vlastným úsilím, ako aj rodinou, ktorá sa pokladá za školu slobody. V rodinnom prostredí sa učí rozhodovať sa pre objektívne morálne dobro. Slobodne. No pod vplyvom výchovy zodpovedných, predovšetkým rodičov. Keď však hovorím o slobode v Kristovi a vďaka Kristovi, potom je nutné podčiarknuť dôležitosť kresťanskej výchovy k slobode, ktorá sa chápe ako dar od Boha. Možno si teraz položiť otázku, aký je rozdiel medzi kresťanským a nekresťanským chápaním výchovy k slobode. Odpoveď bude ovplyvnená znalosťou noriem, platiacich v profánnom práve či v bežnej „svetskej“ spoločnosti. Nechcem paušálne hodnotiť nekresťanské chápanie slobody, no poukázaním na princípy kresťanskej slobody vyjadrím to, čo by malo byť kresťanom, no nielen im, bližšie.

Sloboda robí skutky človeka v pravom zmysle slova ľudskými. Sloboda výberu mu dáva možnosť získať zásluhy pre večnosť. Ľudská sloboda robí svet i medziľudské vzťahy pestrými, no zároveň umožňuje existenciu napätia medzi dobrom a zlom vtedy, ak je zneužívaná. Ale budme predovšetkým pozitívni a podčiarknime, že v rodine ako aj v globálnej spoločnosti najväčším vyjadrením realizácie slobody v človeku je láska a jej prežívanie k Bohu i k človeku. „Láska spôsobuje, že človek sa realizuje cez pravý dar seba samého: milovať znamená dávať a prijímať to, čo sa nedá ani kúpiť, ani predať, ale iba slobodne a vzájomne darovať.“²⁵ Aby bola sloboda chápaná ako dar, musí byť takto vštepovaná človeku už v detstve, v rodine. Potom bude pre jednotlivca i celé rodiny samozrejmosťou život v láske podľa kresťanského ideálu. „Láska k láske a láska k pravde sú priamymi vyjadreniami duchovného zdravia a podstatných zložiek autentickej pospolitosti na všetkých úrovniach. Z toho vyplýva, že kultúra nejakého ľudu či skupiny ľudí by mala podporovať duchovné zdravie a byť utváraná takýmto zdravím a tým presadzovať pravú pospolitosť.“²⁶ Aj také je chápanie a poslanie slobody.

²⁵ Ján Pavol II., 1999b, č. 221

²⁶ Forde, 2004, s. 10

1. 5 Náboženská sloboda ako nevyhnutný predpoklad pre rodinu

Rozmery slobody sú, ako možno vidieť, rôzne, rovnako aj miera jej horizontálneho vylitia. K dôležitým dôsledkom všeobecnej Bohom darovanej slobody patrí aj náboženská sloboda.

Tomuto fenoménu sa venoval napríklad Druhý vatikánsky koncil v špeciálnej deklarácii *Dignitatis humanae* a podčiarkovali ho aj pontifikáty nasledujúcich pápežov.

Náboženská sloboda musí byť nutne prítomná aj v rodine, ktorá o sebe deklaruje, že slobodu ako takú rešpektuje. A to aj preto, lebo „sme konfrontovaní s neuveriteľnou pestrosťou súčasnej religióznej scény.“²⁷ Citovaný autor ďalej pripomína, že „medzináboženské vzťahy existujú na rôznych úrovniach od kontaktov jednotlivcov a skupín až po oficiálne rozhovory reprezentácií.“²⁸ A práve tá najnižšia úroveň je často prítomná v rodine. Ako má však vyzerat'? Ako v praxi zabezpečiť slobodu vo vyznávaní príslušného náboženstva, ak ho manželia nemajú spoločné? Ako v takýchto podmienkach vychovávať deti? Je v súlade s náboženskou slobodou krstiť malé deti a ich následná náboženská výchova? Je v súlade s náboženskou slobodou rešpektovanie ateistického postoja člena rodiny?

Čo je náboženská sloboda? Zjednodušene povedané, je to sloboda pre náboženstvo, možnosť slobodne sa rozhodnúť vyznávať náboženstvo, slobodne si ho vybrať a slobodne vykonávať súkromný a verejný kult, ktorý s ním súvisí. Náboženská sloboda v praxi znamená, že toto právo človeka rešpektuje tak spoločnosť, ako aj jej inštitúcie i jednotlivci, vytvárajú pre to náležité podmienky. V rámci náboženskej slobody nie je rodičom upierané právo vychovávať ich deti podľa náboženstva, ktoré sami uznajú za vhodné. Náboženská sloboda obsahuje aj právo implementovať princípy viery do života – súkromného, profesijného i verejného. Dekrét Druhého vatikánskeho koncilu *Dignitatis humanae* ďalej podčiarkuje, že „všetci ľudia, v súlade so svojou dôstojnosťou, ako osoby obdarené rozumom a slobodnou vôľou – a teda osobne zodpovední – sú samou svojou prirodzenosťou pobádaní a zároveň mravne povinní hľadať pravdu, predovšetkým pravdu týkajúcu sa náboženstva. Sú povinní poznanú pravdu aj prijať a celý svoj život usporiadať podľa jej požiadaviek. Tejto povinnosti však nemôžu zadost'učiniť spôsobom, ktorý by zodpovedal ich prirodzenosti, ak nemajú psychologickú slobodu a ak nie sú zároveň

²⁷ Štampach, 2008, s. 191.

²⁸ Štampach, 2008, s. 192

chránení pred vonkajším donucovaním. Právo na náboženskú slobodu sa nezakladá na subjektívnej osobnej dispozícii, ale má základ v samej ľudskej prirodzenosti. Právo na ochranu pred vonkajším donucovaním nezaniká ani u tých, ktorí nerobia zadosť povinnosti hľadať a prijať pravdu; a neslobodno zamedzovať uplatňovanie tohto práva, pokiaľ sa zachováva spravodlivý verejný poriadok.²⁹ A ďalej v tomto kontexte platí, že „ak sa nedovoľuje slobodné praktizovanie náboženstva v spoločnosti, pri ktorom sa zachováva spravodlivý verejný poriadok, koná sa bezprávie proti človeku a samotnému poriadku, ktorý Boh ustanovil pre ľudí. Okrem toho náboženské úkony, ktorými sa ľudia na základe svojho presvedčenia obracajú k Bohu súkromným i verejným spôsobom, svojou povahou presahujú pozemský a časný poriadok. Preto občianska moc, ktorej vlastným cieľom je starať sa o spoločné časné dobro, musí uznávať a podporovať náboženský život občanov, ale prekračuje svoju kompetenciu, ak si nárokuje riadiť náboženské úkony alebo prekážať v nich.“³⁰

Ide o zásadné otázky, ktoré môžu podstatne ovplyvniť rodinný život. Hoci sa dnes ani zo strany Cirkvi nekladú prekážky na uzavretie cirkevného manželstva aj tých partnerov, z ktorých jeden nie je katolíckeho vierovyznania, dokonca ani vtedy, ak jeden z nich nie je kresťan; predsa však Cirkev apeluje na tých, ktorí sa pripravujú na uzavretie manželstva a založenie rodiny, aby túto sféru dobre a dôkladne zvážili. Riziko rozdielnych hodnôt, ktoré zdieľajú, môže vystaviť manželské a rodinné spoločenstvo často do ťažko riešiteľných situácií. Na druhej strane, ide o výzvu pre všetkých, ktorí na takomto zväzku participujú. Z pohľadu Katolíckej cirkvi je dôležité, aby katolícka stránka neprijímala také kompromisy, ktoré by znamenali rozriedenie podstatných prvkov viery a morálky, ale aby svedectvom svojho života realizovala svoje misijné poslanie. No a „náboženská sloboda neznamena náboženský indiferentizmus a neznamena ani to, že všetky náboženstvá sú rovnaké. (...) Aj pri hodnotení kultúr a náboženstiev je kritériom celý človek a všetci ľudia. Kresťanstvo, náboženstvo Boha s ľudskou tvárou, nesie samo v sebe takéto kritérium.“³¹

²⁹ Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Dignitatis humanae*, 1972, č. 2

³⁰ Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Dignitatis humanae*, 1972, č. 3

³¹ Benedikt XVI., 2009, č. 55

1. 6 Jeden z dôsledkov náboženskej slobody

V kontexte náboženskej slobody je nutné, aby budúci manželia a samozrejme aj aktuálni manželskí partneri boli jednotní v otázke plodenia nového potomstva, predovšetkým, čo sa týka morálnych princípov tohto aktu.

Tradičné manželstvo, teda zväzok medzi mužom a ženou, je najvhodnejším prostredím na privádzanie nového potomstva na svet.³² Pápež Ján XXIII. to vyjadril takto: „Ľudský život sa odovzdáva prostredníctvom rodiny, založenej na jedinom a nerozlučiteľnom manželstve. (...) Odovzdávanie ľudského života prirodzenosť zverila ľudskému aktu, osobnému a zodpovednému, a to – ako také – podlieha múdrym Božím zákonom. Tieto zákony sú neporušiteľné a nemeniteľné a treba ich rešpektovať a zachovávať“³³. Učiteľský úrad Cirkvi nazýva manželstvo s deťmi rodinou, ktorá je „svätyňou života“³⁴. Pápež Pavol VI. svojou autoritou pripomenul rodičom ich slobodu i zodpovednosť pri plodení detí. „Prislúcha rodičom pri plnom poznaní veci s konečnou platnosťou rozhodnúť o počte svojich detí vo vedomí svojej zodpovednosti pred Bohom, pred sebou, pred deťmi, ktoré už priniesli na svet, a pred spoločnosťou, ktorej sú členmi.“³⁵ V tejto súvislosti sa vynára ďalší problém, ktorý sčasti vytvára systém v spoločnosti či štáte: „Prečo v dobe, keď je dieťa ekonomickou záťažou, postupovať riziko ohrozenia životného štandardu, keď je možné si ho užívať s istotou štátnej garancie sociálnej starostlivosti v starobe? Problematické je aj preberanie mnohých úloh a nákladov rodiny a ich štátnej garancie, pretože to narúša základný manželský prísľub (vzájomná odkázanosť). Odrádza to od uzatvárania manželstiev, podporuje voľné zväzky a rodenie detí mimo manželstva. To umocňuje aj systém rodinných a rodičovských príspevkov, ktorý nezosobášené páry zvýhodňuje.“³⁶ Encyklika *Humanae vitae* ide aj ďalej: V poslaní prenášať život, „manželia nemajú voľnosť počínať si podľa svojej ľubovôle, ako keby mohli celkom sami a slobodne určovať mravne dovolené metódy. (...) Je potrebné, aby každý manželský úkon zostal sám v sebe otvorený na plodenie ľudského života.“³⁷ Túto náuku potvrdila neskoršie aj spomínaná Biskupská synoda v roku 1980 a opäť aj rímsky biskup Ján Pavol II.: „Preto synodálni Otcovia na svojom poslednom zasadaní výslovne vyhlásili: Táto synoda,

³² Toho názoru je aj v SR platný Zákon o rodine.

³³ Ján XXIII., 1997, č. 180

³⁴ Ján Pavol II., 1997a, č. 39

³⁵ Pavol VI., 1997, č. 37

³⁶ Šrajter, 2008, s. 55

³⁷ Pavol VI., 1989, č. 10-11

zhromaždená v jednote viery s Petrovým nástupcom, neochvejne sa pridíža toho, čo Druhý vatikánsky koncil a po ňom encyklika *Humanae vitae* podávajú, a najmä to, že manželská láska má byť plne ľudská, výlučná a otvorená novému životu“³⁸.

Exhortácia *Familiaris consortio* potvrdila postoj Pavla VI. aj v otázke používania antikoncepčných prostriedkov: „Vždy, keď manželia používajú antikoncepčné prostriedky, oddeľujú tie dva významy (spojivý a plodivý), ktoré Boh Stvoriteľ vložil do samej prirodzenosti muža a ženy. (...) Keď však manželia používaním obdobia neplodnosti zachovávajú neoddeliteľnú súvislosť dvojitého významu spojivého a plodivého (...) počínajú si ako služobníci Božieho plánu a používajú sexualitu (...) bez klamaní a pretvarovania“³⁹ Zodpovedné rodičovstvo sa podľa Jána Pavla II. „v žiadnom prípade nemá výlučne zamerať na obmedzenie či vylúčenie detí; znamená to rovnako ochotu prijať väčšiu rodinu.“⁴⁰ Nerozlučnosť plodivého a spojivého významu manželského spojenia znamená nielen vylúčenie antikoncepcie, ale aj umelého oplodnenia, ktorému chýba spojivý úkon.⁴¹

Magistérium zdôrazňuje, že ľudská sexualita má byť spojená s darovaním sa celej osoby druhému. „Sexualita sa len vtedy prejavuje ľudským spôsobom, ak je integrálnou súčasťou lásky, ktorou sa muž a žena úplne zaväzujú jeden druhému až do smrti.“⁴² Nemajú si nič nechať pre seba. V slobode sa tu má meniť neurčitá láska na skúsenosť lásky, „ktorá sa stáva objavením toho druhého, prekonávajúc tak egoistický charakter, ktorý spočiatku jasne prevládal. Teraz sa láska stáva starosťou o druhého a pre druhého. Nehľadá viac seba, ponorenie sa do opojenia šťastím. Naopak, hľadá šťastie milovaného: stáva sa zriekaním, je pripravená na obeť, ba dokonca ju vyhľadáva.“⁴³ Toto vyjadrenie magistéria je vo svojej podstate pokračovaním toho, čo načrtol Druhý vatikánsky koncil na začiatku druhej polovice minulého storočia. „Manželstvo nie je ustanovené jedine na plodenie.

³⁸ Ján Pavol II., 1993a, č. 29

³⁹ Ján Pavol II. 1993a, č. 32

⁴⁰ Ján Pavol II., 1991. *Soubor projevu Jana Pavla II. o hodnotě lidského života a úctě k němu*, čl. *Postoj Církve k předávání života*, č. 3.

⁴¹ Otázky asistovanej reprodukcie upravuje v SR vykonávací právny predpis k zákonu č. 20/1966 Zb. o starostlivosti o zdravie ľudu – opatrenie Ministerstva zdravotníctva SSR č. 24/1983 Vestníka MZ s názvom Úprava o podmienkach pre umelé oplodnenie. Túto úpravu dopĺňajú nariadenia vlády č. 20/2007 Z.z. a č.622/2007 Z.z., ktoré boli prijaté na základe smernice Európskeho parlamentu a Rady 2004/23/ES a vykonávacej smernice Komisie 2006/86/ES na úpravu odberu, darcovstva tkanív a buniek a kritérií výberu darcov a na úpravu požiadaviek na spracovanie, uschovanie, skladovanie alebo distribúciu tkanív a buniek. Dá sa konštatovať, že právny poriadok SR asistovanú reprodukciu za istých podmienok dovoľuje.

⁴² Ján Pavol II., 1993a, č. 11

⁴³ Benedikt XVI., 2006, č. 6

Sama povaha nerozlučiteľného zväzku medzi osobami a dobro detí si totiž vyžadujú, aby sa aj vzájomná láska manželov správnym spôsobom prejavovala, prehlbovala a dozrievala⁴⁴. Toto tvrdenie nebolo v tom čase samozrejmosťou. Manželská láska sa totiž v tomto prípade „stáva zobrazením vzťahu Boha k jeho ľudu a naopak: spôsob, akým miluje Boh, sa stáva mierou ľudskej lásky“⁴⁵.

Vráťme sa však explicitnejšie k rodinným dôsledkom náboženskej slobody, najprv pomenovaním všeobecných princípov, ktoré majú vplyv aj na náboženskú rodinu žijúcej v určitej spoločnosti. Benedikt XVI. uvádza, že „okrem náboženského fanatizmu, ktorý v niektorých prostrediach bráni uplatňovaniu práva na náboženskú slobodu, existuje aj programové šírenie náboženskej ľahostajnosti či praktického ateizmu. To je v rozpore s potrebami národov, ktorým sa tak odnímajú duchovné a ľudské zdroje. Boh je garantom pravého rozvoja človeka, lebo tým, že ho stvoril na svoj obraz, v Bohu má základ aj jeho transcendentná dôstojnosť a Boh v človeku živí jeho konštitutívnu túžbu „byť viac“. Človek nie je strateným atómom v náhodnom vesmíre, ale Božím tvorom, ktorému Boh daroval nesmrteľnú dušu a od večnosti ho miloval. Ak by bol človek len plodom náhody alebo nevyhnutnosti, alebo ak by musel zúžiť svoje túžby do tesného horizontu situácií, v ktorých žije, ak by všetko bolo len vecou dejín a kultúry a človek by nemal prirodzenosť určenú presiahnuť samu seba v nadprirodzenom živote, vtedy by sa mohlo hovoriť o raste alebo o evolúcii, ale nie o rozvoji. Keď štát podporuje, učí alebo dokonca vnucuje formy praktického ateizmu, odoberá svojim občanom morálnu a duchovnú silu, nevyhnutnú na to, aby sa mohli usilovať o integrálny rozvoj človeka“⁴⁶ i rodín.

Hoci, povedané odborníkmi Albrichom a Dřímalom, „nemá zmysel premýšľať o tom, či súčasná spoločnosť so svojou kultúrou a svojimi problémami je od evanjelia vzdialená viac ako spoločnosť v minulosti“⁴⁷, predsa sa možno poučiť z minulosti aj čo sa týka problematiky náboženskej slobody a s ňou súvisiaceho ekumenizmu a medzináboženského dialógu i nenábožnosti a bezbožnosti. Pozerajúc sa kriticky na minulosť, možno sa pozerat' do budúcnosti s nádejou, že slobodný dialóg môže pomôcť medziľudským vzťahom a v konečnom dôsledku aj rodine, v ktorej sa tieto pozitívne kroky môžu odraziť na väčšej

⁴⁴ Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Gaudium et spes*, 1969, č. 51

⁴⁵ Benedikt XVI., 2006, č. 11

⁴⁶ Benedikt XVI., 2009, č. 29

⁴⁷ Albrich, Dřímal, 2008, s. 21; 215

tolerancii, v hlbšom prežívaní viery a v hľadaní pravdy, ktorá je iba jedna, čo by mohol byť prvý krok k spoznaniu Boha.

Treba však povedať, že rešpektovanie náboženskej slobody v rodine vedie k pravdivejšej náboženskosti jej členov. Minimalizuje riziko pretvácky, vonkajšieho obradníctva a realizácie folklóru, ktorý je zväčša založený na zvyku bez osobnej uvedomenej angažovanosti jednotlivca či celého rodinného spoločenstva. Isteže, nie je narušením náboženskej slobody, ak rodičia či iní zákonní zástupcovia vedú deti k viere v Boha a s tým súvisiacim náboženským prejavom. Ani vtedy túto slobodu nezmenšujú, ak sa im – aj proti vôli vychovávaných – snažia vštepovať náboženské hodnoty a ak ich dôraznejšie povzbudzujú k životu podľa nich. Naopak, takáto výchova priamo korešponduje so zodpovednosťou, ktorú rodičia a všetci, ktorí sú im postavení na roveň, majú. Deti zo spravodlivosti majú na takúto výchovu právo. Treba však dodať, že výchova detí v rámci náboženskej slobody a podľa nej, má zabezpečiť, aby vo svojom veku i v budúcnosti dokázali rešpektovať náboženský i nenáboženský postoj druhých ľudí a aby ich komunikácia s nimi nedokázala obráť o poklad viery, ktorý vlastní. Ak sa im podarí príkladom vlastného života primäť ich k obráteniu svojho pohľadu na Boha, počujúc jeho volanie, potom sa dá s istotou povedať, že plnia svoje misijné poslanie, ktoré dostali v krste.

Výchova k slobode v rodine musí počítať s istými skutočnosťami, ktoré sú vlastné dobe. „Rodiny sú dnes labilnejšie a tým poskytujú svojim členom menej opory, vytvárajú zložité vzťahové situácie v dôsledku rozvodov a nových sobášov či kohabitáciou, a tým vystavujú deti väčším účinkom prostredia nedôvery, majú menej detí a sú viac izolované, tak nereprodukovujú vlastný ľudský a sociálny kapitál.“⁴⁸ Poznať tieto fakty môže znamenať nastolenie správnej terapie či prevencie.

1. 7 Sloboda pre spravodlivú výchovu

S odovzdávaním života teda vyplýva pre rodičov teda ďalšia závažná povinnosť – „odovzdávanie života pokračuje výchovou detí, ktorá je súčasťou ich manželského poslania“⁴⁹.

⁴⁸ Zeman, 2008, s. 38

⁴⁹ Pápežská rada pre rodinu, 1996, č. 54

Normy Dekalógu stanovujú pravidlá vo vzťahu človeka k Bohu i k blížnemu. Rozvetvenie štvrtého prikázania Desatora – „Cti svojho otca a svoju matku, aby si dlho žil na zemi, ktorú ti dá Pán, tvoj Boh!“ (Ex 20, 12) – znamená okrem iného aj odôvodnenie a pripomenutie povinností rodičov voči svojim deťom.⁵⁰ Jedna z týchto povinností je výchova. Ide o zadosťučinenie cnosti spravodlivosti, teda povinnosti dať každému to, čo mu patrí⁵¹. Deťom, ako už bolo povedané, patrí zo strany ich rodičov výchova ako prevencia voči všetkému negatívnemu, čo ich môže v blízkej či ďalekej budúcnosti stretnúť. Desatoro Božích prikázaní, ktoré si za svoje vzalo i kresťanstvo, je zákon, ktorý má ambíciu robiť ľudské spolužitie plnohodnotným, ktorý chce ľudí cez ich vzťahy priviesť k Tvorcovi zákona i človeka. Prvými vychovávateľmi sú rodičia. Ak ide o kresťanských rodičov, tí v deň uzavretia svojho manželstva založili svoje nerozlučné spoločenstvo a majú príležitosť vytvoriť každodennou spoluúčasťou „na rodinnom živote vo chvíľach radostí i ťažkostí“⁵² takú výchovnú metódu, ktorá povedie ich samých, aj ich deti k aktívnemu, vedomému a úspešnému začleneniu sa do širšieho okruhu spoločnosti. Manželia, vychovávajúc seba, partnera i deti, keďže nežijú v izolácii, ale ako súčasť ľudského spoločenstva, vplývajú pozitívne alebo negatívne aj na svoje okolie. Preto je dôležité, k čomu sa manželia navzájom budú vychovávať a k čomu budú následne viesť svoje deti. „Deti musia mať rodičov, ktorí im poskytnú stabilné rodinné prostredie, ktorí vedia, akú opravdivú lásku ich deti potrebujú, aby sa cítili zapojené do väčšej lásky k ostatným a k sebe.“⁵³ Aj podľa *Katechizmu Katolíckej cirkvi* „rodičia sú prví zodpovední za výchovu svojich detí.“⁵⁴ To ich oprávňuje k tomu, aby ich viedli k ľudským hodnotám, k rešpektovaniu života od jeho počatia až po prirodzený koniec, k nezištnej službe a k obetavosti. Katechizmus ďalej v kapitole o štvrtom prikázaní Desatora pripomína rodičom, aby viedli svoje deti k nežnosti, k odpusteniu, k úcte, k vernosti, k odriekaniu, k zdravému úsudku a k sebaovládaniu. Majú ich učiť, aby podriaďovali materiálne a prirodzené dimenzie dimenziám vnútorným a duchovným, aby sa vyvarovali

⁵⁰ „Kto miluje svojho syna, často ho tresce a syn mu bude neskôr potechou. Kto si dobre vychováva syna, bude mať z toho osoh“ (Sir 30. 1-2).

⁵¹ Podľa Zákona o rodine č. 36/2005 Z.z. rozhodujúcu úlohu vo výchove dieťaťa majú rodičia. Rodičia majú právo vychovávať deti v zhode s vlastným náboženským a filozofickým presvedčením. Na výchove dieťaťa sa podieľa aj manžel, ktorý nie je rodičom dieťaťa, ak žije s rodičom dieťaťa v domácnosti. Rodičia majú právo použiť pri výchove dieťaťa primerané výchovné prostriedky tak, aby nebolo ohrozené zdravie, dôstojnosť, duševný, telesný a citový vývoj dieťaťa.

⁵² Ján Pavol II., 1993a, č. 37

⁵³ Ján Pavol II., 1996c, s. 99

⁵⁴ *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1999, č. 2223

nebezpečenstiev a nemravností, ktoré ohrozujú ľudskú spoločnosť. Majú ich vychovávať k viere, k správneému používaniu vlastného rozumu a vlastnej slobody, majú sa postarať o ich hmotné a duchovné potreby. Majú ďalej povinnosť v rámci možnosti voliť pre ne také školy, ktoré im budú najlepšie pomáhať v ich úlohe kresťanských vychovávateľov⁵⁵.

Kresťanstvo ako nositeľ a aplikovateľ Dekalógu v európskej kultúre integruje všetky pozitívne prvky prirodzenej výchovy do kresťanskej. Napríklad, keď hovorí o práve každého človeka na výchovu, ktorá zodpovedá jeho vlastnému cieľu, predpokladá, že táto výchova bude primeraná jeho vrozeným vlastnostiam, preto zdôrazňuje, že je potrebné pomáhať deťom a mládeži zhodne s pokrokom psychologických a didaktických vied k harmonizácii vývoja vrozených fyzických, morálnych i intelektuálnych dispozícií⁵⁶. Hoci sa formovanie osobnosti mladého človeka uskutočňuje predovšetkým výchovou v rodine, nemožno zabúdať ani na poslanie predškolských a školských zariadení. Ak absentuje jedna z týchto zložiek a nahrádza ju niečo iné alebo niekto iný, môže nastať problém a to tak pre jednotlivca ako i pre celú spoločnosť. Výchova ani zďaleka nespočíva iba v odovzdávaní informácií či vedomostí, ale aj v dávaní nasledovania hodného príkladu a v „rozdávaní sa“ tým, ktorí sú vychovávaní. Mnohí zainteresovaní v tejto oblasti si pletú výchovu s povýšeneckým správaním sa voči mladej generácii, ktorá si vraj zaslúži posmech pre svoju neskúsenosť, nevedomosť, prílišnú dôverčivosť a naivitu. Ľudská dôstojnosť mladého človeka si vyžaduje od dospelých, a tým viac od rodičov a vychovávateľov, veľkú ostražitosť na ceste ich výchovy tak po ľudskej ako aj po kresťanskej stránke. Rodičia a vychovávatelia sa majú na výchovu detí a mládeže náležite pripraviť, majú spoznať cieľ výchovy i prostriedky, ktoré k nej vedú.

Každý človek má právo byť vychovávaný, aby zadostučinil procesu rastu, ktorým má ľudská bytosť prechádzať už pre svoju dôstojnosť. Výchova môže v tomto prípade znamenať aj úprimné hľadanie pravdy o živote, o stvorenstve, o ceste človeka a v konečnom dôsledku aj o Bohu. Výchova znamená cestu k napredovaniu a skvalitňovaniu medziľudských vzťahov.

Vďaka správnej výchove môžu mladí ľudia od svojich rodičov a vychovávateľov získať zmysel pre „kultúru života“. Výchova je aj o spôsobilosti prispôbovať sa v pokore za každých okolností náročným požiadavkám mravnosti, je o neustálom rozlišovaní medzi

⁵⁵ *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1999

⁵⁶ Sečka, 2005

dobrom a zlom. Výchova podľa Dekalógu znamená chcieť stať sa lepším, tak vo vzťahu k Bohu ako aj k ľuďom. Kresťanskí rodičia predovšetkým učia svoje deti ľudským cnostiam, ich domov sa stáva posvätným miestom, v ktorom začína dobré dielo. Odovzdávajú im aj duchovné dedičstvo predchádzajúcich generácií. K nim neodmysliteľne patria aj hodnoty náboženstva, na ktorých stoja životné cesty i hodnoty mnohých.⁵⁷

K výchove človeka ako ľudskej kresťanskej činnosti patrí aj tvorivosť. Podľa Pružinca „tvorivosť, činorodosť a podnikavosť učeníkov má byť súčasťou ich viery, teda súčasťou kresťanskej totožnosti. Tvorivosť znamená pohľad do budúcnosti, rast a napredovanie k lepšiemu.“⁵⁸

Magistérium jednotlivých pápežov, vrátane dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu, sa k rodinnej výchove vyjadrovalo často. Budme vecní:

„Rodina je akousi školou úplnej ľudskosti. (...) Vyžaduje sa dobrodušné dorozumenie a spoločná zhoda medzi manželmi, ako aj svedomitá spolupráca rodičov na výchove detí.“⁵⁹ A ďalej: „Rodičia majú totiž utvoriť rodinné ovzdušie, preniknuté láskou a úctou k Bohu a k ľuďom, ktoré napomáha úplnú osobnú a spoločenskú výchovu detí.“⁶⁰

„Je nanajvyš dôležité, aby nové generácie dostali primeranú kultúrnu, ako i náboženskú výchovu – čo je povinnosť a právo rodičov – k zmyslu pre zodpovednosť vo všetkých prejavoch života, a teda aj ohľadom vytvárania rodiny, plodenia a výchovy detí.“⁶¹ Pravá výchova, ktorá je cestou k mravnej dokonalosti, spočíva v odkrývaní Božieho obrazu v tom druhom, rešpektujúc slobodu, svedomie a ľudskú dôstojnosť vychovávaného. Slovo vychovávať by malo znieť ako synonymum účinnej lásky.

„Plodnosť manželskej lásky sa rozširuje aj na ovocie mravného, duchovného a nadprirodzeného života, ktorý rodičia odovzdávajú svojim deťom výchovou. Rodičia sú prvými a hlavnými vychovávateľmi svojich detí.“⁶² Katechizmus pokračuje ďalej: „Rodičia sa majú dívať na svoje deti ako na deti Božie a rešpektovať ich ako ľudské

⁵⁷ Rodičia často vyjadrujú svojim deťom neuznanie, ak nekonajú podľa ich predstáv, ak nie sú podľa ich obrazu, ak si nevyberú povolanie či zamestnanie tak, ako si to predstavujú. Odvrhujú svoje deti aj pre chorobu, či nedostatočné výsledky v škole. Deti majú právo na toleranciu od svojich rodičov, na odpustenie, na druhú šancu. Správna výchova zo strany rodičov predovšetkým potrebuje trpezlivosť a čas. Ale koľko času strávia so svojimi deťmi? Ako dlho ich počúvajú, ako trpezlivo hľadajú s nimi vhodné riešenia pre konkrétne životné situácie? Koľkokrát dajú rodičia prednosť svojim aktivitám či záľubám pred tým, načo podľa spravodlivosti majú ich deti právo? Čas strávený spolu – toto chýba vzťahom rodičov a ich detí.

⁵⁸ Pružinec, 2004, s. 173

⁵⁹ Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Gaudium et spes*, 1969, č. 51

⁶⁰ Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Gaudium et spes*, 1969, č. 51

⁶¹ Ján XXIII., 1997, č. 182

⁶² *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1999, č. 1653

osoby.(...) Sú prví zodpovední za výchovu svojich detí. (...) Rodina je vhodným miestom na výchovu k čnostiam. (...) Rodičia majú začať s výchovou detí k viere už v ich najútlejšom veku. (...) Majú právo vybrať pre ne takú školu, ktorá zodpovedá ich vlastnému presvedčeniu“⁶³.

Magistérium sa na túto tému vyjadrovalo aj na iných miestach: „Boh zveril rodičom veľkú zodpovednosť svojim deťom od najútlejšej mladosti pomáhať hľadať pravdu a podľa nej žiť, hľadať dobro a podporovať ho. Je rovnako ich povinnosťou starať sa, aby deti nachádzali zaľúbenie v tom, čo je stále, pravdivé, správne, čisté, milé a oslovujúce“⁶⁴. Ved’ vychovávať seba i najbližších znamená v praxi privádzať istým podielom celé ľudské spoločenstvo stále bližšie k svätosti. Tá sa dá dosiahnuť dialógom, ktorý je „zameraný predovšetkým na znovuzrodenie každého človeka pomocou vnútorného obrátenia a pokánia.“⁶⁵

Dôležité však je aj to, aby rodina v rámci náboženskej slobody vykonávala svoj apoštolát, resp. svoju misijnú činnosť. Členovia kresťanských rodín sú totiž povolani k svedectvu o svojej viere. V ich apoštoláte sa Kristus a jeho Cirkev stáva „prítomnou v najrozličnejších oblastiach sveta, ako prameň nádeje a lásky“⁶⁶.

Magistérium zhŕňa aj niektoré dôležité povinnosti členov rodín voči sebe navzájom:

Úloha manželov – „potvrdzovať vlastným životom nerozlučnosť a svätosť manželského zväzku“⁶⁷.

„Deti ako živé údy rodiny prispievajú svojim spôsobom k posväteniu rodičov“⁶⁸.

„V manželstve sa láska stáva darovaním sa medzi osobami, stáva sa vzájomnou vernosťou a počiatkom nového života, v znášaní radostných i smutných udalostí, skrátka, láska sa stáva službou“⁶⁹.

Magistérium Jána Pavla II. často zdôrazňovalo, že rodinný život kresťanov nie je iba ich záležitosťou: „Svedectvo kresťanských rodín je čímsi nenahraditeľným, a to tak s ohľadom na potomstvo, tak vzhľadom k spoločnosti, v ktorej potomstvo žije“⁷⁰.

⁶³ *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1999, č. 2223-2229

⁶⁴ Ján Pavol II., 1994a, čl. *Ján Pavol II. o televízii a rodine*

⁶⁵ Ján Pavol II., 1993b, č. 25

⁶⁶ Ján Pavol II., 1990, č. 7

⁶⁷ Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu. *Apostolicam actuositatem*, 1972, č. 11

⁶⁸ Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu. *Gaudium et spes*, 1969, č. 48

⁶⁹ Kongregácia pre katolícku výchovu, Kongregácia pre klerikov, 2002, č. 61

⁷⁰ Pápežská rada pre rodinu, 2001, č. 45

Zvláštnym spôsobom sa je treba usilovať o uznanie hrdinských čností mužov a žien, ktorí naplnili svoje kresťanské povolanie v manželstve, pretože sme si dobre vedomí, že i v onom stave nechýbajú plody svätosti, pokladáme za nutné nachádzať vhodné spôsoby, ako ich overovať a ukazovať ich Cirkvi ako príklad a výzvu pre ostatných kresťanských manželov⁷¹. Výchova ako aktivita dôstojná človeka a ako sociálna cnosť je prostriedkom k spásu. Je aplikovateľná v každom okamihu ľudského života a v každom prostredí, no najprirodzenejším miestom takejto činnosti je rodina.

1. 8 Misia manželov v kontexte náboženskej slobody ako prejav cnosti spravodlivosti

Zvlášť naliehavo znie výzva Krista a jeho Cirkvi k neúnavnému a trpezlivému apoštolátu v tých manželstvách, v ktorých má jeden z partnerov iný či dokonca ľahostajný vzťah k viere v Boha. Rozdielne náboženstvo, ktoré nie je ničím ojedinelým, je pre obidve strany výzvou k vernosti pravým hodnotám a zásadám. Apoštolát sa tak stáva neraz hrdinstvom uprostred múrov rodinného obydlija. Aj podľa magistéria Jána Pavla II. „prax a teoretické prehľbovanie dialógu medzi kresťanskou vierou a inými náboženskými tradíciami nastoľujú nové otázky, na ktoré sa hľadá odpoveď skúmaním nových ciest, predkladaním návrhov a odporúčaním spôsobov správania, ktoré však potrebujú dôkladné rozpoznávanie“⁷².

S tým súvisí aj vzájomné rešpektovanie náboženskej slobody: „Treba pamätať na osobitné ťažkosti, ktoré tkvejú vo vzťahoch medzi manželom a manželkou, pokiaľ ide o náboženskú slobodu. Tá môže byť porušovaná nespravodlivým nátlakom, zameraným na zmenu náboženského presvedčenia manželského partnera.“⁷³ A pápež Benedikt XVI. v tejto súvislosti napísal, že „ľudská sloboda si vždy vyžaduje súlad rôznych slobôd.“⁷⁴ V rodine zvlášť.

To, že téma manželstva a rodiny je pre rímskych biskupov dôležitá, je zrejmé, a to aj napriek tomu, a možno práve preto, že „prítomnú spoločnosť kresťania považujú za spoločnosť, ktorá im nie je vlastná, pretože patria do novej spoločnosti, ku ktorej kráčajú a ktorej závdavok zakúšajú už počas svojho putovania.“⁷⁵

⁷¹ Ján Pavol II., 1996c

⁷² Kongregácia pre náuku viery, 2000, č. 3

⁷³ Ján Pavol II., 1993a, č. 78

⁷⁴ Benedikt XVI., 2008, č. 23

⁷⁵ Benedikt XVI., 2008, č. 4

Aj prostredníctvom tohto môjho príspevku budú môcť niektorí členovia ľudskej rodiny odpovedať na otázku pápeža Benedikta XVI. „Čo môžu (kresťania) ponúknuť svetu a, naopak, čo mu ponúknuť nemôžu?“⁷⁶

S náboženskou slobodou súvisí aj problém konverzie a jej morálnych dôsledkov na život jednotlivca a rodiny. Skôr než to spresním, bude dobré, ak pripomeniem, že zmena náboženstva, teda konverzia, je dôležitým prvkom náboženskej slobody a je potrebné takúto možnosť dopriať každému za seba zodpovednému človeku. Podľa Václavíka, ktorý sa venoval tomuto fenoménu pod zorným uhlom sociológie náboženstva, prvou z príčin konverzie a zároveň prvou predispozíciou k nej je napätie, ktoré je definované ako pociťovaný rozpor medzi predstavou ideálneho stavu vecí a stavom, v ktorom sa daný jedinec nachádza. Príčinami takéhoto napätia môžu byť napríklad túžba po bohatstve či zdraví, pocit previnenia, zlé partnerské vzťahy, neschopnosť dosiahnuť vytúžené spoločenské postavenie (napr. vzdelanie) a podobne. Nadväzujúca predispozícia sa týka spôsobu riešenia tohto napätia. Tých môže byť hneď niekoľko – v podobe vyhľadania odbornej pomoci (poradňa, psychológ, psychiater), riešenie politickou cestou (vstup do radikálneho politického hnutia) alebo kriminálneho činu. Vstup do náboženskej skupiny a s ním spojená konverzia je len jedným z nich, je však spojený s veľmi významnou charakteristikou – s presvedčením, že problémy, vďaka ktorým daný jedinec zažíva napätie, je možné riešiť pomocou náboženstva. Po tomto zistení nasleduje tretia fáza. Ide o tzv. hľadanie, ktoré môže mať najrozličnejšiu podobu: štúdium náboženských textov, vyhľadanie miestneho cirkevného zboru, meditačné cvičenie a podobne. Nezriedka sa stáva, že potenciálny konvertita navštevuje hneď niekoľko náboženských skupín súčasne. Ide o dôsledok toho, že buď hľadá „tú pravú náuku“, alebo len nemá ku žiadnej z navštevovaných skupín zatiaľ vybudované dostatočne silné citové puto.

Po týchto troch úvodných fázach považovaných za predispozície vstupuje proces konverzie do ďalšej úrovne, ktorá začína tzv. bodom obratu. Podľa odborníkov ide o situáciu, keď ustúpili minulé aktivity a záväzky a vyskytli sa nové vyhliadky. Často ide o situácie prudkého životného zlomu spôsobeného napríklad stratou blízkej osoby, stratou zamestnania či „existenciálnym zmätkom“ v období dospievania. To do istej miery vysvetľuje pomerne významný počet konvertitov vo veku dospievania, keď sa oslabujú

⁷⁶ Benedikt XVI., 2008, č. 22

rodinné putá, končí štúdium, človek nie je usadený a zároveň je citlivý k novým podnetom. Tento bod obratu posilňuje snahu jedinca „začať znova“ a zmeniť svoj doterajší spôsob života. Ďalším stupňom je vytvorenie citového puta dovnútra skupiny, ktoré je veľmi často spojené s existenciou intenzívnej väzby na niekoho, kto je už dlhšiu dobu členom tejto skupiny. V mnohých prípadoch bola konverzia vedená z popudu rodinných príslušníkov (napr. manžela, partnera), blízkych priateľov či spolupracovníkov. Akúsi spojenú nádobu s touto fázou tvorí nasledujúca fáza, charakteristická nízkou úrovňou väzieb mimo skupinu. Rovnako ako majú blízki silu „pritiahnúť“ do skupiny, majú aj schopnosť konvertitu od prípadnej konverzie odvrátiť. V tejto súvislosti je potrebné si tiež uvedomiť, že v modernej spoločnosti existujú objektívne okolnosti, ktoré náboženským skupinám pomáhajú získavať vhodných adeptov. Ide najmä o vysokú mieru mobility, vysokú rozvodovosť a podobne. Tieto faktory pomáhajú vytvárať osamotených, neintegrovateľných jedincov, ktorí sa usilujú nájsť svoje miesto. Konečne posledným faktorom, ktorý sa podieľa na procese konverzie, je tzv. intenzívna interakcia. Šesť predchádzajúcich faktorov podmieňuje úspešnú verbálnu konverziu. Až intenzívna interakcia so skupinou však umožňuje totálnu integráciu do náboženskej skupiny, a tak totálnu konverziu. Pomocou neustálej interakcie dochádza k potvrdzovaniu správnosti rozhodnutia vstúpiť do skupiny, prehĺbuje sa puto medzi jedincom a skupinou. Na to slúžia aj rituály, ktoré skupina uskutočňuje. Pod označením intenzívna interakcia si môžeme predstaviť každodennú prítomnosť jedinca v skupine, prácu v prospech skupiny, obstarávanie prostriedkov pre skupinu⁷⁷. Toľko sociologický rozbor Václavíka. Z pohľadu morálnej teológie je konverzia výdobytkom náboženskej slobody, pokiaľ je dobrovoľná. Z histórie Katolíckej cirkvi je veľa príkladov, keď konverzia zmenila život ľudí aj v morálnej oblasti – z hriechneho spôsobu života sa dostali na svetlo dobra, a to vďaka spolupráci s Božou milosťou, vďaka pozitívnej odpovedi na volanie Boha. Konverzia však môže byť aj procesom nedobrovoľným, môže byť spôsobená nátlakom, vymývaním mozgu, sledovaním materiálnych a čisto pozemských výhod, ktoré z nej môžu plynúť. Je preto dôležité rozlišovanie aj v tejto oblasti tak, aby kresťan mohol vhodne intervenovať tam, kde nejde o prejav slobody a mohol apelovať na tých, ktorých sa tento proces týka, aby zvážili svoje priklonenie sa k náboženstvu či smeru, ktoré ich odvráti od cesty vedúcej k pravému cieľu. Vyplýva to zo zodpovednosti za spásu. Ak ide o rodinných príslušníkov, táto

⁷⁷ Václavík, 2008

zodpovednosť je väčšia a povinnosť nástojčivejšia. Každému človeku by malo byť umožnené zmeniť svoje rozhodnutie, ktoré urobil v prospech alebo neprospech nejakého náboženstva. To je alfa a omega princípov náboženskej slobody.

1. 9 Sloboda pre povolanie

So slobodou v rodinných vzťahoch, a často aj s náboženskou slobodou, je priamo spojená sloboda výberu povolania. Samozrejme, že tu nemám na mysli iba výber zamestnania či druhu vzdelania podľa schopností zainteresovaného, ale predovšetkým slobodu pri voľbe životného povolania, ktoré dá punc ďalšiemu spôsobu vnútorného i vonkajšieho spôsobu života človeka.

Tento dôležitý druh slobody sa v prvom rade týka manželov. Niektorí by si povedali, že u nich to už nie je aktuálne, keď si už svoj životný stav zvolili, keď uzavreli manželstvo. Zdanie však môže klamať alebo aspoň skresľovať fakty. Keď si však ich status rozoberieme podrobnejšie tak zistíme, ako je dôležitá sloboda pri ich každodennom manželskom súhlase, ako je dôležité ich vzájomné rešpektovanie slobody nanovo sa rozhodovať pre zvolenú cestu a to tak pre samotných manželských partnerov ako aj pre deti, ktorým dávajú príklad do prítomnosti i budúcnosti. Veď ak je pravda, že ani život človeka, „ani jeho myšlienkový rozvoj, ani jeho vlastníctvo, ani tí, ktorí sa podieľajú na jeho osobnom a rodinnom živote, nemôžu byť nespravodlivo obmedzovaní pri vykonávaní vlastných práv a vlastnej slobody“⁷⁸, tak potom slobodu pre povolanie nemôže zobrať ani to, že sa už raz preň rozhodol. Napokon prax a konkrétny život ukazujú aj negatívne príklady zmeny rozhodnutia žiť životné povolanie v súlade s Božím zákonom. Opustenie prvotného rozhodnutia je dôkazom či dôsledkom slobody voľby povolania. Vždy môžeme povedať aj v tomto Bohu i ľuďom svoje „áno“ i „nie“.

Sloboda výberu životného povolania je veľmi často ovplyvnená predmanželským spôsobom života, presnejšie kvalitou vzťahu človeka k Bohu a aj kvalitou medziosobných vzťahov, ktorých je súčasťou. Ide totiž o cestu, kde platia určité pravidlá, objektívne normy, ktorých porušovanie znamená odklonenie sa od princípov kresťanského života, od Božích prikázaní, od Kristovho evanjelia, keď máme na zreteli fakt, že „každý kresťan v spoločenstve Božieho ľudu bude Kristovo telo.“⁷⁹

⁷⁸ *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 2008, č. 133

⁷⁹ Ján Pavol II., 1980, č. 21

Porušenie pravidiel, ktoré určil sám Stvoriteľ, nie je iba odbočením z cesty kresťanských princípov, ale aj porušením prirodzených a ľudských noriem. Napríklad pohlavný úkon predsa aj z prirodzeného hľadiska nemôže byť len vecou tela, veď „sexualita sa len vtedy prejavuje ľudským spôsobom, ak je integrálnou súčasťou lásky, ktorou sa muž a žena úplne zaväzujú jeden druhému až do smrti.“⁸⁰

Mravná cesta manželov sa začína vlastne ešte skôr ako svoj partnerský zväzok spečatili svojim neodvolateľným súhlasom. Začína sa v úprimnom hľadaní budúceho „spolupútника.“⁸¹ Obdobie spoznávania, hľadania spoločných pohľadov je začiatkom a dôležitým predpokladom pre úspešnosť celej ich „zatiaľ“ potenciálnej“ spoločnej cesty. Keď mám v tomto kontexte na mysli užívanie sexuality, tak treba pripomenúť, že pohlavná zdržanlivosť, ktorá je požadovaná Božím zákonom od mužov a žien, žijúcich bez uzavretia manželstva, má široký význam:

1. Jednak dokazuje, že akt sebadarovania v pohlavnom spojení možno autenticky a „dokonale“ uskutočniť iba tam, kde jestvuje istota výlučnosti, trvácnosti a jedinečnosti, opak by znamenal cestu proti nim samým.
2. Otvára čoraz širší priestor pre hlbší dialóg v predmanželskom období, nezatieneý „nežiaducimi záväzkami“.
3. Robí vzťah, smerujúci k manželstvu ľudsky hodnotnejším, pretože partneri vidia v tom druhom ľudskú bytosť, ktorá si vďaka svojej dôstojnosti zaslúži pozornosť aj pre svoj vnútorný rozmer.

Ide o to, aby sa sexualita človeka nezúžila „len na hedonistický aspekt pôžitku a hry, rovnako ako nemožno sexuálnu výchovu redukovat’ na technickú inštrukciú s cieľom ochrany zainteresovaných pred prípadnou nákazou alebo rizikom počatia. To by znamenalo ochudobňovat’ a zanedbávat’ hlboký význam sexuality, ktorý, naopak, má uznávat’ a zodpovedne prijímať tak jednotliviec, ako aj celé spoločenstvo.“⁸² Pápež Benedikt XVI. išiel vo svojej encyklike ešte ďalej: „Zodpovednosť totiž zakazuje považovat’ sexualitu len za zdroj rozkoše, ale aj zaťahovat’ ju do násilného plánovania rodičovstva. V oboch prípadoch ide o materialistické koncepcie a politiku.“⁸³

⁸⁰ Ján Pavol II., 1993a, č. 11

⁸¹ „Príprava na manželstvo musí obsahovat’ hlbokú formáciu v oblasti sexuality“ (Pápežská rada pre rodinu, 1996, s. 31).

⁸² Benedikt XVI., 2009, č. 44

⁸³ Benedikt XVI., 2009, č. 44

Cirkev neprestáva aj v tzv. modernej spoločnosti ohlasovať pravdu tohto života, pravdu o mužovi a žene, pravdu o manželstve a o ľudskom šťastí. Neraz zostáva vo svojom ohlasovaní osamotená. To však nie je rozhodujúce. Jej slová sú podoprené Božím zjavením, ale aj prirodzenou ľudskou skúsenosťou,⁸⁴ a to je podstatné.

Magistérium často zdôrazňuje, že ani taká intímna vec, akou je pohlavné spojenie muža a ženy, nie je iba ich záležitosťou.⁸⁵ Ved' ak z neho povstane dieťa, znamená to jednoznačný zásah aj do ľudského spoločenstva.⁸⁶ Toto spoločenstvo aj z prirodzeného hľadiska potrebuje verejnú formu potvrdenia výlučnosti ich vzťahu, ktorý ani zďaleka nemôže byť krátkodobý. Vedieť na seba zobrať záväzky manželstva je iste aj vecou odvahy, ale aj dôvery.

Je dobré, že stále je dosť tých, ktorí spoznávajú originalitu a krásu milovanej osoby, netúžia po ničom tak veľmi ako sa celkom s ňou zjednotiť. Uzavrúc nerozlučné manželstvo a stanúc sa v pohlavnom spojení aj na telesnej rovine „jedným telom“, zadost'učinujú tejto svojej túžbe.

Mravná cesta manželov v plnej miere začína uzavretím manželského spoločenstva (do istej miery sa začala už v období prípravy na manželstvo). Okrem už naznačených vlastností takéhoto zväzku (láska, jednota, nerozlučiteľnosť, vernosť) je dôležitá aj obojstranná túžba po deťoch, samozrejme, ak tomu napomáhajú aj isté objektívne okolnosti, ved' inak by platné manželstvo „v Pánovi“ nemohli uzavrieť tí, ktorí z nejakej príčiny nemôžu mať deti.

1. 10 Sloboda jednotlivca – dar pre širšiu rodinu v štáte

Súčasťou slobody človeka pri výbere a realizácii svojho povolania je aj jeho vzťah k štátu. Ak funguje dobre, potom z toho profituje tak jednotlivec, jeho rodina i štát. Tak ako „manželstvo a rodina nesú istú zodpovednosť za kontinuitu svojho národa a štátu“⁸⁷, tak štát má vytvárať vhodné prostredie na to, aby mala rodina dostatok príležitostí na vhodnú prácu jej živiteľa alebo živiteľov a odmena za ňu splňala všetky náležitosti. „Táto celková

⁸⁴ „Roku 2000 bol v Ríme vydaný dokument o rodine, manželstve a fakticky existujúcich formách spolužitia. (...) Manželstvo opisuje ako spojenie muža a ženy v úplnosti bytí. Všetky formy fakticky existujúcich spolužití, kam patrí nielen heterosexuálne spojenie, ale aj gayov a lesbičiek, teda považuje za spolužitie s redukciou ľudských možností obidvoch účastníkov“ (Skoblík, 2001, s. 199).

⁸⁵ „Svedectvo kresťanských rodín je čímsi nenahraditeľným, a to tak s ohľadom na potomstvo, tak vzhľadom k spoločnosti, v ktorej toto potomstvo žije“ (Pápežská rada pre rodinu, 2001, č. 45).

⁸⁶ „Rodina má právo na to, aby ju spoločnosť chránila a podporovala, (...) ide o spravodlivé uznanie zásadnej úlohy, ktorú rodina založená na manželstve zohráva v spoločnosti“ (Pápežská rada pre rodinu, 2001, č. 17).

⁸⁷ Günthör, 1996, č. 180

starostlivosť spočíva (...) na pleciach štátu⁸⁸. Vo vyspelých priemyselných krajinách, kde funguje trhovú ekonomiku a kde existujú privátne podniky, štát má vytvárať vhodné podmienky na to, aby vlastníci týchto zariadení mohli zamestnať a dať vhodnú mzdu náležitému počtu pracovníkov, žiteľov rodín. „Spoločnosť i štát musia zabezpečiť primeranú úroveň mzdy, aby robotník a jeho rodina mali zaistené životné potreby.“⁸⁹ Dôvod je jasný – prácou si zabezpečuje svoje základné i ďalšie iné potreby. „Človek má pracovať z ohľadu na blížnych, zvlášť z ohľadu na svoju rodinu, ale aj z ohľadu na spoločnosť, do ktorej patrí, na národ, ktorého je synom, (...) pretože je dedičom práce predchádzajúcich generácií a zároveň spoluvorcom budúcnosti.“⁹⁰

S prístupom k práci priamo súvisí aj ďalšia skutočnosť: Každý človek by mal mať rovnaký prístup k vzdelaniu. Od jeho stupňa totiž závisí spoločenské postavenie absolventa a jeho uplatnenie sa na trhu práce. „Je prirodzené, že vzdelanie samo o sebe tvorí vždy významné obohatenie ľudskej osoby.“⁹¹ Štát nemôže suplovať slobodné a zodpovedné rozhodnutie jednotlivcov, ktorých sa to týka, tu je miesto pre výchovu v rodine – výchovu pre vzťah k vzdelaniu, k práci, k peniazom, k hmotnému majetku. Rodičia vstúpajú svojim deťom, že majetok si môže a má človek zabezpečiť bezúhonne predovšetkým prácou. Pracovné návyky si človek odnáša z rodiny do života ako zamestnanec i ako člen ľudskej spoločnosti. „Rodina je jedným z najdôležitejších východiskových bodov, podľa ktorých sa musí formovať sociálno-etický poriadok ľudskej práce.“⁹² Rovnako si z rodiny má odniesť solidárny prístup k núdzným, k tým, ktorí trpia. Vo vzťahu k pracujúcim členom rodín pripomína učenie Cirkvi v súlade so zákonmi štátov, že „je nespravodlivé neplatiť inštitúciám sociálneho poistenia príspevky stanovené právoplatnou autoritou.“⁹³

A aký vplyv má nezamestnanosť na slobodu v realizácii životného povolania? Keďže encyklika *Laborem exercens* nazýva nezamestnanosť „pohromou“, preto je jasné, že ide o zložitú situáciu, ktorá prináša mnohé nepriaznivé vplyvy na človeka, ktorého sa to týka, i na rodinu, v ktorej tento jedinec žije. Pocit neúčinnosti, frustrácie, straty sebavedomia, neskôr aj pracovných návykov – to sú iba niektoré skutočnosti, ktoré sa vrývajú do takto postihnutého človeka. Ak však berieme do úvahy predovšetkým hmotnú núdzu, ktorá skôr

⁸⁸ Ján Pavol II., 1997a, č. 18

⁸⁹ Ján Pavol II., 1997b, č. 18

⁹⁰ Ján Pavol II., 1997a, č. 15

⁹¹ Ján Pavol II., 1997a, č. 9

⁹² Ján Pavol II., 1997a, č. 9

⁹³ *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1999, č. 2436

či neskôr príde so všetkými dôsledkami⁹⁴, potom je zrejmé, že takýto človek potrebuje pomocnú ruku rodiny, priateľov, obce či celej spoločnosti. Potrebuje také prostredie, ktoré by ho vyviedlo z tmy. „Povinnosť príspevkov v prospech nezamestnaných (...) a ich rodín je povinnosť vyplývajúca z najzákladnejšej zásady morálneho poriadku v tejto oblasti“⁹⁵.

To sa týka najmä povinnosti štátu. Solidárna spoločnosť s tým nemá problém. Je potrebné nájsť také vyvážené podmienky, aby výška finančnej podpory štátu nedemotivovala nezamestnaného hľadať si prácu. Ekonomické vyspelé krajiny hľadajú také spôsoby, ktoré by boli solidárne, sociálne a spravodlivé k všetkým – k nezamestnaným i k tým, ktorí im na sociálne dávky prispievajú.

K negatívam, ktoré sa podpisujú pod nezamestnanosť, patrí často rozvrat rodiny, krádeže, úžerníctvo, samovraždy, rôzne druhy závislostí, návrat z výkonu trestu, strata strechy nad hlavou, podvýživa, choroby. Ide tu o obžalobu spoločnosti i kresťanskej komunity? Ak sa robí niečo na zmiernenie týchto dopadov nezamestnanosti, stále to nie je dost.

Jedna z ciest sociálnej stability rodiny vedie cez prácu jej živateľov a cez spravodlivú mzdu, ktorú za ňu dostávajú. Zamestnanie však môže členov rodín aj rozdeľovať, cestovanie za prácou býva čoraz častejšie. Aj takéto odlúčenie manželov, rodičov a detí, môže destabilizovať rodinu. K ideálu sú jednotlivé spoločnosti ešte veľmi ďaleko. Zodpovednosť všetkých zainteresovaných je však zrejmá. „Všetci a každý má príslušnou mierou a nespočítateľným počtom spôsobov účasť na tomto obrovskom procese, ktorým si človek svojou prácou „podmaňuje zem.“⁹⁶

Osobitným prípadom slobody výberu životného povolania sú dospievajúce, či dokonca dospelé deti. Otázka znie, akú úlohu pri ich rozhodovaní zohrávajú ich rodičia alebo ich iní zákonní zástupcovia? Odpoveď možno nájsť napríklad v *Katechizme Katolíckej cirkvi*: „Keď sa deti stanú dospelými, majú povinnosť a právo zvoliť si svoje povolanie a svoj životný stav. Túto novú zodpovednosť majú brať na seba v dôvernom vzťahu k svojim rodičom, od ktorých si majú vyžiadať a ochotne prijať mienku a radu. Rodičia majú dbať na to, aby nenútili svoje deti ani pri voľbe povolania, ani pri voľbe manžela či manželky. Táto povinnosť zdržanlivosti im však nezabraňuje – skôr naopak –, aby pomáhali deťom

⁹⁴ „Každý má mať možnosť čerpať z práce prostriedky na udržiavanie vlastného života i života svojich rodinných príslušníkov a na preukazovanie služby ľudskému spoločenstvu“ (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1999, č. 2428).

⁹⁵ Ján Pavol II., 1997a, č. 18

⁹⁶ Ján Pavol II., 1997a, č. 7

múdrymi radami, najmä vtedy, keď si zamýšľajú založiť rodinu.“⁹⁷ O rozhodovaní detí ohľadom ich budúceho povolania sa nepriamo vyjadruje aj *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*: Rodičia výchovu detí „majú vykonávať s úctou a nežne, ale aj pevne a účinne, musí byť dôveryhodná, neporušená, múdra a stále nasmerovaná k integrálnemu dobru detí“⁹⁸. Dnešná doba je v našom priestore priaznivá, čo sa týka rešpektovania práva detí na slobodný výber povolania a pri ich rozhodnutí vstúpiť do manželstva aj pri výbere ich partnera či partnerky. Priaznivá v tom zmysle, že rodičia nerozhodujú za svoje deti. Teda aspoň v drvivej väčšine prípadov. Táto sloboda výberu je zároveň umenšovaná sekularizovaným či dokonca desakralizovaným spôsobom života spoločnosti, ktorá nielen toleruje, ale aj propaguje konzumný spôsob života, sexuálnu neviazanosť a tendenciu žiť bez záväzných rozhodnutí, ktoré môžu byť aj na celý život. Mladá generácia ovplyvnená takouto situáciou je v konečnom dôsledku obohraná o slobodu, pričom považuje za dobré to, čo uznáva väčšina, a to aj vtedy, keď to nie je morálne správne, keď to neslúži pre ich dobro v pravom slova zmysle. Otázka znie, či sa dá z toho vyslobodiť, alebo či sa dá mladý človek uchrániť od tohto trendu a myslenia väčšiny. Asi nie je reálne, zrejme by to ani nebolo dobré izolovať ho od takýchto negatívnych vplyvov. Moc médií, predovšetkým internetu, existuje, no nie je neobmedzená. Ešte v čase jeho detstva nastupuje úloha rodičov a vychovávateľov, ktorí, ak budú cieľavedomo a postupne formovať jeho charakter, svedomie a vôľu tak, aby sa dokázal rozhodovať slobodne, a to nielen pri výbere svojho budúceho povolania či manželského partnera, tak ich úspešnosť môže byť vysoká. Často sa hovorí o dnešnej dobe ako o presexualizovanej. Paradoxne, aj toto má vplyv na výber jeho povolania a partnera do jeho manželstva. V istom slovenskom týždenníku to redaktor Martinec opísal takto: Namiesto toho, aby si manžel plnil sexuálne sny so svojou skutočnou partnerkou v reálnom čase a priestore, oddáva sa virtuálnym erotickým hrám a masturbácii. Keďže im ponúka tie najpikantnejšie podnety, skutočné milovanie im pripadá fádne a nudné. Odborníci podľa spomínaného článku varujú, že výsledkom závislosti od internetovej pornografie môže byť aj impotencia. Pornografia na internete je dostupná v priebehu niekoľkých sekúnd, dvadsaťštyri hodín denne, sedem dní v týždni.

⁹⁷ *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1999, č. 2230

⁹⁸ *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 2008, č. 242

A manželky, ktoré nie sú, až na pár výnimiek, vždy pripravené a občas ich dokonca treba prehovárať, tak majú silnú konkurenciu⁹⁹.

Toľko článok. Jeho posolstvo sme neoverovali u odborníkov na túto oblasť, no je zrejme, že môže byť na ňom kus pravdy. Tento problém sa však netýka iba tých, ktorí už žijú v manželstve, ale často aj tých, ktorí ešte hľadajú partnera či partnerku a hrozí, že budú hľadať podľa povrchných kritérií, založených na virtuálnej realite internetového pôžitku. Tým strácajú svoju slobodu, pretože ju premohlo otroctvo závislosti na pornografii a virtuálnom sexe. Liečba je možná, ba priam nutná, ak chce dotyčný človek opäť nadobudnúť slobodu pre svoje povolanie v pravom zmysle slova.

Vykreslenie tejto situácie nemôže viesť k rezignácii a k nečinnosti. Je nutné použiť všetky možné ľudské schopnosti, ktoré sa však často zdajú málo dostačujúce, aby sa situácia obrátila a aby bola dopriata sloboda pre všetkých a všetkým. Ľudia, zvlášť veriaci, by mali k svojmu úsiliu pripočítať Božiu pomoc. A to nie ako zanedbateľný komponent, ale tú najdôležitejšiu moc a silu, o ktorej platí: „Bohu nič nie je nemožné“ (Lk 1, 37). Božia pomoc je schopná disponovanému človeku, či celým spoločenstvám ľudí, ukázať cestu k slobode, ktorá môže vrátiť človeka tam, odkiaľ sa dostane k pravému cieľu.

Máme pod drobnohľadom rodinu a slobodu, ktorá v nej nesmie chýbať. Rodinu, ktorá aj vďaka príbuzenským, teda ľudsky najbližším vzťahom, má povinnosť zabezpečiť také prostredie a také vzťahy, kde bude sloboda nielen prítomná, ale kde bude k slobode smerovaná aj autoformácia a formácia všetkých členov rodiny. Rodina, ktorú dokumenty Katolíckej cirkvi často nazývajú ako nádej do budúcnosti, má dôležitú úlohu, a to tak čo sa týka Cirkvi ako aj profánnej spoločnosti. Život manželov v láske, láskavá, no nie uvoľnená výchova detí môže byť liekom, ale aj vhodnou prevenciou pred všetkými negatívnymi skutočnosťami vrátane tých, ktoré som vymenoval. Nejde o vybudovanie umelých podmienok pre rodinu, tak, aby bola odtrhnutá od reality. Žiaden skleníkový efekt. Toto si ťažko v súčasnosti predstaviť, už len preto, lebo členovia rodiny sa stretávajú aj s inými ľuďmi. Otcovia a matky prichádzajú do styku s kolegami, priateľmi; rovnako ako deti so spolužiakmi a s inými svojimi rovesníkmi. Musia byť „v obraze“, no zároveň sa nemôžu báť vytvoriť si vlastný úsudok o skutočnostiach, ktoré ich stretávajú, ktoré vidia, počujú a ktoré prežívajú. Je to aj zadosťučinovanie poslanca kresťanského manželstva, ktoré je

⁹⁹ Martinec, 2013

sviatosťou služby spoločenstvu. Teda nie sami pre seba, ale aj pre spoločnosť. Ak to bude fungovať v rodine, ak každý jej člen bude mať vhodné podmienky pre slobodné rozhodnutie sa pre životné povolanie, ak bude mať následne aj podmienky pre jeho každodennú realizáciu, potom bude rodina tým, kým má byť a bude prospešná jednotlivcom i spoločnosti. Buďme optimisti. Dá sa prelomiť zlý trend. Dá sa opätovne získať stratená sloboda.

1. 11 Sloboda a majetok

Utkvela mi v pamäti karikatúra, v ktorej bol zobrazený topiaci sa muž, držiaci kufor plný zlatých tehličiek. Stačilo sa ho pustiť a mohol sa zachrániť. On však išiel ku dnu aj s kufrom... Zostať slobodný voči majetku je principiálna požiadavka kresťanského učenia. Vzorom sú mnohí kresťania, a to aj z histórie. „Považovali tento hmotný majetok za nepodstatný. Mohli ho opustiť, lebo našli lepší „základ“ svojej existencie, základ, ktorý zostáva a nikto ho nemôže odňať. Nemožno nevidieť vzájomnú súvislosť medzi týmito dvomi druhmi základu/substancie; medzi obživou alebo materiálnou základňou a istotou viery ako „základu“, ako „substancie“, ktorá zostáva. Vzhľadom na tento základ, ktorý len zdanlivo môže udržať človeka pri živote, sa rodí nová sloboda, i keď sa ňou iste nepopiera jeho bežný význam. Táto nová sloboda, vedomie novej „substancie“, nového majetku, ktorá nám bola daná, sa prejavila nielen v mučeníctve, v ktorom ľudia, čo sa postavili proti presile ideológie a jej politických orgánov, svojou smrťou obnovili svet.“¹⁰⁰

Naviazanosť na tento materiálny svet nutne ovplyvňuje aj rebríček uznávaných hodnôt a v konečnom dôsledku aj slobodu jednotlivcov. Tí sa totiž vždy budú báť, aby nestratili získané hmotné dobro, a preto budú konať podľa toho, čím sa oberú o slobodu. Dôstojnosť človeka však volá po slobode. Vzniká napätie, „pretože človek zostáva vždy slobodný, a pretože jeho sloboda je vždy aj krehká, nikdy nebude na tomto svete kráľovstvo definitívne skonsolidovaného dobra. Kto sľubuje lepší svet, ktorý by mal neodvratne navždy trvať, dáva falošné sľuby a ignoruje ľudskú slobodu. Slobodu treba vždy znova získavať pre dobro. Slobodný súhlas s dobrom nikdy neexistuje jednoducho sám od seba. Ak by jestvovali štruktúry, ktoré by nezvratným spôsobom ustanovovali isté – dobré –

¹⁰⁰ Benedikt XVI., 2008, č. 24

usporiadanie sveta, popierala by sa sloboda človeka, a preto by v konečnom dôsledku tieto štruktúry vôbec neboli dobré“¹⁰¹.

Skôr než sa budem venovať podrobnejšie problematike majetku v spojitosti so slobodou v rodinnom prostredí, je potrebné uviesť, že tu nejde o pohrdanie svetom a materiálnymi skutočnosťami. Pápež František to v encyklike *Lumen fidei* zdôvodnil. Podľa neho „láska sa prežíva vždy v tele i v duši; svetlo viery je vtelené svetlo, ktoré prúdi zo žiarivého Ježišovho života. On osvecuje aj materiu, otvára sa jej poriadku, vie, že sa v nej otvára stále širšia cesta harmónie a porozumenia“¹⁰². Emeritný pápež Benedikt XVI. v už citovanej encyklike zasa píše, že „stále nové namáhavé hľadanie správneho usporiadania poriadku ľudských vecí je úlohou každej generácie. Nikdy to nie je jednoducho splnená úloha. Každá generácia musí preto priniesť svoj vklad, aby stanovila presvedčivé usporiadanie slobody a dobra, ktoré by pomáhalo nasledujúcej generácii ako orientácia na správne používanie ľudskej slobody a dalo tak – stále v ľudských medziach – istú garanciu aj pre budúcnosť. Inými slovami: štruktúry pomáhajú, ale samy osebe nestačia“¹⁰³. Len je potrebné dať materiálnym a duchovným hodnotám správnu chronológiu. Iba tak budú naplňovať ciele, pre ktoré sú určené.

Aký je pohľad katolíckej morálky na poslanie majetku v živote človeka a rodiny? To je otázka, na ktorú sa budem snažiť odpovedať.

Majetok je potrebný k životu. Človek i jeho rodina ho potrebujú k svojej existencii. Svoje poslanie však spĺňa iba vtedy, ak nie je prekážkou pre vyššie hodnoty, ale, naopak, ak ich podporuje. Ježišove slová: „Ľahšie prejde ťava uchom ihly ako boháč do Božieho kráľovstva“ (Mk 10, 25) sú dostatočným upozornením na to, aby jeho nasledovníci sa mali na pozore.

Často sa hovorí, už o tom bola reč, že majetok a peniaze robia človeka slobodnejším. Môže si dovoliť povedať, čo chce, môže robiť, čo sa mu páči. Chcem však s týmto názorom polemizovať. A to napriek tomu, že tvrdím, že majetok je potrebný na to, aby si človek mohol zaobstarat' živobytie a aby sa dokázal postarať aj o svoju rodinu a zo solidarity aj o tých, ktorí sú v núdzi. Človek ako dynamická bytosť, ktorá túži po neustálom napredovaní, sa neuspokojí s dobrom, aj keď relatívnym, a chce stále väčšie dobro, aj keď často iba zdanlivé. Ak platia slová Písma: „Kde je tvoj poklad, tam bude aj tvoje srdce“

¹⁰¹ Benedikt XVI., 2008, č. 24

¹⁰² František 2013d, č. 34

¹⁰³ Benedikt XVI., 2008, č. 25

(Mt 6, 21), potom platí aj to, že ak sa človek venuje iba materiálnym záležitostiam, podriadi tomu často aj duchovné hodnoty, vrátane medziludských vzťahov. Toto nebezpečenstvo, ktoré mu hrozí, má za následok aj oslabenie alebo úplnú stratu slobody pri rozhodovaní, pretože už mu radí jeho túžba „mať“, a nie slobodná vôľa podporovaná rozumom. Sloboda by viedla človeka k tomu, že vždy viac bude rozumieť chronológii – najprv Boh a človek a vzťahy, ktoré s tým súvisia, a až potom všetko ostatné. „Ľudské stvorenie má duchovnú prirodzenosť a realizuje sa v medziosobných vzťahoch. Čím autentickjšie ich prežíva, tým viac dozrieva aj jeho osobná identita. Hodnota človeka rastie, keď nadväzuje vzťahy s druhými a s Bohom, a nie, keď sa izoluje. Dôležitosť takýchto vzťahov sa teda stáva podstatnou.“¹⁰⁴

1. 12 Sloboda verzus ľudské telo¹⁰⁵

Sväté písmo však ponúka aj ďalšie konkrétnejšie morálne ponaučenia súvisiace s témou tejto publikácie. Mám na mysli teológiu tela, ktorej aplikácia na pomery rodiny vyznieva nielen pravdivo, ale aj mimoriadne aktuálne. Hoci som to okrajovo už naznačil, pozrime sa na túto problematiku trochu bližšie.

Vnútoraná dispozícia človeka, ktorý hľadá vo svojom manželstve a cez toto partnerstvo aj v rodine cestu k dokonalosti, je zameraná na večný cieľ, ktorý mu určil Boh. Uvedomujúc si túto skutočnosť, hľadiac na Krista ako na bohočloveka, zjavujúceho hriechnemu človeku lásku Trojjediného Boha k nemu, pracuje čoraz usilovnejšie na zdokonaľovaní svojho srdca, aby bolo schopné pojať čo najviac hodnôt, súvisiacich s kultúrou života. Manželia, tak ako aj iní ľudia, majú žiť toto svoje poslanie aj cestou svojho tela, no nemajú zostať len pri ňom. Ono má ľudskej bytosti, teda aj manželom, dvíhať srdce i túžby tam, kde je jeho pravý domov.¹⁰⁶

Prvý predpoklad, z ktorého budem v tejto podkapitole vychádzať a ktorý Biblia pripomína, je, že ľudské telo je dobré a dôstojné. Ľudské telo, ktoré je jedným z dvoch zložiek

¹⁰⁴ Benedikt XVI., 2009, č. 53

¹⁰⁵ „Muž a žena vedú rečou tela dialóg, ktorý podľa Gn 2, 24-25 začal v deň stvorenia. Práve na úrovni tejto 'reči tela' – ktorá býva viac než len sexuálnou reakciou a ktorá ako skutočný ľudský jazyk je podriadená požiadavke pravdy, t. j. objektívnej mravnej norme – sa muž a žena vzájomne spájajú najplnšie a najhlbšie, ako je to možné práve telesnou dimenziou mužskosti a ženskosti“ (Ján Pavol II. 1991. *Soubor projevů Jana Pavla II. o hodnotě lidského života a úctě k němu*, čl. *Postoj Církve k předávání života*, č. 2).

¹⁰⁶ „Manželstvo ako inštitúcia chce normovaním jeho časného počiatku a verejným uznaním vzájomného sľubu dať budúcemu súžitiu trvalosť a spoľahlivosť, aby lepšie odolávalo ohrozeniam, vystavených štruktúram časnosti. Manželstvo ako inštitúcia je tak rozhodným pokusom dať láske trvalosť“ (Auer, 2001, s. 183).

človeka, vytvára oprávnený predpoklad, že jeho prostredníctvom bude človek dosahovať šťastie a v konečnom dôsledku mu napomôže získať si nebeskú blaženosť. Pre prostriedky ako tento cieľ dosiahnuť, a pretože ľudská bytosť je na zemi len „pocestným“, ktorý hľadá svoj domov a cestu k nemu, je život človeka neustálym hľadaním nielen duchovných, ale aj hmotných skutočností. Ak človek ako integrita duše a tela spozná svoje skutočné povolanie k láske, v manželskom živote zapojí do tohto procesu svoje telo i dušu.

Najvznešenejším „nosiťom“ ľudského tela bol Boží Syn, Ježiš Kristus. On, ktorý je „cestou ku každému človeku“¹⁰⁷ na sebe ukázal dokonalý život, obdivuhodnú vládu duše nad telom. Obetujúc sa z lásky za svoju Nevestu Cirkev, vykúpil ľudskú lásku z hriechu sebeckva a samolúbosti, odhaliac tak v plnej nádhere „plán, ktorý Boh vložil do prirodzenosti muža a ženy už pri ich stvorení.“¹⁰⁸ „V jeho smrti na kríži sa uskutočňuje obrátenie sa Boha proti sebe samému, v ktorom sa daruje človeku, aby ho vyzdvihol a spasil – je to láska v jej najradikálnejšej podobe.“¹⁰⁹

Ľudské telo tak dostalo svoju novú dimenziu, prevyšujúcu každé očakávanie. Ježiš Kristus, tým, že dal svoje telo pribiť na kríž, vykúpil z otroctva celého človeka, aj s jeho telom. Žena nemôže byť otrokom muža, muž ženy a nikto z nich nesmie byť otrokom hriechu. Ten spočíva v podstate najmä v telesnosti; a to vtedy, keď hodnoty tela prevýšia duchovné, nadprirodzené ciele. Vo svojej rovnocennosti majú obaja, muž a žena, stvárňovať na sebe, pred druhými, veľkosť a trvalosť svojej lásky, ktorú umocnil sľub vzájomnej vernosti, jednoty a nerozlučiteľnosti.

Telo je prostredníkom vzájomného darovania sa manželov. Boh, ktorý je „ako láska nevyčerpatelným prameňom darovania sa“,¹¹⁰ je zdrojom i motívom dynamického dorastania muža a ženy do spoločenstva, „Spoločenstvá sú pozvané rozšíriť priestor lásky až po hranice sveta“,¹¹¹ v ktorom má miesto aj ľudské telo, podriadené však a povzbudzované láskou, ktorá pozdvihuje ľudské konanie nad horizont prirodzena. „Aj prostredníctvom tela sú muž a žena určení, aby tvorili v manželstve tesné spoločenstvo osôb.“¹¹²

¹⁰⁷ Ján Pavol II., 1980, č. 13

¹⁰⁸ Ján Pavol II., 1993a, č. 13

¹⁰⁹ Benedikt XVI., 2006, č. 12

¹¹⁰ Ján Pavol II., 2000b, č. 23

¹¹¹ Kapušňák, 2002, s. 530

¹¹² Ján Pavol II., 1994b, č. 8

Postoje tela majú byť „vyživované“ láskou; len vtedy sa stanú postojmi lásky, postojmi hodnými človeka, kresťanského manžela, manželky. „Avšak nie je to ani duch, ani telo, ktoré miluje: je to človek, osoba, ktorá miluje ako jediná bytosť, pozostávajúca z tela a z duše.“¹¹³

Ľudskému telu patrí aj pohlavnosť. Zaiste, nejde len o telesnú odlišnosť muža a ženy a o ich vzájomné dopĺňanie sa, ktoré je najviac badateľné v manželstve, ale ide aj o duchovnú rozdielnosť, ktorá je tiež pozvaná k pozitívnej vzájomnej konfrontácii. Aj ona má prispieť k vyváženosti a k napredovaniu mimoriadne výlučného a ľudsky najužšieho vzťahu, aký je medzi osobami možný. „Eros je akoby zakotvený v samotnej ľudskej prirodzenosti: Adam hľadá, (...) aby našiel ženu, lebo len oni spolu predstavujú plnosť ľudskej existencie“¹¹⁴. „Ženskost“ a „mužskost“ má svoje nezastupiteľné miesto v profánnom i cirkevnom prostredí. Vidieť to v histórii i v prítomnosti.

Telesná stránka ako prostredník vzájomného darovania sa manželov slúži tak pre ich dobro, ako i pre dobro celej spoločnosti. „Sexualita, prostredníctvom ktorej sa muž a žena navzájom darujú jeden druhému (...) vôbec nie je čosi čisto biologické, ale dotýka sa vnútorného jadra ľudskej osobnosti ako takej“¹¹⁵.

Ak však v pohlavnosti ide o „vec“ celej osoby – s telom i s dušou, s jej rozumom a vôľou, teda so všetkým, čo robí človeka človekom, prečo sa v dnešnej dobe dáva toľko priestoru pre „samozvaných manželských poradcov“, ktorí v tomto úkone sebadarovania a prijímania druhého v celej jeho šírke a hĺbke, vidia buď nutné zlo manželského spoluzitia, alebo apriórne podozrenie z nesprávnosti alebo skôr nedovolenosti spôsobu „darovania sa“, alebo len prostriedok na pohlavnú realizáciu sa? „Láska je (...) extázou v zmysle cesty ako neustáleho exodu z „ja“, uzatvoreného do seba samého, k jeho oslobodeniu v darovaní sa.“¹¹⁶ Manželia, ktorí prechádzajú cestou *postupného rastu*,¹¹⁷ vedia, že otvorení pravde sa raz dopracujú k „plnej pravde“, ktorou je Kristus a jeho pravda o človeku, o medziľudských vzťahoch i o manželskom spoluzití v láske ako o znamení, ktoré má v Božích očiach vysokú hodnotu.

Láska privádza manželov k úsiliu o činnú a konkrétnu telesnú i duchovnú lásku ku každému človeku, no predovšetkým k sebe navzájom. Podľa slov sv. Pavla: „Láska je

¹¹³ Benedikt XVI., 2006, č. 5

¹¹⁴ Benedikt XVI., 2006, č. 5

¹¹⁵ Ján Pavol II., 1993a, č. 11

¹¹⁶ Benedikt XVI., 2006, č. 6

¹¹⁷ Ján Pavol II., 1993a

trpezlivá, láska je dobrotivá, nezávidí, nevypína sa, nevystatuje sa, nie je nehanebná, nie je sebecká, nerozčuľuje sa (...). Všetko znáša, všetko verí, všetko dúfa, všetko vydrží“ (1Kor 13, 43-47). Apoštol v týchto slovách opisuje cestu k dokonalosti, aktuálnu pre každého človeka, veď bol stvorený na „Boží obraz“ a k nemu má smerovať aj všetko jeho konanie. Keď hovorím o manželskej láske, ktorá sa môže stávať dokonalejšou aj „službou kultúre, politike, ekonómii i rodine,“¹¹⁸ službou človeku, manželského partnera nevynímajúc, je potrebné ďalej podčiarknuť, že kresťan je v spoločenstve, kde býva, ktoré je často k nemu nepriateľské, pozvaný k stále väčšej „fantázii lásky“. Po niekoľkých rokoch spoločného manželského života sa žiada vynaložiť viac úsilia na presvedčivé prejavy lásky. Muž a žena, spojení zväzkom nerozlučiteľnosti, nevediac o potrebe postupného rastu ich vzájomného zblížovania sa, alebo nepochopiac dôležitosť budovania domu svojho spoločenstva, postaveného na láske, ako teologálnej cnosti, sa ocitnú neraz nad priepasťou, znamenajúcou rozklad ich puta „jedného tela“.

„Bud'te dokonalí, ako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5, 48). Dokonalosť je v Kristovom ponímaní kresťanská svätosť. Manželia, ktorí kráčajú vedno po ceste dokonalosti, a teda svätosti, majú pred sebou reálnu vidinu *novej zeme a nového neba* (por. Zjv 21, 1). A keďže „tvárnosť tohto sveta sa pomíňa“, eschatologický aspekt ľudského života, vízia víťazstva spravodlivosti a lásky povzbudzuje kresťanských manželov k dokonalosti, k životu podľa Ducha. Cesta dokonalosti manželov, žiadaná Kristovým evanjeliom, sa pre nich začala už oveľa skôr ako slávili spoločný sobáš. No v okamihu spečatenia ich zväzku, cesta k dokonalosti prestala byť ich súkromným dobrodružstvom, ale „púťou vo dvojici“, v ktorej ide „o život“.

Dokonalosť je pre človeka žijúceho na zemi, poznačeného hriechom a jeho následkami, čímsi vzdialeným, Je to preňho niečo, čo síce je hodné nasledovania, ale dosiahnuť to, je nad jeho sily. Ten istý hriešny človek je síce Kristom vykúpený, no na to, aby získal spásu, potrebuje spolupracovať s milosťou. „Áno“ tejto spolupráci – to je odpoveď viery a nádeje, ktorá je korunovaná láskou. To je zároveň aj nastúpenie na cestu dokonalosti telesnej sféry, „lebo len oni spolu predstavujú plnosť ľudskej existencie.“¹¹⁹ Možno si manželia málo uvedomujú, že aj oni sú k nej povolani, že aj oni sú právoplatnými členmi Božieho ľudu, ktorý niekam putuje. Kráča do Kristovho kráľovstva, ktoré je len pre tých, čo dosiahli

¹¹⁸ Ján Pavol II., 2001, č. 49

¹¹⁹ Benedikt XVI., 2006, č. 12

dokonalosť. Manželia, tak muž ako aj žena – rovnakou mierou – stále málo svietia tomuto svetu. Myslím tým svetlo kresťanského svedectva, radosti prameniacej z novosti evanjelia, možno kresťanskí manželia pôsobia vo svojom prostredí príliš nepresvedčivo.¹²⁰

Benedikt XVI. pripomína všetkým kresťanom, že sa *majú naučiť pozerat' na každého človeka nielen svojimi očami a svojimi citmi, ale aj z perspektívy Ježiša Krista. Jeho priateľ je mojím priateľom*¹²¹. Vtedy budú azda kresťania presvedčivejší aj v telesnej rovine. Pápež ďalej vyzýva kresťanských laikov, ktorí žijú väčšinou v manželstve, aby napomáhali uskutočňovanie spoločného dobra¹²². Zdôrazňuje, že „k dosiahnutiu lepšieho sveta prispievame len tým, že konáme dobro teraz a v prvej osobe, so zanietením a všade tam, kde je na to možnosť (...). Programom kresťana, (...) programom Ježiša – je srdce, ktoré vidí.“¹²³

Dokonalosť kresťanského manželstva možno dosiahnuť iba v otvorení sa Bohu, jeho láske, ktorá ťahá človeka k svätosti. Muž je postavený k svojej žene a žena k svojmu mužovi, aby sa vzájomne povzbudzovali k dokonalosti. Muž sa môže stať manželom len pomocou svojej manželky a naopak. Ale to všetko v pôsobení Božieho Ducha, ktorý jediný má moc posväcovať človeka a robiť ho dokonalým.¹²⁴ Hovoríme v tomto zmysle o „stavovskej milosti“. Tu je spojená láska k Bohu a k blížnemu. „Táto láska tkvie v tom, že ja milujem – v Bohu a s Bohom – aj človeka. (...) Tak sa naučím pozerat' na každého človeka nielen svojimi očami a svojimi citmi, ale aj z perspektívy Ježiša Krista.“¹²⁵

1. 13 Sloboda pre lásku, vieru, pravdu a život

Uviedol som, že základom medziľudských a predovšetkým rodinných vzťahov je podľa kresťanskej morálky spravodlivosť a láska, pripravenosť dať každému to, čo mu patrí a ešte niečo navyše. Práve to „navyše“ môže byť prezentované ako skutok lásky. „Milovať – znamená byť stály, verný, dodržiavať záväzky. A to v prvom rade v priateľstvách: naši priatelia očakávajú, že budeme úprimní, lojálni, verní, pretože skutočná láska vytrvá aj – a predovšetkým – v ťažkostiach. A to isté platí ohľadne práce, štúdia a služieb, ktoré človek koná. Vernosť a stálosť v dobrom vedú k radosti, aj keď nie vždy bezprostredne.

¹²⁰ „Katolícka Cirkev podľa príkladu Ježiša Krista pokladá rodinu a manželskú lásku za dar spoločenstva od Boha, za výraz Božieho milosrdenstva s ľudstvom“ (Pápežská rada pre rodinu, 2001, č. 45).

¹²¹ Benedikt XVI., 2006

¹²² Benedikt XVI., 2006

¹²³ Benedikt XVI., 2006, č. 31

¹²⁴ Vo Svätom Duchu je „zdroj a počiatok každého obdarovania stvorení“ (Ján Pavol II., 2000a, č. 34).

¹²⁵ Benedikt XVI., 2006, č. 18

Ak človek chce zakúsiť radosť lásky, musí byť veľkodušný a nesmie sa uspokojiť len s minimom. Musí sa úplne angažovať v živote a venovať osobitnú pozornosť tým najnúdznejším. Svet potrebuje kompetentných a veľkodušných mužov a ženy, ktorí sa budú venovať službe spoločnému dobru.¹²⁶ Ako je všeobecne známe, a ako som už predtým naznačil, medziľudské vzťahy možno zaradiť do troch kategórií – príbuzenské, priateľské a nútené. Vo všetkých kresťan má bližnému preukazovať spravodlivosť a lásku, no ich intenzita má byť rozdielna. Inak sa má prejavovať láska v príbuzenských, inak v priateľských a inak v nútených vzťahoch. Ak je reč o rodine, ktorá je v kategórii príbuzenských vzťahoch, tak to znamená, že vzťahy v tejto komunite majú byť maximálne intenzívne, kreatívne a permanentné.

Sú mnohé riziká a nebezpečenstvá, ktoré hrozia mladému človeku na jeho ceste prípravy na budúcnosť, na jeho povolanie. Sekularizovaná spoločnosť, médiá, všeobecne rozšírené názory a staromódnosti noriem Dekalógu, o jeho neplatnosti v 21. storočí. Mylne chápaná sloboda dáva mladému človeku priestor na obmedzovanie slobody druhých, vovádza ich do ťažkých, často neriešiteľných situácií. Ak sa dostatočne vážne neberie zachovanie 4. prikázania Desatora a to tak zo strany rodičov ako aj detí, postupne sú prestupované aj jeho ďalšie normy. Pohlavný život bez zábran, sexuálne partnerstvo na skúšku, nerešpektovanie práva aj počatého, no nenarodeného človeka na život, nerešpektovanie práva druhého človeka na duchovné i hmotné dobro – česť, zdravie, život, lásku, vzdelanie, majetok.¹²⁷ „Analyzujúc desať hodnôt prítomných v Desatore, možno si všimnúť, že sledujú poriadok klesajúceho postupu (od prioritnej hodnoty k menej dôležitej), Boh na prvom mieste a materiálne veci na poslednom; a vnútri medziľudských vzťahov sa na začiatku zoznamu nachádza rodina, život a stabilné manželstvo.“¹²⁸

A vízia? Desatoro v kresťanstve je niečo viac ako súbor príkazov a zákazov. Ide o starostlivosť Stvoriteľa, o prejav jeho lásky k ľuďom. Možnú odpoveď človeka načrtol pápež Benedikt XVI. takto: „Láska už nie je iba prikázaním, ale je odpoveďou na dar lásky, ktorým nám Boh ide v ústrety. Vo svete, v ktorom sa s Božím menom spája neraz pomsta, či dokonca povinnosť nenávidieť a konať násilie, je toto posolstvo veľmi aktuálne

¹²⁶ Benedikt XVI., 2012

¹²⁷ O mladých ľuďoch sa na Slovensku starajú aj mnohé cirkevné inštitúcie – základné a stredné cirkevné školy, katolícka univerzita, detské domovy, niektoré rehoľné spoločenstvá majú vo svojej činnosti priamo uvedenú prácu s deťmi a s mladými ľuďmi – napr. Saleziáni, Piaristi. Mládežou sa zaoberá aj špeciálna Rada pri Konferencii biskupov Slovenska.

¹²⁸ Pápežská biblická komisia, 2009, č. 30

a má veľmi konkrétny význam.“¹²⁹ A to tak pre mladých ľudí ako aj pre všetkých, ktorí majú za nich zodpovednosť.

Je všeobecne jasné, že manželstvo a rodina ako prirodzené ustanovizne majú svoje špecifické poslanie. Ide napríklad o vzájomné rozvíjanie dialógu lásky, výchovu, o sprostredkovanie duchovných hodnôt, zručností a návykov, ktoré budú na osoh aj širšej komunite, ďalej ide o vedenie k zodpovednosti za seba i za druhých, o správne užívanie slobody a podobne. No keď je reč o kresťanskom manželstve a o kresťanskej rodine, nemožno zabudnúť na skutočnosť, ktorá súvisí s nadprirodzenom, teda so vzťahom k Bohu. Pozitívna odpoveď človeka na jeho volanie k životu s ním ovplyvňuje manželské a rodinné vzťahy, posúva ich do roviny, ktorá sa v súčasnej dobe vymyká „moderným“ zvyklostiam a ktoré pápež Ján Pavol II. v exhortácii *Familiaris consortio* nazval „nenormálnymi javmi.“¹³⁰ Pripomínam, že do tohto balíka zahrnul voľný zväzok, manželstvo na skúšku, civilné manželstvo pokrstených, civilne rozvedené manželstvo a ďalšie manželstvo rozvedených. Kresťanské manželstvo a následne aj rodina, ktorej pilier tvorí takéto manželstvo, je pozývané k otvorenosti voči „vanutiu Ducha“. Také spoločenstvo nezostane bez pomoci Všemohúceho, vystavené napospas tlakom sekularizovanej a konzumnej spoločnosti. Manželom a ich deťom je ponúkaná božská cnosť viery ako dar a ako dôsledok kladnej slobodnej odpovede na Božie povolanie byť „soľou“ a „svetlom“ (por. Mt 5, 13. 14) pre tento svet.

Aktuálnosť či nadčasovosť kresťanských hodnôt možno oceniť aj v kontraste so spoločnosťou, ktorá nemá zmysel pre hodnoty ducha. Do konfrontácie „kultúry života“ s „kultúrou smrti“ vstupujú laickí kresťania každodenne. A keďže najčastejšie žijú v manželstve, kresťanskí manželia majú dôležitú a nezastupiteľnú úlohu, ktorá súvisí predovšetkým so svedectvom ich morálneho života v rodine, v zamestnaní, v škole, na ulici, ale aj v politike, v kultúre, v ekonomike, v hospodárstve či v športe. Teda všade tam, kde prichádzajú, majú možnosť prispieť k víťazstvu „kultúry života“, tradičných kresťanských hodnôt, ktoré vždy a všade rešpektujú dôstojnosť človeka a ktoré ľudskú osobu nikdy nedegradujú na prostriedok k dosiahnutiu nejakého cieľa, ale majú ju vždy za cieľ každého úsilia (viď prílohu). Kde však hľadať pomoc, aby ich konanie za každých okolností malo šancu obstáť v konfrontácii s normami Desatora? Jestvuje vôbec sila, ktorá

¹²⁹ Benedikt XVI., 2006, č. 1

¹³⁰ Ján Pavol II., 1993a

ich dokáže nielen motivovať, ale aj uschopniť nepodľahnúť duchu doby a kráčať líniou, ktorú vytýčil Ježiš Kristus a na ktorú neprestajne poukazuje jeho Cirkev? Zopakujem to, čo tvrdím v poznámke pod čiarou a čo demonštruje aj uvedený výskum: Aby kresťania, v našom prípade kresťanskí manželia, uspeli v rôznych oblastiach apoštolátu, Boh im ponúka cnosť viery. Cnosť viery ako dôsledok pozitívnej odpovede človeka na iniciatívne volanie Boha k životu s ním, dáva náležitú motiváciu pre jeho morálne skutky. Autentický kresťanský život členov rodín môže následne vyvolávať nové otázky v širšej spoločnosti. Hľadanie odpovedí na ne môže jednotlivcov disponovať prijať novú dimenziu ich vzťahu k nadprirodzeniu i k viditeľným skutočnostiam.

A v čom tie morálne skutky manželov pozostávajú? Ako sa reálne prejaví autenticita kresťanských manželov? Odpovede na tieto otázky je potrebné hľadať v reálnom živote. Odmietanie spomenutých „nenormálnych javov“ v partnerskom spoluzití muža a ženy, úsilie formovať vlastné i partnerovo svedomie tak, aby bolo náležitým a dôveryhodným radcom v prospech ich spoločnej cesty, vrátane zvolených spôsobov napĺňania sexuality, úsilie správne načasovať prijatie detí ako daru. To všetko môže byť spôsob, ako si manželskí partneri udržia líniu viery a ako budú zároveň jej svedkami vo svojom prostredí. Ak je pravda dôsledkom autentickej viery v Boha, potom platí, že cnosť viery privádza manželov k pravde o sebe i o tom druhom i k tej Pravde, ktorá dáva ich spoločenstvu pravý zmysel i budúcnosť. Ak je v ich vzťahu prítomná pravda, potom ich vzájomné sebadarovanie je iba jej potvrdením či dokonca dôsledkom. Zmysel pre hľadanie pravdy a života podľa nej je prítomná medzi mužom a ženou ešte pred uzavretím manželstva, pravda má svoje nezastupiteľné miesto v slovách a gestách pri vyjadrení ich neodvolateľného manželského súhlasu a pravda je vrchovato prejavovaná pri darovaní srdca, tela i celej bytosti manželskému partnerovi v úkone, ktorý je vlastný iba im. Cesta pravdy, podporovaná cnosťou viery, prináša do ich partnerstva vernosť, vzájomnú úctu, zmysel pre dialóg, sebaobetovanie, túžbu po deťoch a ich následné prijatie v rodičovstve, rešpekt pred darom života. Prináša aj silu prijímať skúšky, obdobia odlúčenia, choroby, materiálny nedostatok, nespravodlivosť.

S pravdou súvisí aj vytvorenie náležitej chronológie, čo sa týka úsilia mnohých jednotlivcov i ľudských zoskupení ohľadom rovnoprávneho postavenia voľného zväzku a homosexuálneho partnerstva s tradičným monogamným heterosexuálnym nerozlučiteľným manželstvom. Tento problém rieši napríklad *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*. Doslova píše: „Eventuálne legislatívne zrovnoprávnenie medzi rodinou

a voľnými zväzkami by sa premenilo na diskreditáciu modelu rodiny, ktorá sa nemôže uskutočňovať v neistom vzťahu medzi osobami. (...) Špecifickým problémom týkajúcim sa voľných zväzkov je požiadavka právneho uznania homosexuálnych zväzkov, čo je stále viac predmetom diskusií. (...) Predovšetkým mu odporuje objektívna nemožnosť priniesť plod manželstva prostredníctvom odovzdávania života¹³¹.

Pravda v spojení s láskou a slobodou je pre manželov neodmysliteľná i pri odovzdávaní života a pri výchove detí. Ide tu o morálne oprávnený spôsob prirodzeného plánovania rodičovstva, kde sa aplikuje pravda o manželskom sebadarovaní v spojitosti s prirodzenými zákonitosťami. Katolícka cirkev to učí prostredníctvom dokumentov magistéria pápežov Pavla VI., Jána Pavla II., Benedikta XVI. A zaiste bude v tejto línii bude pokračovať aj pápež František.

Dôležitosť pravdy a lásky – v spojitosti so slobodou – sa ukazuje vo vystupovaní manželov a ich rodiny na verejnosť. Dôsledkom toho je ich autentické svedectvo, ku ktorému sú ako kresťanskí laici povolaní, a to práve v dobe, keď sa čoraz viac šíri hedonistická kultúra, odmietajúca akékoľvek objektívne normy, týkajúce sa pohlavnosti, redukuje ju často na zábavu alebo tovar, čím praktizuje, a to za účasti komunikatívnych prostriedkov, svojho druhu modloslužobný kult inštinktu. Účinky sa dostávajú v zneužitíach každého druhu, sprevádzané nespočetnými psychickými a morálnymi utrpeniami jednotlivcov i rodín.¹³²

Jestvuje tu alternatíva. Sloboda žitá s Kristom má v sebe pozitívny náboj. Iba takto umocnená sloboda môže byť nádejou pre budúcnosť.

¹³¹ *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 2008, č. 227 – 228

¹³² Ján Pavol II., 1996b

2 KRÁSA RODINNÉHO SPOLOČENSTVA

Opätovným pripomenutím výroku pápeža Benedikta XVI. začnem ďalšiu časť rozboru zásadných pravidiel pre rodinu: „Kto nechá vstúpiť Krista, nič nestráca, absolútne nič z toho, čo robí život slobodným, krásnym a veľkým. (...) Iba v tomto priateľstve sa otvára brána života.“¹³³

Pozriem sa na všetko to, čo robí kresťanskú rodinu krásnou, a teda, čo zdobí vzťahy jej členov a prostredie, v ktorom trávia podstatnú časť svojho života.

2. 1. 1 Biblický a teologický pohľad na rodinu založenej na manželstve

Sväté písmo pokladá ľudskú rodinu za posvätnú, Bohom ustanovenú inštitúciu, v ktorej ľudská osoba prirodzene rastie a rozvíja svoje schopnosti. Určuje jasné pravidlá, ktoré majú byť realizované v rodinných vzťahoch, predovšetkým medzi manželmi a rodičmi a deťmi a naopak.

Už správa o stvorení človeka, ktorému je lepšie v živote v spoločenstve rodiny, založenej na partnerskom spoložití medzi mužom a ženou, je veľavravná. V Starom zákone je niekoľko príkladov na rodinný život, počnúc patriarchami Abrahámom, Izákom a Jakubom. V múdroslovných knihách sa píše o pravidlách vo vzťahoch medzi deťmi a rodičmi i medzi manželmi a dramaticky je opísaný vzťah matky k svojim siedmym synom v Knihe Machabejcov (por. 2Mach 7, 1-42). Starý zákon chváli dobré rodiny s dobrými vzťahmi a motivuje členov rodín k vzájomnej láske, pozornosti a nezištnosti.

„Muž dobrej ženy je blažený: počet jeho rokov sa zdvojnásobí. Zdatná žena oblažuje muža“ (Sir 25, 26, 1-2). „Blažený každý, čo sa bojí Pána a kráča po jeho cestách. (...) Tvoja manželka je ako plodonosný vinič vnútri tvojho domu. Tvoji synovia sú ako mládniky olivy okolo svojho slova“ (Ž 128, 1, 3).

Nový zákon ponúka ako vzor predovšetkým Nazaretskú rodinu. V niekoľkých príbehoch vykresľuje vzťah medzi Máriou a Jozefom a medzi nimi a Ježišom.

Dôsledky niektorých biblických textov v nasledujúcich riadkoch ešte viac zvýrazním.

¹³³ Benedikt XVI., 2005

Keďže človek je ako stvorenie osobou – „tak muž ako žena; obaja totiž boli stворení na obraz, na podobu osobného Boha,¹³⁴ je určený pre život v spoločenstve. „Nie je dobré byť človeku samému“ (Gn 2, 18), pripomína Zjavenie. Boh, žijúci v spoločenstve troch Osôb volá človeka k podobnosti s ním aj a najmä v tomto: má žiť v spoločenstve! Zo Stvoriteľovho rozhodnutia je základom ľudského spoločenstva rodina, a teda vzťah medzi mužom a ženou v manželskom zväzku, ktorý dostal hneď na začiatku jeho požehnanie pre plodný partnerský život.¹³⁵ Ide o úlohu a povolanie, ktoré je súčasťou ich osobnosti. Boží zámer postaviť do sveta ľudskú bytosť ako súčasť spoločenstva je zvýraznený ich stvorením na „Boží obraz“ (Gn 1, 27) a „nikto nemôže nájsť svoju dokonalosť mimo rámca tohto obrazu,¹³⁶ vzhľadom na skutočnosť, že prameňom každého pravého spoločenstva je sám trojjediný Boh. Pre človeka, ktorého „Boh takto 'chcel' a ktorého si od večnosti 'vyvolil', povolal a určil na milosť a slávu,¹³⁷ ktorého Kristom vykúpil a svojim Duchom neustále posväčuje, to znamená, že je účastný na trojičnom živote lásky, ktorá tvorí spoločenstvo ako také. „Táto večná pravda o človeku – totiž o mužovi a žene – je natrvalo vtlačená do skúseností všetkých ľudí“¹³⁸. Z toho, že muž a žena pochádzajú z Božích rúk vyplýva, že majú rovnakú dôstojnosť i životný cieľ. Boh ich „obohatil neodcudziteľnými právami a povinnosťami,¹³⁹ naznačujúc ako a kde má smerovať ich život. Ich spoločná cesta v manželstve je v Kristovi spôsobom nachádzania stratenej jednoty ľudí. Kristov Duch spája muža a ženu, žijúcich v manželskom zväzku, k „jednote v rozdielnosti“. Na toto nadväzuje a z toho vychádzala aj Biskupská synoda vo svojom poslanstve, keď uvádza, že „Božie slovo stojí (...) aj na počiatku ľudských dejín. Muž a žena, stворení na Boží obraz a podobu, nesú v sebe božskú pečať, a preto môžu vstúpiť do dialógu so svojim Stvoriteľom, no môžu sa tiež od neho vzdialiť a odmietnuť ho hriechom“¹⁴⁰. Ten ľudské spoločenstvá rozleptáva a oddeľuje od teologálnych cností, od Boha, ktorý zjednocuje srdcia i mysle až tak, že si prestávajú rozumieť a hovoria inou rečou ako tí, ktorým Boh pre pýchu *pomiatol jazyky* (por. Gn 11, 7). Cesta k náprave a k vzájomnému porozumeniu vedie cez Krista, ktorý dáva do srdca ľudí svojho Ducha. A hoci rozdielnosť pohlavia muža a ženy naznačuje rozdielnosť úloh, ktoré pred nimi

¹³⁴ Ján Pavol II., 1991, č. 6

¹³⁵ „Boh ich požehnal a povedal im: Plodte a množte sa a naplňte zem!“ (Gn 2, 28)

¹³⁶ Ján Pavol II., 1996a, č. 5

¹³⁷ Ján Pavol II., 1980, č. 13

¹³⁸ Ján Pavol II., 1996a, č. 2

¹³⁹ Ján Pavol II., 1993a, č. 22

¹⁴⁰ Benedikt XVI., 2009, č. 2

stoja, jednako kráčajú za spoločným cieľom v jednom Duchu. Ľudská história sa už veľakrát presvedčila, že len ľudský komponent na vytvorenie trvalého spoločenstva nestačí. Ľudský prvok je totiž poznačený hriechom. Má skôr tendenciu rozdeľovať a panovať ako sa podriaďovať a pokoriť. Duch Svätý však chce v disponovanom srdci človeka pracovať na svojom diele zjednocovania vo viere, nádeji a láske.

Manželstvo, ktoré viditeľne zvyrazňuje podstatu Božieho úmyslu zahrnúť každú ľudskú bytosť láskou, pozornosťou a nežnosťou, prirodzenými i nadprirodzenými darmi,¹⁴¹ môže výrazne napomôcť tak jednotlivcom ako aj spoločenstvám nielen správne nasmerovať kroky k dokonalosti, ale ju aj v otvorenosti pre dary Ducha dosiahnuť.

Rovnaká dôstojnosť muža a ženy teda väzí v ich spoločnom povolaní k svätosti¹⁴² – ako k cieľu ich každodenného úsilia, kde nachádza svoje opodstatnenie každé sebazaprenie, každé „nie“ sebecktvu a vždy hlasnejšie a rozhodnejšie „áno“ službe druhému. „Kresťania vedia, že svoju jednotu skutočne znova nájdú len vtedy, keď bude spočívať na jednote ich viery“¹⁴³. Kristus, ktorý svojím Duchom zjednocuje všetkých ľudí v spoločnom úsilí o dobro pre tento svet, požehnáva manželov k čoraz plnšiemu vzájomnému zjednoteniu v jeho mene. Lebo len ono znamená pre nich spásu a završenie ich cesty, nájdenie pravého dobra a večného šťastia.

Muž a žena – bytosti povolané na vytvorenie harmonického spoločenstva, završeného posvätnou manželskou zmluvou, sú náznakom pravého Božieho obrazu, najmä čo sa týka ich vzájomného zjednotenia.¹⁴⁴ Veď „žiť v spoločenstve lásky, ktoré je v Bohu a v ktorom sa navzájom milujú tri Osoby v hlbokom tajomstve jediného božského života“¹⁴⁵ je pre stvorenie nielen veľká česť, ale aj záväzok na zakotvenie života manželov v trojjedinom Bohu, v láske Otca i Syna, ktorá má meno Duch Svätý. Práve On, princíp jednoty, chce spojiť každé ľudské úsilie o spoluprácu, zvlášť keď ide o manželov, lebo tu ide o *dobré dielo* (por. 2Tim 3, 17). On ich spája do jednoty, on im dáva schopnosť oslavovať Trojicu a napokon vďaka jeho pôsobeniu dosiahne každý z manželov – ak sa mu otvoril v ochote, poslušnosti a slobode – večnú blaženosť. „Keď niekto vo svojom živote zakúsi zážitok veľkej lásky, je to okamih „vykúpenia“, ktorý dáva nový zmysel jeho životu. No

¹⁴¹ „Ježiš Kristus pozdvihol manželstvo na rovnu spásanosnej udalosti v novom poriadku, ktorý má svoj počiatok v ekonómii vykúpenia“ (Pápežská rada pre rodinu, 2001, č. 31).

¹⁴² „Dôstojnosť ľudskej osoby je transcendentnou hodnotou a uznávajú ju za takú všetci, ktorí úprimne hľadajú pravdu“ (Ján Pavol II., 1999b, č. 2).

¹⁴³ Ján Pavol II., 1999a, č. 30

¹⁴⁴ Ján Pavol II., 1991

¹⁴⁵ Ján Pavol II., 1999a, č. 7

čoskoro si uvedomí, že láska, ktorej sa mu dostalo, sama osebe nerieši problém života. Je to láska, ktorá zostáva krehkou. Môže ju zničiť smrť. Ľudské bytie potrebuje nepodmienenú lásku.¹⁴⁶ Tú dá iba Boh, no prísť k nemu má človek cez život v spoločenstve, a teda aj cez rodinný život. Od pozemskej lásky a krásy k večnej Láske a Kráse.

Manželstvo ako spôsob najprirodzenejšieho ľudského spolužitia neberie jeho individuálnym účastníkom nič z toho, čo je vlastné ľudskej osobe. Neoberá ich o osobnú slobodu v tom zmysle, že by sa samostatne nemohli rozhodovať medzi dobrom a zlom (či medzi dobrým a lepším), v praxi to znamená, že záslužnosť ich skutkov je posudzovaná individuálne, i keď, na druhej strane, je potrebné zdôrazniť aj vzájomnú spoluzodpovednosť za manželského partnera – za jeho mravné konanie, za jeho svedectvo pred ľuďmi. „Kristus sa javí ako ten, ktorý prináša človekovi slobodu založenú na pravde, ktorý oslobodzuje človeka od všetkého, čo túto slobodu obmedzuje, umenšuje a láme pri samých koreňoch, totiž v duši človeka, v jeho srdci a svedomí.“¹⁴⁷ Podporovať sa na ceste k dokonalosti, k životu podľa mravného svedomia¹⁴⁸ je náležitým využitím vlastnej slobody a slobody druhého. Ich vlastné sily však k tomu nestačia. Len Kristus má moc viesť muža a ženu k čoraz väčšej manželskej dokonalosti. „Pri sledovaní Kristovej cesty, v ktorej je zjavená, vykúpená a zhrnutá cesta človeka, sa veriaci nachádzajú pred obrazom pravého človeka.“¹⁴⁹ Hovorí o tom „sám jeho život, jeho ľudskosť, jeho vernosť pravde, jeho láska, ktorá v sebe zahŕňa všetkých.“¹⁵⁰ A keďže „krstom sa muž a žena stávajú raz navždy účastníkmi na novej a večnej Zmluve, zásnubnej zmluve Krista s Cirkvou,“¹⁵¹ vďaka tejto Kristovej sviatosti vstupujú na cestu, po ktorej kráčať je výsada i záväzok zároveň. Keď muž a žena na tejto ceste kráčajú spolu, prijímajú aj ďalšiu Kristovu sviatosť – manželstvo, vytvárajú jednotu medzi sebou i s Kristom, ktorý je posvätitelom a garantom ich zväzku jednoty. Je náležité na tomto mieste pripomenúť slová Benedikta

¹⁴⁶ Benedikt XVI., 2008, č. 26

¹⁴⁷ Ján Pavol II., 1980, č. 12

¹⁴⁸ „Mravné svedomie neuzatvára človeka do neprípustnej a nepreniknuteľnej samoty, ale robí ho otvoreným voči volaniu a voči hlasu Boha. Jedine v tom a v ničom inom spočíva celé tajomstvo mravného svedomia i jeho dôstojnosť: že je totiž miestom a priestorom, kde sa Boh prihovára človeku“ (Ján Pavol II., 2000b, č. 58). „Hlas Boha“ sa dá aplikovať aj na hlas manželského partnera, veď Kristus sa stotožnil s hladnými, smädnými, nahými, pocestnými, väznenými (por. Mt 25, 35-36). Potreby partnera a blízkeho ako takého sa preto stávajú výzvou samého Boha.

¹⁴⁹ Ján Pavol II., 2003, č. 25

¹⁵⁰ Ján Pavol II., 1980, č. 7

¹⁵¹ Ján Pavol II., 1993a, č. 13

XVI.: „Manželstvo a rodina sú ustanovizne, ktoré treba napomáhať a chrániť pred každým možným omylom o ich pravde, lebo každá škoda, ktorá sa im spôsobí, je v skutočnosti ranou spôsobenou ľudskému spolužitiu ako takému“¹⁵².

Manželské puto jednoty a jeho výlučnosť pred všetkými inými vzťahmi vyjadrujú slová knihy *Genezis* (Gn 2, 24): „Preto muž opustí svojho otca i matku a prilipne k svojej manželke a budú jedným telom“. A Ježiš Kristus v Evanjeliu podľa Marka dopĺňa: „A tak už nie sú dvaja, ale jedno telo“ (Mk 10, 8).

Jestvujú tendencie, vyzývajúce manželských partnerov k istej forme vzájomnej nezávislosti, k tzv. slobode, ktorá v reálnom živote znamená nerešpektovanie a neplnenie manželského sľubu a porušenie Stvoriteľom danej jednoty medzi nimi. Ak by toto mala byť tá správna cesta k ľudskému šťastiu, totiž, že manželia, žijúc vedľa seba, priznávajú sebe i partnerovi právo porušiť jednotu svojho manželstva – hovoria tomu „tolerantnosť“ – v skutočnosti by išlo len o prejav ich slabosti, o výsmech Božím zákonom, o popretie nerozlučiteľnosti ich zväzku, o negáciu ich prvotného predsavzatia i o spreneverenie sa krstným záväzkom. To, že takto rozmýšľa čoraz viac manželských párov, je „príznakom vážneho úpadku niektorých základných hodnôt“,¹⁵³ medzi ktoré nepochybne patrí aj jednotnosť manželstva. „Sloboda sa v najhlbšom vnútri láske otvára i zatvára. Toto je trvalá dráma človeka, ktorý si často vyberie radšej otroctvo, podlieha strachu, rozmarom, zlozvykom, vytvára si modly, ktoré nad ním vládnu, ideológie, ktoré znetvorujú jeho ľudskosť.“¹⁵⁴ Kardinál Ján Chryzostom Korec vymenoval v jednej zo svojich publikácií niektoré dôsledky nesprávne užívanej slobody: „Vraždenie nenarodených, zabíjanie starých a chorých, šliapanie po tajomstve ľudského života snahou vyrábať človeka v skúmavke či klonovaním a speňažovať to, snahou rozleptať manželstvo a rodinu, divoké sexualizovanie celého života bez ohľadu na základnú funkciu sexu v ľudskom živote a spoločnosti.“¹⁵⁵ Tieto negatíva, ktoré prináša ľudská sloboda do toho sveta, môžu a majú byť výzvou pre kresťanov, pre všetkých ľudí dobrej vôle. A majú byť výzvou pre jednotlivcov i pre ich rodiny, aby dokázali, že so slobodou sa dá nakladať aj inak. Pozitívnym konaním dobra. Pravou ľudskosťou, ktorá je človeku a prostrediu, v ktorom žije, najprirodzenejšia.

¹⁵² Benedikt XVI., 2007a, č. 29

¹⁵³ Ján Pavol II., 1993a, č. 6

¹⁵⁴ Ján Pavol II., 1999a, č. 4

¹⁵⁵ Korec, 1994, s. 97

Jednota manželstva nespočíva v prirodzenom hľadaní kompromisov v bežných problémoch spoločného života, ani v nejakej dohode, „raz bude podľa teba, inokedy podľa mňa,“ už vôbec nie v takom chápaní slobody, kde jeden žije na úkor druhého. Cesta k jednote nevedie ani cez spoločný majetok, peniaze; cez sebeckosť, pretváрку, klamstvo. Nevedie ani cez odmietanie Boha, jeho lásky, jeho sviatostí.

2. 1. 2 Krása kresťanského manželstva v jeho vlastnostiach

Kresťanskí manželia sú povolani cez Krista prichádzať jeden k druhému. On, ktorý je *Cesta k Otcovi* (por. Jn 14, 6), je cestou aj pre muža a ženu v manželstve – k Bohu, jeden k druhému aj k ich okoliu.

1. Jednota manželov

Kristus, ktorý jediný „zjavuje postavenie človeka a plnosť jeho povolania,“¹⁵⁶ dáva novú dynamiku ľudskému spoločenstvu a konkrétne aj manželstvu. Svojou učiteľskou činnosťou ukázal správny smer životnej cesty každému človeku – jednotlivcovi i spoločenstvu ľudí a svojou obetou na kríži zničil hriech, ktorý rozdeľoval všetky ľudské spoločenstvá. „Vzájomný súhlas, ktorý si manžel a manželka navzájom vymieňajú v Kristovi a ktorý z nich vytvára spoločenstvo života a lásky“¹⁵⁷ je jasne v súlade s biblickým chápaním partnerstva medzi mužom a ženou, ktoré je verne interpretované magisteriám.

Cirkev aj ústami Jána Pavla II. tvrdila, že „iba prijatím evanjelia sa plne uskutočňujú všetky nádeje, ktoré človek oprávnene vkladá do manželstva.“¹⁵⁸ Len cez Ježiša Krista môžu zákonom postupnosti a milosti dospieť k jedinečnému spoznaniu tej svojej cesty, svojho poslania, k pravej jednote, ktorá tak muža ako i jeho manželku povznesie k zrelosti kresťana, ozajstného milovníka Boha i ľudí.

Tak ako každé ľudské spoločenstvo, aj manželstvo má svoje jasné pravidlá. Keďže ide o zväzok podľa Božej vôle, normy pre život v takomto spoločenstve určuje jedine Boh. „Život v ľudskom kolektíve – tak v malých spoločenstvách, ako aj v celej spoločnosti – nesie znamenie tejto pôvodnej duality. Z nej je odvodená mužskosť a ženskosť jednotlivcov.“¹⁵⁹

2. Nerozlučiteľnosť manželstva

¹⁵⁶ Ján Pavol II., 1994a, č. 8

¹⁵⁷ Benedikt XVI., 2007a, č. 27

¹⁵⁸ Ján Pavol II., 1993a, č. 3

¹⁵⁹ Ján Pavol II., 1996c, s. 83-84

Ďalšou nosnou vlastnosťou kresťanského manželstva je jeho nerozlučiteľnosť. „Vernosťou svojmu povolaniu sa musia vyznačovať manželia, ako to vyžaduje nerozlučná povaha sviatostného manželského zväzku.“¹⁶⁰ Božia moc, ktorá spojí dvoch ľudí – muža a ženu manželským putom, je mocná a svätá, preto sa muž a žena požehnaní touto mocou stávajú požehnaním pre svet; obrazom nerozlučného spoločenstva troch božských Osôb. Je naozaj niekoľko dôvodov, prečo je kresťanské manželstvo, teda zväzok muža a ženy, *uzavretý v Pánovi*¹⁶¹ (por. 1Kor 7, 39), nerozlučiteľné:

„Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna“ (Jn 3, 16). Toto darovanie sa Boha svetu cez Ježiša Krista je nekončiacim sa procesom, vďaka ktorému môže ľudská prirodzenosť dosiahnuť povýšenie a človek svoje medzilidské vzťahy môže vyzdvihnúť do „božskej roviny“, veď „každý kresťan v spoločenstve Božieho ľudu buduje Kristovo telo.“¹⁶² Manželstvo ako „božská cesta“¹⁶³ darovania sa muža a ženy je „dynamický proces, ktorý pozvoľne napreduje spolu s postupným vnášaním Božích darov a požiadaviek jeho definitívnej a absolútnej lásky do celého (...) života.“¹⁶⁴

Hoci je manželstvo iba „vecou“ tohto sveta, keďže podľa Kristových slov: „Pri vzkriesení sa ľudia neženia, ani nevydávajú“ (Mt 22, 30), tejto ustanovizni to ani zďaleka neberie jej dôležitosť, dôstojnosť a osobitné postavenie v Božom pláne s ľudstvom.¹⁶⁵ Aj tento „telesný zväzok“ má svoj duchovný rozmer, ktorý súvisí s nadprirodzeným povolaním každej ľudskej bytosti. Iba „priľnutie k vlastnej osobe Krista.“¹⁶⁶ Spôsobí vo vzťahu muža a ženy – pred manželstvom i v ňom – bytostnú harmóniu osôb, túžiacich po dare i darovaní v nekončiacom dialógu, a to nielen vo verbálnej rovine. Manželstvo, ak má byť zrkadlom Krista, darom pre obidvoch, má byť podopierané spoločným úsilím v hľadaní hodnôt ducha, v ochote odpúšťať a, v neposlednom rade, v pokore – vedieť nielen dávať, ale aj prijímať. Vyžaduje si to neustálu prácu na sebe samom, na očisťovaní srdca, na čoraz

¹⁶⁰ Ján Pavol II., 1980, č. 21

¹⁶¹ Manželstvo v Pánovi – svätý Pavol tu hovorí o probléme druhého sobáša vdovy – kresťanky, ktorý má byť uzavretý iba „v Pánovi“, t. j. s kresťanom. Tento termín používam v publikácii v širšom kontexte. Označujem ním kresťanské manželstvo ako také.

¹⁶² Ján Pavol II., 1980, č. 21

¹⁶³ „Laický stav pozná rozličné povolania, to znamená rozličné duchovné a apoštolské cesty.“ (Ján Pavol II., 1990, č. 56).

¹⁶⁴ Ján Pavol II., 1993a, č. 9

¹⁶⁵ Zvláštnym spôsobom sa je treba usilovať o uznanie hrdinských čností mužov a žien, ktorí naplnili svoje kresťanské povolanie v manželstve, pretože sme si dobre vedomí, že i v onom stave nechýbajú plody svätosti, pokladáme za nutné nachádzať vhodné spôsoby, ako ich overovať a ukazovať ich Cirkvi ako príklad a výzvu pre ostatných kresťanských manželov (Ján Pavol II., 1996a).

¹⁶⁶ Ján Pavol II., 1994a, č. 19

dôslednejšom pohľade na nedostatky svojho vlastného „ja“, pretože „všetky deti Cirkvi, ktoré Otec povolal, aby počúvali Krista, musia cítiť (...) hlbokú potrebu obrátenia a svätosti,¹⁶⁷ ba žiada sa „stále a nepretržité obrátenie, ktoré (...) vyžaduje vnútorný odstup od všetkého zla a prilipnutie k dobru“¹⁶⁸. Len vtedy bude vo vzťahu muža a ženy žiarieť Ježišova tvár. Dá sa to vôbec? Je v silách človeka dosiahnuť taký stav, že sa stane podobným Božiemu Synovi? Prirodzená cesta, samozrejme, nestačí. Vo viere, nádeji a láske Boh pokračuje vo svojom darovaní sa ľudstvu. Vďaka nim môžeme adekvátne odpovedať na Božiu ponuku a náležite uplatniť svoju dôstojnosť.

Aj vďaka teologálnym cnostiam, ktoré sú základom, dušou a charakteristickou vlastnosťou morálneho konania kresťana, manželia, ktorí začali svoj spoločný život v Pánovi a ako taký ho aj žijú, vydávajú svedectvo o svojom postoji srdca k nadprirodzeným skutočnostiam cez veci tohto sveta. Ako svedkovia Božieho diela v človeku a v celom svete majú povolanie byť jeden druhému zrkadlom Krista, ktorý miluje človeka „až do krajnosti“ (Jn 13, 1).

2. 1. 3 Povinnosti rodičov voči deťom

Ešte raz je nutné poukázať na nevyhnutnosť pozitívneho postoja rodiny k ľudskému životu. To je alfa a omega povinností, ktoré majú podľa spravodlivosti rodičia voči svojim deťom.

Pápež Benedikt XVI. v istej súvislosti upozornil, že „deti nie sú vlastníctvom rodičov; manželia nie sú vlastníctvom jeden druhého. Ale sú vlastníctvom oveľa hlbším spôsobom, ako napríklad kus dreva alebo kus pozemku alebo čohokoľvek, čo sa nazýva vlastníctvom. Deti patria rodičom, a napriek tomu sú slobodnými Božími tvormi, každé so svojim vlastným povolaním, so svojou originálnosťou a jedinečnosťou pred Bohom. Nepatria si ako majetok, ale patria k sebe v zodpovednosti. Navzájom si patria práve tým, že prijímajú slobodu toho druhého a navzájom sa podporujú v láske a v poznaní, v tomto spoločenstve sú navždy slobodní a zároveň sú jedno.“¹⁶⁹

Ich postoj rodičov voči deťom môže mať minimálne štyri roviny. Môžu totiž nenáležite zabraňovať počatiu dieťaťa a, naopak, môžu privádzať na svet taký počet detí, ktorý nebude korešpondovať s reálnymi a objektívnymi potrebami národa či štátu. Máme na

¹⁶⁷ Ján Pavol II., 1996c, č. 35

¹⁶⁸ Ján Pavol II., 1993a, č. 9

¹⁶⁹ Benedikt XVI., 2007b, s. 297

mysli predovšetkým hrozbu preľudnenia niektorých častí Zeme. Zároveň však platí aj nasledovné: „Preto Cirkev odsudzuje ako ťažkú urážku ľudskej dôstojnosti a spravodlivosti všetky podujatia vlád a iných verejných autorít, ktoré majú za cieľ akýmkoľvek spôsobom obmedzovať slobodu manželov pri rozhodovaní o potomstve. Preto treba rozhodne odsúdiť a rázne odmietnuť akékoľvek násilie zo strany týchto autorít v prospech antikoncepcie, ba dokonca sterilizácie a umelého potratu. Rovnako ako veľkú nespravodlivosť treba zavrhnúť to, že v medzinárodných vzťahoch hospodárska pomoc rozvojovým národom je podmienená plánmi, ktorých cieľom je napomáhať antikoncepciu, sterilizáciu a umelé potraty“¹⁷⁰. K tejto téme sa ešte podrobnejšie vrátim.

Rodičia však môžu pristúpiť v rámci regulovania pôrodnosti k ešte radikálnejšiemu, a morálne neprijateľnejšiemu riešeniu, totiž k vykonaniu umelého potratu. A štvrtá rovina, súvisiaca s postojom rodičov k dieťaťu je snaha a kroky vedúce k umelému oplodneniu.

Keď celú našu tému spracovávam pod zorným uhlom sociálnej náuky Katolíckej cirkvi a katolíckej morálky, nemôžem nespomenúť dokumenty Katolíckej cirkvi, predovšetkým koncilovú konštitúciu *Gaudium et spes*, ďalej encykliky *Humanae vitae* a *Caritas in veritate* či exhortáciu *Familiaris consortio*.

2. 1. 4 Ešte raz k výchove – miesto školskej výchovy v rodine

Školská výchova je pokračovaním rodinnej výchovy. Vykonávajú ju zväčša špecialisti – pedagógovia, vychovávateľia, kňazi – tí, ktorí majú na to odborné i osobnostné predpoklady. Iba tak môžu rodičia zveriť svoje deti ich starostlivosti. Iba tak môžu s čistým svedomím delegovať na školu časť svojich povinností, čo sa týka výchovy a vzdelávania svojich detí, vrátane náboženskej výchovy.

I keď prebratie časti zodpovednosti školou môže rodičov (aj iných zákonných zástupcov dieťaťa) v istom zmysle odbremeniť, nemôžu však zostať v tejto svojej úlohe pasívni. Musia neustále vstupovať do dialógu s dieťaťom a s jeho školou a každý deň sa utvrďovať v rozhodnutí pre tú-ktorú školu, či to, alebo ono vzdelávanie. Ak by sa stalo, že škola nespĺňa oprávnené požiadavky rodičov, ak by vzrastalo reálne nebezpečenstvo pre dušu alebo pre telesný rozvoj dieťaťa, vtedy je nutné upozorniť kompetentné authority. Ak by nedošlo k náprave, je povinnosťou rodičov zmeniť dieťaťu školu a zvoliť takú, kde je nádej na vhodnejšie vzdelávanie a výchovu. Venuje sa tomu aj pasáž v koncilovom

¹⁷⁰ Pavol VI., 1989, č. 30

dokumente, ktorý podčiarkuje, že rodičia majú povinnosť bdieť nad školou, do ktorej ich dieťa chodí. „Rodičovské práva sa porušujú vtedy, keď sú deti nútené navštevovať školské predmety, ktoré nezodpovedajú náboženskému presvedčeniu rodičov.“¹⁷¹

Škola má dieťa viesť k správne použitiu slobody. Zvlášť ak ide o cirkevnú, či dokonca katolícku školu. Celý vzdelávací a výchovný proces si vyžaduje pravoverné pridržiavanie sa katolíckej náuky, vrátane vierouky a morálky a jej komplexné a zrozumiteľné implementovanie do praktického života. Kresťanské poslanstvo nie je skostnatené ani nemoderné. Nie je o príkazoch a zákazoch, nie je o strachu z autority. Kresťanské poslanstvo, ak je pravoverné, má byť celé o láske, milosrdenstve, odpúšťaní a o ďalších príležitostiach začať odznova – hoci so znášaním dôsledkov z minulých chýb. Žiak a študent sa začne dobrovoľne zapájať do výchovného procesu, keď pochopí, že projekt má na zreteli jeho prospech a osobnú zrelosť. Ponúkam niekoľko podnetov, ktoré by nemali chýbať výchove na katolíckej základnej a strednej škole. Opakujem, že rodičia majú povinnosť dohľadu.

1. Výchova ku kresťanskej zrelosti

Ide o pestovanie cností, prostredníctvom prijímania sviatostí, školy modlitby, o preukazovanie nezištnej lásky k blížnemu, o rozvíjanie lásky k Bohu, k Cirkvi, k Panne Márii a k ostatným svätým, o lásku a úctu k Svätému Otcovi, k miestnemu biskupovi, k rodičom a k ostatným príbuzným, ku kňazom i učiteľom – podľa príslušného poradia lásky.

2. Výchova k občianskej zrelosti

V plnení si povinností je nutné vidieť cestu k budúceму pozitívnemu občianskemu životu v duchu odkazu svätých Cyrila a Metoda. Výchova k láske k vlasti, k svojmu národu i k iným národom, k láske k mieru – prostredníctvom vyučovacích hodín, exkurzií, kultúrnych i športových programov, návštev v charitatívnych a sociálnych zariadeniach.

3. Výchova k odbornosti a zodpovednosti

Predovšetkým počas vyučovania a domácej prípravy. Ambícia dať možnosť žiakom rozvíjať ich talenty, vlastné myslenie, naučiť ich správne analyzovať životné situácie, môže byť prospešná.

¹⁷¹ Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Dignitatis humanae*, 1972, č. 5

Primeranú odbornú zdatnosť majú preukazovať žiaci aj v oblasti náboženstva a kresťanskej etiky tak, aby si svoju vieru, ktorú dostali ako Boží dar, väčšinou sprostredkovaný rodičmi, vedeli aj sami zdôvodniť. Osobitné miesto v zodpovednosti za seba i za iných v duchovnej i telesnej rovine patrí médiám a dorozumievacím prostriedkom. Učiť aj v tejto oblasti žiakov a študentov správne mu používaniu slobody a to aj čo sa týka ich využívania (internet, TV, DVD, CD, mobilné telefóny). Ďalšou oblasťou je výchova k zodpovednému nakladaniu s majetkom (vlastným, spoločným i cudzím) a zodpovednému a múdre mu hospodáreniu s peniazmi. Priestor takejto výchovy je na vyučovaní i na iných fórach, ako napríklad besedami či odbornými prednáškami.

4. Výchova k rodinným hodnotám

Úlohou školy je podporovať autoritu rodičov, viesť žiakov k láske, úcte a k poslušnosti voči svojim rodičom a ďalším príbuzným. Cestou k tomu môže byť podpora podujatí venovaných Dňu matiek, Dňu otcov, Mesiacu úcty k starším a pod.

Cirkevná škola by mala byť pripravená podporiť všetky relevantné hodnoty tradičnej rodiny, založenej na heterosexuálnom nerozlučiteľnom manželstve.

2. 2 Zabraňovanie počatia

Rozoberme si aspoň čiastočne jednu vážnu tému. Ide v nej o prirodzené alebo umelé regulovanie možnosti počať resp. splodiť dieťa. Prirodzeným myslím využívanie možnosti, ktoré umožňuje cyklus ženského organizmu – plodných a neplodných dní, pričom k pohlavnému spojeniu, ak partneri nechcú splodiť dieťa, dôjde iba v čase neplodných dní. Takto to predkladá magistérium, napríklad v encyklike *Humanae vitae* a v exhortácii *Familiaris consortio*.

Najprv uvediem, čo uvádza encyklika *Humanae vitae*: „Cirkev zostáva verná sebe i svojmu učeniu, keď uznáva, že manželia môžu brať do úvahy neplodné obdobia, alebo keď vyhlasuje za vždy nedovolené používanie takých prostriedkov, ktoré priamo prekážajú počatiu, hoci sa toto druhé počínanie dovoľáva dôkazov, ktoré sa zdajú čestné a vážne. V skutočnosti sa oba tieto prípady hlboko odlišujú: v prvom prípade manželia oprávnene využívajú možnosť, ktorú im dala príroda; v druhom zasa prekážajú, aby počatie prebiehalo podľa svojho prirodzeného poriadku. Nedá sa poprieť, že manželia sa v oboch prípadoch so vzájomným súhlasom a z prijateľných dôvodov chcú vyhnúť počatiu a mať istotu, že nebudú mať deti. Treba však súčasne uznať, že iba v prvom prípade sa manželia vedú zdržať manželského styku v plodných obdobiach, kedykoľvek z primeraných

dôvodov nie je želateľné počať dieťa. Keď sa však vráti neplodné obdobie, užívajú si manželský styk, aby si prejavovali vzájomnú lásku a udržovali sľúbenú vernosť. Keď takto konajú, zaiste vydávajú svedectvo o pravej a celkom správnej láske.“¹⁷²

A exhortácia *Familiaris consortio* podobne, a azda aj aktuálnejšie uvádza: „Vždy, keď manželia používajú antikoncepčné prostriedky, oddeľujú tie dva významy, ktoré Boh Stvoriteľ vložil do samej prirodzenosti muža a ženy a do dynamického priebehu ich pohlavného spojenia, počínajú si ako „sudcovia“ nad Božím plánom a „manipulujú“ a znevažujú ľudskú sexualitu a s ňou vlastnú osobu, ako aj osobu manželského partnera, a menia tak hodnotu „totálneho“ darovania. Takto prirodzenému „slovu“, ktoré vyjadruje pôvodný zmysel vzájomného darovania sa manželov, prekážanie počatia dáva protikladný zmysel, že totiž darovanie ani jedného nie je úplné. Z toho plynie nielen pozitívne a rozhodné odmietnutie otvorenosti voči životu, ale aj falšovanie vnútornej pravdy o manželskej láske, ktorá smeruje k plnému darovaniu celej osoby. Keď však manželia používaním obdobia neplodnosti zachovávajú neoddeliteľnú súvislosť dvojitého významu spojivého a plodivého, ktoré sú obsiahnuté v ľudskej sexualite, počínajú si ako „služobníci“ Božieho plánu a používajú sexualitu v duchu pôvodnej dynamiky „totálneho“ darovania sa, bez klamaní a pretvarovania.“¹⁷³ A mohol by som dodať, že „ak sa stratí osobná a sociálna vnímavosť na prijímanie nového života, ochabujú sa aj iné formy prijímania druhých, osožné v sociálnom živote.“¹⁷⁴

Túžba po deťoch a realizácia reprodukcie sa v manželskom spoluzití prejavuje predovšetkým zodpovednosťou muža i ženy. Ťažko by bolo privádzať na svet nových potomkov, keby manželia nemali okrem duchovných daností aj isté materiálne zázemie. Zodpovednosť im káže zabezpečiť si strechu nad hlavou, chlieb a iné dôležité hodnoty. Preto je iste najvhodnejšie, ak partnerom nechýba zamestnanie s primeraným zárobkom, ku ktorému dospeli aj náležitou odbornou prípravou systematickým vzdelávaním. Je poľutovaniahodné, ak spoločnosť nevytvára mladým ľuďom na to podmienky. No bolo by nesprávne, ak by sa spoliehali iba na ne a nepriložili by sami ruku k dielu.

¹⁷² Pavol VI., 1989, č. 16

¹⁷³ Ján Pavol II., 1993a, č. 32

¹⁷⁴ Benedikt XVI., 2009, č. 28

Je tu však aj druhý extrém. Mnohí ľudia, ktorí žijú v manželstvách, sa totiž „stali obeťou konzumnej mentality a starajú sa len o hromadenie hmotných majetkov,¹⁷⁵ už nechápu duchovné bohatstvo nového ľudského života.“¹⁷⁶ Chýba im zmysel pre zodpovednosť, ktorá je ovocím spojenia Božieho daru so značným úsilím jednotlivcov. Žiaľ, pre nich je nový život dieťaťa často príťažou, nechceným zlom, ktorému sa treba všemožne brániť. Dieťa sa stáva synonymom zbytočných starostí, plytvaním peňazí, času a námahy – nové potomstvo chápané ako luxus, ktorý si nemožno dovoliť. Podľa slov magistéria je základom tohto stavu „hlboká kríza kultúry, ktorá (...) spôsobuje, že je stále ťažšie plne chápať zmysel existencie človeka, jeho práv a povinností. K tomu sa pripájajú najrozličnejšie ťažkosti spojené s každodenným životom a medziludskými vzťahmi, ktoré sa zvlášť bolestne pociťujú v zložitej skutočnosti súčasnej spoločnosti, kde jednotlivé osoby, manželstvá a rodiny¹⁷⁷ zostávajú často so svojimi problémami samé.“¹⁷⁸

Manželia ako služobníci života¹⁷⁹ majú mať na zreteli aj ďalší fakt. Totiž, aby manželský život priniesol úrodu dobra, života, vernosti a lásky je nevyhnutné postupné odumieranie svojim predstavám, vášňam. Služba manželov životu je aj o zriekaní sa vlastného pohodlia, o prispôbovaní mnohých osobných plánov do budúcnosti reality a predstavám partnera. I keď prítomnosť detí v manželstve môže byť ukazovateľom postoja muža a ženy k životu, nejde v tomto rozlišovaní o jediné kritérium. Kristova radikálnosť k zachovávaniu noriem jeho radostnej zvesti nesmie byť nepovšimnutá. *Ved' práve v Kristovi nachádzajú manželia orientačný bod svojej manželskej lásky.*¹⁸⁰ Manželia sa v rámci Kristových požiadaviek majú angažovať „za rešpektovanie života každého človeka od počatia až po jeho prirodzené ukončenie“¹⁸¹. Je to jeden zo základných pilierov mosta, ktorý spája nielen ich dvoch, ale aj celé ich minulé a budúce generácie predkov i potomkov. Ak je ich cesta naozaj rozvážna, pravdivá a spravodlivá, nemôžu sa rozhodovať inak, len v prospech

¹⁷⁵ „A práve rodina je pre hedonizmus prekážkou, obmedzením individuálnej slobody.“ (Pápežská rada pre rodinu, 1996, s. 41).

¹⁷⁶ Ján Pavol II., 1993a, č. 30

¹⁷⁷ Zodpovedné rodičovstvo sa „v žiadnom prípade nemá výlučne zamerať na obmedzenie či vylúčenie detí; znamená to rovnako ochotu prijať väčšiu rodinu“ (Ján Pavol II., 1991, čl. *Postoj Cirkve k predávaniu života*, č. 3).

¹⁷⁸ Ján Pavol II., 1995, č. 11

¹⁷⁹ „Plodnosť manželskej lásky sa rozširuje aj na ovocie mravného, duchovného a nadprirodzeného života, ktorý rodičia odovzdávajú svojim deťom výchovou. Rodičia sú prvými a hlavnými vychovávateľmi svojich detí. V tomto zmysle je základnou úlohou manželstva a rodiny byť v službe života“ (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1999, č. 1653).

¹⁸⁰ Ján Pavol II., 1996b

¹⁸¹ Ján Pavol II., 2001, č. 51

života a jeho hodnôt. Nasledujúce podkapitoly budú rozvinutím toho, čo som práve teraz predostrel. Budú ďalším odkrytím cesty manželov k ich dokonalosti. Rozvážnym rozoznávaním dobra a zla v službe životu dospejú ku kresťanskej dokonalosti. Jej odzrkadlením bude rozhodné „nie“ službe hriechu, zotročovaniu vlastnej osoby skutkami, ktoré *vedú k smrti* (por. 1Jn 5, 16) a presvedčivé „amen“ ceste života.

Keďže „manželská láska má byť plne ľudská, výlučná a otvorená novému životu,“¹⁸² úkon sebadarovania dostáva v pohlavnom spojení dimenziu reálneho uskutočňovania spolupráce stvorenia s jeho Tvorcom. Otvorenosť pre prijatie nového života sa v istom zmysle môže stať meradlom morálnosti muža a ženy, ich vzťahu a pravdivosti ich kresťanského života.¹⁸³ Ide o závažnú normu, ktorá sa priamo dotýka plnohodnotnosti ich ľudskej dôstojnosti, čistoty ich lásky.

Pre nesprávne rozlišovanie nedospeli manželstvá a rodiny k jednému z podstatných zistení: Kresťanskí manželvia dobre vedia, že už ich predkovia pod dieťaťom rozumeli Boží dar, požehnanie svojej životnej púte, ba dokonca v dieťati videli Božiu dôveru v ich schopnosti a výchovu. Všetkými silami sa snažili nesklamať ju. Cirkev neustále povzbudzuje manželov, aby prijímali Boží plán s nimi celý, aby mu dôverovali – tak ako aj im Boh dôveruje. Katolícka cirkev aj v súčasnosti potvrdzuje nemenné učenie Cirkvi a rázne odmieta akýkoľvek umelý zásah človeka, ktorý by zabraňoval počatiu dieťaťa: „Treba vylúčiť akýkoľvek zásah, ktorý buď vzhľadom k predvídanému manželskému styku, alebo pri jeho uskutočňovaní, alebo v priebehu jeho prirodzených následkov sleduje ako cieľ alebo ako prostriedok znemožniť splodenie života“¹⁸⁴.

Ponuka cesty zla je dnes v tejto oblasti veľmi pestrá. Až tak veľmi, že nevyužívanie antikoncepcie akéhokoľvek druhu sa považuje nielen za niečo výnimočné a nenormálne, ale aj za prejav staromódnosti, či dokonca nezodpovednosti voči sebe, partnerovi, spoločnosti, prípadne aj voči už narodeným deťom. Ba sú aj takí manželvia, ktorí, keďže nepoznali pár, ktorý by antikoncepciu nebral, pokladali tento umelý zásah do reprodukcie za ovocie ľudského pokroku, ktorý treba náležite využiť, „veď predsa nejde o potrat“. Objektívna Božia norma, ktorá poučuje manželov ohľadom ich práv a povinností v plodení detí je teda zrejmä: Antikoncepcia sa „protiví plnej pravde o pohlavnom akte ako

¹⁸² Ján Pavol II., 1993a, č. 29

¹⁸³ „Relatívny princíp manželskej morálky je preto vernosť božskému plánu“ (Ján Pavol II., 1991, čl. *Zodpovedné rodičovství*, č. 6).

¹⁸⁴ Ján Pavol II., 1993a, č. 32; Pavol VI., 1989, č. 7

vlastnom vyjadrení manželskej lásky.¹⁸⁵ Pre aplikovateľnosť takejto Božej normy aj na subjektívnej rovine je úlohou všetkých kresťanských manželov neprestajne poukazovať na tento morálny aspekt manželského partnerského života.¹⁸⁶ Iní uvidia, že sa to dá, práve toto je „normálna“ cesta pre všetkých, lebo ide o Božiu cestu v živote jednotlivcov i spoločností.¹⁸⁷

Manželská cesta mravnosti nie je v tejto otázke ľahká a pohodlná cesta. Je na nej dosť bolesti a práce na sebe.

Okrem antikoncepčných prostriedkov sa ceste mravnosti prieči aj všetko ostatné, čo bráni prijatiu Božieho plánu s manželstvom a s rodinou v jeho celistvosti. Kresťanskí manželia tento plán nachádzajú v Cirkvi a názorne ho vidia vďaka svedectvu manželských párov a ich rodín. Prijatím dieťaťa do svojho spoločenstva sa manželia vedome otvárajú novému pôsobeniu Ducha, v dieťati prijímajú Krista, ktorý bol tiež ako dieťa vydaný na milosť a nemilosť ľudských rúk. Vďaka rozlišovaniu vytvárajú rodičia dieťaťu domov, so všetkým, čo k tomu patrí. Domov s láskou, porozumením. Dieťa tým, že ho jeho rodičia splodia dostáva účasť na ich láske, na ich jedinečnom vzťahu. Je dôsledkom toho, že to so zákonom postupnosti myslia vo svojom vzťahu vážne.¹⁸⁸ V dieťati Boh dvíha manželov v ich pozíciu k vyššiemu stupňu – k rodičovstvu. Muž a žena zrazu stoja pred novými úlohami, pred ďalším úsekom spoločnej cesty, a to „v kultúre, ktorá stále znepokojujúcejším spôsobom stráca samotný zmysel pre manželstvo a rodinu ako ustanovizeň.“¹⁸⁹ Dieťa môže byť zreteľným potvrdením ich manželského spojenia, veď je jeho dôsledkom. Obidvomi rodičmi prijaté dieťa je novým impulzom pre ďalší rast ich vzťahu. „Stáva sa tak sociálnou, ba dokonca aj ekonomickou nutnosťou opäť predkladať novým generáciám krásu rodiny a manželstva a súlad týchto inštitúcií s najhlbšími požiadavkami ľudského srdca a dôstojnosti človeka.“¹⁹⁰

¹⁸⁵ Ján Pavol II., 1995, č. 13

¹⁸⁶ „V užívaní antikoncepčných prostriedkov pápež vidí odsúdeniahodnú manipuláciu sexuality, porušovanie osobnej integrity“ (Vragaš, 1996, s. 85).

¹⁸⁷ „Prirodzená regulácia plodnosti je mravne správna, antikoncepcia mravne správna nie je. Tento základný rozdiel medzi oboma skutkami sa dotýka ich vnútorného etického charakteru (Ján Pavol II., 1991, čl. *Věrnost Božímu plánu v předávání života*, č. 2).

¹⁸⁸ „Nijaká spoločnosť nemôže obstáť a prosperovať, ak sa neriadi základnými mravnými princípmi“ (Vragaš, 1996, s. 83).

¹⁸⁹ Ján Pavol II., 2001, č. 10

¹⁹⁰ Benedikt XVI., 2009, č. 44

Druhý vatikánsky koncil ohľadom manželského pohlavného spojenia poznamenáva, že tieto dôverné a bezúhonné úkony sú „mravne dobré a ušľachtilé.“¹⁹¹ Pavol VI. podčiarkol, že manželia majú mať správny prístup k svojmu rodičovstvu, ktorý „spočíva hlavne vo vnútornom vzťahu k objektívnemu mravnému poriadku“¹⁹². Keďže je jeho pôvodcom Boh, je nemenný. Muž a žena na ceste, ktorej nesmie chýbať pravda a rozvážnosť, majú stále viac a dôkladnejšie spoznávať vôľu Stvoriteľa s nimi, s ich rodinným spoločenstvom a s celým ľudstvom. Manželstvo je inštitúciou života, je ustanovizňou, v ktorej z Božej vôle povstáva nový život človeka, v ktorom sa má zvelaďovať a učiť hodnotám, podporujúcim život.

Možno teda povedať, že opakom vyslovene veľkej túžby manželov mať dieťa je jeho odmietanie. Ešte väčším objektívne morálnym zlom ako používanie antikoncepcie je sterilizácia.¹⁹³ V podstate ide často o nemenné rozhodnutie muža, alebo ženy, alebo obidvoch, nemať deti,¹⁹⁴ hoci Magistérium Katolíckej cirkvi pripomína manželom, žeby nemali a priori určovať, koľko detí chcú uprostred seba prijať.¹⁹⁵ Ak by to robili, popierali by v sebe zákon rastu, proces dozrievania tak v ľudskej ako aj v kresťanskej oblasti. Kresťanské učenie hrá v tomto prípade dôležitú rolu, poukazuje na nemennosť rozhodnutia „nemať deti“, ktoré v sebe spomínaná sterilizácia obsahuje, a teda na nezriadenosť, ktorá protirečí „zakódovanej“ dynamike ľudskej osoby a manželského spoločenstva. Každý ľudský čin treba kvalifikovať až po spoznaní motívu jeho uskutočnenia. Motívom sterilizácie však môže byť aj niečo iné ako samotná neplodnosť; a tak aj v tomto prípade je potrebné rozvážne rozlišovanie.¹⁹⁶

¹⁹¹Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, *Gaudium et spes*, 1969, č. 49. „Pretože manželský styk zároveň spája muža a ženu v čistej intímnosti a uschopňuje ich k odovzdávaniu života, pričom jedno i druhé sa deje prostredníctvom vnútorného ustrojenia, tak z toho vyplýva, že ľudská bytosť (...) musí chápať súčasne dvojaký význam manželského styku a nerozlučného spojenia významu spojivého a plodivého“ (Ján Pavol II., 2001, čl. *Morálka manželského aktu určená jeho podstatou a podstatou 2. jeho subjektu*, č. 6).

¹⁹² Pavol VI., 1989, č. 10

¹⁹³ „Je to umelý zákrok, ktorým sa muž, alebo žena stanú neplodnými. Ak je neplodnosť zámerná, ide o priamu sterilizáciu, ak je vedľajším účinkom, ide o nepriamu sterilizáciu. (...) Priama sterilizácia nikdy nie je dovolená“ (Tondra, 1996, s. 99).

¹⁹⁴ „Konceptia mravne správnej regulácie plodnosti nie je ničím iným, než pochopením reči tela podľa pravdy“ (Ján Pavol II., 2001, čl. *Zodpovedné rodičovství je spojené s morálnou zralosťou*, č. 1).

¹⁹⁵ „Regulácia plodenia predstavuje jeden z aspektov zodpovedného otcovstva a materstva. Odôvodnenosť úmyslov manželov neospravedľuje používanie morálne neprípustných prostriedkov (napríklad priamu sterilizáciu)“ (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1999, č. 2399).

¹⁹⁶ „Ak hovoríme, že manželia ako rodičia sú spolupracovníkmi Boha Stvoriteľa pri počatí a zrodení nového človeka, týmto tvrdením nemyslíme len na biologické zákony, ale na to, že v ľudskom rodičovstve je prítomný sám Boh – prítomný ešte iným spôsobom, ako v každom inom rodení vo viditeľnom svete, 'na zemi'. Len od neho môže predsa pochádzať 'obraz a podoba', ktorá je vlastná ľudskej bytosti“ (Ján Pavol II., 1995, č. 43).

2. 3 Rozvážnosť pri plodnosti rodiny v službe spoločnosti

Podľa encykliky *Caritas in veritate* od Benedikta XVI. „otvorenosť voči životu je stredobodom pravého rozvoja. Keď sa spoločnosť zameria na popieranie a potláčanie života, skončí tak, že už nebude nachádzať motiváciu a energiu potrebnú na to, aby sa vložila do služieb opravdivého dobra človeka. (...) Rozvíjaním otvorenosti pre život môžu bohaté národy lepšie pochopiť potreby chudobných, vyhýbať sa vynakladaniu obrovských ekonomických a intelektuálnych zdrojov na uspokojovanie egoistických túžob vlastných občanov a, naopak, napomáhať ušľachtilé podujatia (...) pri rešpektovaní základného práva každého národa a každého človeka na život.“¹⁹⁷ Tieto všeobecné princípy, ktoré sú formulované, sa dajú aplikovať tak na celé národy a iné väčšie ľudské spoločenstvá, ako aj na jednotlivé rodiny. Stačí si slovo „národ“ zameniť za slovo „rodina“.

Podľa Machulu je známym a osvedčeným faktom, že „deštrukcia spoločnosti začína deštrukciou rodiny. K takejto kríze môže prísť aj nechcene a neplánovane, pokiaľ sa vplyvom vonkajších podmienok strácajú charakteristické funkcie a úlohy rodiny. Spoločné úsilie o spoločné dobro je z mnohých hľadísk v dôsledku špecializácie v zamestnaní a paradoxne aj vďaka úsiliu o sociálny blahobyt takmer vymazané. Spoločenstvo stola vyjadrujúce starostlivosť o fyzické potreby najbližších osôb a zdieľanie spoločného jedla, rovnako ako spoločenstvo kultu vyjadrujúce podriadenie sa vyššej autorite a vyššiemu zákonu k rodine patrí, ale v dnešnej situácii nie sú ľahko udržateľné.“¹⁹⁸

Manželia sú pozývaní k spolupráci so Stvoriteľom pri „tvorbe“ života, nie pri jeho ukončení. Manželia ako predĺženie Božej lásky k deťom, zachovávajúc Božie príkazy ako mravné normy života, nemôžu zísť zo správnej cesty, pretože sú chránení spolu so svojimi deťmi Božou rukou. Odsúdeniahodné sú všetky „podujatia vlád a iných verejných autorít, ktoré majú za cieľ akýmkoľvek spôsobom obmedzovať slobodu manželov pri rozhodovaní o potomstve.“¹⁹⁹ Aj ich nátlak, ktorý má za cieľ obmedziť manželov v ich slobodnej voľbe čo sa týka počtu detí,²⁰⁰ či zväčšovanie sociálnej biedy a zamedzovanie základných životných istôt možno kvalifikovať ako cestu smrti.

¹⁹⁷ Benedikt XVI., 2009, č. 28

¹⁹⁸ Machula, 2008, s. 29

¹⁹⁹ Ján Pavol II., 1993a, č. 30

²⁰⁰ „Podľa neodňateľného práva človeka na manželstvo a plodenie potomstva, rozhodnutie o počte detí, ktoré sa majú narodiť, závisí od správneho úsudku rodičov“ (Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, *Gaudium et spes*, 1969, č. 87).

Encyklika *Caritas in veritate* rozvíja ešte jeden dôležitý aspekt tejto problematiky. Pripomína totiž, že „veľké národy sa mohli vymaniť z biedy aj vďaka veľkému počtu svojich obyvateľov a ich schopnostiam. (...) Zníženie pôrodnosti, niekedy i pod takzvaný reprodukčný index, spôsobuje aj krízu sociálneho zabezpečenia, zvyšuje jeho náklady, znižuje uložené úspory. (...) Okrem toho málopočetné a niekedy veľmi málopočetné rodiny ochudobňujú sociálne vzťahy, s ťažkosťou vychovávajú deti k občianskym čnostiam a nedokážu zabezpečiť účinné formy solidarity.“²⁰¹

Manželia otvorení pre rodinný život rozvíjajú vo svojom spoločenstve pravé dobro. Ako som už uviedol, cieľ, pre ktorý svoj nerozlučiteľný zväzok uzavreli, spočíva okrem ich vlastného šťastia aj v dobre ich potomstva. Tieto dva ciele ich spoločenstva idú vedno ruka v ruke. Ved' „manželia (sú) vyznačení dôstojnosťou otcovského a materinského poslania,“²⁰² ktoré v praxi znamená nielen ich povinnosti voči deťom, ale aj možnosť uskutočňovania Božieho plánu so svetom.

Keď Boh požehnáva manželov, povoláva ich k tomu, aby *darovali zo seba novú skutočnosť, dieťa, živý obraz svojej lásky, trvalý znak svojej jednoty*²⁰³. Cestou cnosti rozvážnosti, ktorá je oživovaná darujúcou sa láskou a túžbou po svätosti, dospeli k slobodnému, no nezvratnému rozhodnutiu – prijať dieťa do svojho spoločného života. Iba takéto obojstranné prijatie dieťaťa a jednoznačný súhlas s ním dokáže uvoľniť v manželskej dvojici miesto aj pre dieťa. Ono je ovocím tohto súhlasu, prejavom Božej priazne, svetlom, ktoré posvieti manželom, keď v rámci svojej spoločnej cesty pôjdu temnými úsekmi, kde hrozí nebezpečenstvo ich láske.

Hoci je manželstvo „jediným prostredím vhodným na plodenie a výchovu detí,“²⁰⁴ v dnešnej modernej dobe je dost' manželstiev, ktoré sa bránia deťom, odkladajúc tak svoje kladné rozhodnutie na neskoršiu dobu. Ako príčinu najčastejšie uvádzajú pracovnú zaneprázdnenosť, rast v služobnom a profesionálnom postupe, nevýhodné ekonomické podmienky, ak by žena v čase starostlivosti o dieťa nechodila do práce a podobne. Iste, nie všetky dôvody majú spoločný menovateľ, ktorým je prílišná upätosť na materiálne zadosťučinenie potrebám manželskej dvojice alebo dokonca jednotlivcovi, ktorý sa svojím postojom doslova vyčleňuje z manželstva. Deti už nebývajú vždy prijímané ako dar, ale

²⁰¹ Benedikt XVI., 2009, č. 44

²⁰² Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Gaudium et spes*, 1969, č. 48

²⁰³ Ján Pavol II., 1993a

²⁰⁴ Ján Pavol II., 1996c, s. 84

skôr ako príťaž. A predsa, „každé dieťa nás upevňuje v nádeji, že Boh nestratil dôveru v človeka“²⁰⁵. Rodičia si ani neuvedomujú, že majú nezastupiteľnú úlohu – byť pre svoje deti „viditeľným znakom samej Božej lásky.“²⁰⁶ A začína sa to ich prijatím.

„Viditeľný sebadar osôb v manželskom zväzku sa otvára k daru nového života, nového človeka, ktorý je tiež osobou na obraz a podobu svojich rodičov.“²⁰⁷ Preto sa muž a žena majú ešte pred prijatím záväzkov manželstva a rodičovstva vychovávať tak, aby sa postupne pripravovali na svoje poslanie. Ide o dlhodobý a dôležitý proces. Rozvážnosť má manželom otvoreným „pre pomoc zhora“ pomôcť k takémuto ľudskému rastu. Veď dôstojnosť materstva a otcovstva je naozaj veľká a zaslúži si náležitú pozornosť od tých, ktorých sa najviac dotýka.

Deti, keďže sú dôsledkom láskyplnej a darujúcej sa lásky ich rodičov, odzrkadľujú atmosféru v rodine, jej zvyky, no najmä morálnu cestu jej zakladateľov, teda manželov.

„Ľudské rodičovstvo je spoločné mužovi aj žene,“²⁰⁸ preto majú obaja rovnakú zodpovednosť v prijímaní daru života a v jeho rozvíjaní. Ľudské otcovstvo je často podceňované a diskriminované. Ako ľahko sa aj v našej spoločnosti hovorí o právach ženy – matky na slobodné rozhodovanie sa o osude už počatého, no nenarodeného dieťaťa, alebo o práve ženy určiť si čas i počet detí v manželstve.²⁰⁹ A kde je právo manžela a otca participovať na tak dôležitých otázkach, znamenajúcich životnosť ich partnerského vzťahu, a to v celej jeho podstate?

Pri rozprávaní o deťoch ako o dare pre manželov je potrebné uvedomiť si, čo takýto dar znamená pre nich samých, ako sa naň majú pripravovať a ako majú s ním narábať. Rozvíjajúc dar rozvážnosti, kráčajúc po ceste mravnosti, plnia príkaz Stvoriteľa, *aby rástli, množili sa, a tak plne uskutočňovali pravdu o sebe samých*²¹⁰ a o svojej existencii. Za každým darom je potrebné vidieť darcu i obdarovaného. Pre mnohých ľudí, poznačených materializmom a ateizmom je v tomto prípade darcom a obdarovaným jeden a ten istý pár muža a ženy, ktorí prijali do svojho spoločenstva dieťa. Kresťanskí manželia však vedia, že darcom ich detí je Boh, ktorý im v dieťati dáva aj *novú úlohu, spojenú so*

²⁰⁵ Vragaš, 1996, s. 81

²⁰⁶ Ján Pavol II., 1993a, č. 14

²⁰⁷ Ján Pavol II., 1991, č. 18

²⁰⁸ Ján Pavol II., 1991, č. 18

²⁰⁹ „Treba sa usilovať o spoločenské docenenie materských úloh, námahy, ktorá je s nimi spojená, ako aj starostlivosti, lásky a citu, ktoré deti nevyhnutne potrebujú.“ (Ján Pavol II, 1997b, č. 19).

²¹⁰ Ján Pavol II., 1993a

*zodpovednosťou.*²¹¹ Obdarovaní majú deti prijímať z rúk Božského darcu s bážňou a s vedomím, že sú im len zverené. Takéto zvláštne „zapožičanie“ bude raz, na konci cesty, ohodnotené. Úloha manželov-rodíčov je zrejmá: Deti nie sú ich majetkom, ani súčasťou ich tela, deti sú darom od Boha; veď okrem ľudského synovstva všetky ľudské deti pozýva Stvoriteľ aj k božskému synovstvu – to je nadprirodzená cesta, ktorou môžu bezpečne kráčať vo svetle Ducha. Dar nie je samozrejmosť, na dar si nikto nemôže nárokovať. Je na darcovi, či uzná za vhodné, aby ho adresátovi nakoniec odovzdal. Boh, ktorý žehná manželskú lásku, vo svojej добрote a dôverčivosti manželom deti chce požehnať, chce ich obdarovať potomstvom, ktoré bude rozvíjať to, čo oni sami začali.

Faktom však je, že „dôsledky pre rodiny s viacerými deťmi sú zrejmé: horšie bytové pomery, hoci práve početné rodiny by mali mať zákonito väčší a dobre zariadený byt, horšie ošatenie, horšia strava, horšie možnosti vzdelania atď. (...) Keďže dnes sa väčšina detí rodí v prvých desiatich rokoch manželstva, poklesom životnej úrovne sú postihnuté najmä mladé rodiny. (...) Vzhľadom na hrozivý úbytok počtu pôrodov je dodatočná výpomoc rodinám neodkladným imperatívom. Napríklad ochrana pred výpoveďou zamestnancov, ktorí majú viac ako dve deti alebo zníženie príspevkov do sociálneho poistenia podľa počtu detí.“²¹²

Na záver tejto podkapitoly dodám, že „je úlohou štátov uplatňovať politiku, ktorá presadzuje ústredné postavenie a integritu rodiny, založenej na manželstve medzi mužom a ženou, prvej a životodarnej bunky spoločnosti a starať sa o jej ekonomické a daňové problémy a zároveň rešpektovať, že jej prirodzenosť je postavená na vzťahoch.“²¹³

Propagácia kultúry homosexuálnych zväzkov a vylučovanie slov „matka“ a „otec“ zo slovníka detí sú priamym protirečením princípov plodenia, a to v pravom slova zmysle.

2. 4 Umelý potrat ako protirečenie povolania otvorenosti pre dobro spoločnosti

V rodine, ktorá je „svätyňou života“,²¹⁴ sa majú manželia angažovať aj „za rešpektovanie života každého človeka od počatia až po jeho prirodzené ukončenie.“²¹⁵ Týka sa to predovšetkým umelého potratu. Nenarodená ľudská bytosť „je úplne zverená starostlivosti

²¹¹ Ján Pavol II., 1993a

²¹² Hoffner, 2007, s. 115-116

²¹³ Benedikt XVI., 2009, č. 44

²¹⁴ Benedikt XVI., 2007a, č. 27

²¹⁵ Ján Pavol II., 2001, č. 51

tej, ktorá ju nosí v lone. A niekedy je to práve ona, matka, ktorá urobí rozhodnutie a žiada zavraždenie tejto bytosti, ba i sama ho spôsobí.²¹⁶

Opäť sa však často opakujú tie isté dôvody, pre ktoré manželia, a často aj pokrstení, konajú skutky smrti. Mám na mysli všetky metódy, ktorými sa chcú pozbaviť dieťaťa. Okrem antikoncepcie a sterilizácie, ktoré zabráňujú počatiu kráča s nimi v jednej línii aj umelý potrat, vedomé a chcené zabitie nenarodeného života v lone matky.²¹⁷ Otec a matka takéhoto dieťaťa sa stavajú do pozície katov; namiesto prijatia života ako znaku Božieho požehnania ho zavrhnú. V rozlišovaní medzi dobrom a zlom častokrát víťazí egoistický postoj manželov. Voľba smrti je vždy voľbou proti životu. Ak by som chcel ísť do náboženskej dôslednosti, so životom sa stotožnil sám Spasiteľ (por. Jn 11, 25), a tak potrat, smrť nenarodeného dieťaťa, je vždy úkonom idúcim aj proti Kristovi a celému ľudskému spoločenstvu.²¹⁸ Dôvodom na takúto „voľbu smrti“ zo strany rodičov môže byť niekoľko: Ich citová či intelektuálna nepripravenosť, zlé sociálne postavenie, počatie zo znásilnenia, možná genetická anomália dieťaťa, nepriaznivý zdravotný stav matky a podobne. Odobriť, či ospravedlniť umelý potrat z hľadiska katolíckej morálky nedokáže nič a nikto. V správnom úsudku manželov, ktorí stoja pred križovatkou rozhodovania sa o bytí či nebytí svojho dieťaťa, im má pomôcť cirkevné spoločenstvo (farnosť, diecéza), ale aj spoločnosť, ktorej veľkou obžalobou môže byť vysoký počet interrupcií. Ani nie tak preto, že ich, až na malé výnimky, právne systémy za určitých podmienok povoľujú, ale najmä pre necitlivosť v ich sociálnom zabezpečení. Na rozvážnosť manželov aj v tejto otázke apeluje Boží Syn, ktorý svojou obetou na kríži a zmŕtvychvstaním priniesol všetkým nový život. Vybrať si cestu života je každopádne hlavnou úlohou manželov hneď na začiatku ich spoločného putovania. Vidieť dieťa ako dar, ktorý vôbec nie je samozrejmosťou, je pre muža a ženu právom i povinnosťou.

²¹⁶ Ján Pavol II., 1995, č. 58-59

²¹⁷ V SR platí zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva v platnom znení. Zákon ustanovuje, že žene možno umelo prerušiť tehotenstvo s jej súhlasom alebo na jej podnet, ak je ohrozený jej život (napríklad mimomaternicové tehotenstvo), ak je ohrozené zdravie alebo zdravý vývoj plodu. V oboch týchto prípadoch je možné vykonať interrupciu bez ohľadu na trvanie tehotenstva. Ak ide o genetický chybný vývoj plodu (napríklad Downov syndróm), podľa Vyhlášky je možné v tomto prípade vykonať interrupciu do 24 týždňov trvania tehotenstva. Bez zdravotných dôvodov možno prerušiť tehotenstvo, ak tehotenstvo nepresahuje 12 týždňov a ak tomu nebránia ženine zdravotné dôvody. Zo zdravotných dôvodov ženy – interrupciu je možné vykonať v tomto prípade do 12 týždňov trvania tehotenstva.

²¹⁸ Ján Pavol II., 1993a

Cestou života je pre rodičov aj prijatie kríža v podobe chorého alebo nejakým spôsobom telesne či duševne postihnutého dieťaťa. Hoci ide mnohokrát o celoživotnú skúšku manželov, rodičov, jej pokorné prijatie je náležitým a rozvážnym vyjadrením postoja viery, nádeje a lásky. Ved' „ľudský život, aj keď je slabý a bolestný, predsa zostáva veľkolepým darom Božej dobroty.“²¹⁹ Cestou života môže byť aj prijatie neplodnosti manželstva, či vybratie možnosti adopcie pôvodne nechceného, či odloženého dieťaťa. Ved' v našej realite „nechýbajú rodiny, ktoré sa neuspokojujú so svojou každodennou službou životu a dokážu prijať opustené deti, mladých ľudí, ktorí zápasia s ťažkosťami“²²⁰. Manželia, povolaní k rodičovstvu majú neustále hľadať spôsob, ktorým by zadosťučinili tomuto volaniu, vždy však na platforme života.

Život je hodnota, nad ktorou človek nemá právo vyrieknuť ortieľ bytia, či nebytia. Život človeka „pochádza od Boha, je jeho darom, jeho obrazom a odrazom, účasťou na jeho oživujúcom dychu.“²²¹

2. 5 Umelé oplodnenie a jeho sociálny rozmer

V súvislosti s cestou života, ozdobeného krásnymi atribútmi kresťanstva a života kresťanov a s jej protikladmi, nemôžem nespomenúť ďalší morálny problém v manželskom, či skôr v rodinnom živote. V čase nových možností aj v oblasti ovplyvňovania reprodukcie ľudským zásahom je čoraz viac pokusov o umelé oplodnenie.²²² Už som sa tomu sčasti venoval v prvej kapitole tejto publikácie. Teraz predkladám čitateľovi rozšírené spracovanie.

„Vedecko-technický pokrok, ktorým dnešný človek stále rozširuje svoju nadvládu nad prírodou, nielen živí nádej na vybudovanie nového a lepšieho ľudstva, ale plodí aj stále väčší strach z budúcnosti.“²²³ Tá totiž môže v dôsledku nesprávne pochopenej logiky daru dieťaťa priviesť mnohé manželstvá za hranicu mravnej únosnosti, keď sa ich túžba po dieťati môže zmeniť na zaslepenú honbu za „produktom“, ktorým je v tomto prípade dieťa.

²¹⁹ Ján Pavol II., 1993a

²²⁰ Ján Pavol II., 1995, č. 26

²²¹ Ján Pavol II., 1995, č. 39

²²² „Z jednej strany dôstojnosť ľudskej osoby vyžaduje, aby sa narodila z rodičov spojených v manželstve, teda z intímneho, obojstranného, trvalého a právne záväzného spojenia, ako je tomu medzi manželmi. (...) Takýto pôvod je jediný, ktorý reálne zaručuje princíp totožnosti potomkov, a to nielen z hľadiska genetického či biologického, ale tiež z hľadiska životopisného a historického.“ (Pápežská rada pre rodinu, 2001, č. 26).

²²³ Ján Pavol II., 1993a, č. 30

Ján Pavol II. zdôrazňoval: „Aj rôzne techniky umelého oplodňovania, ktoré zdanlivo slúžia životu a často sa uskutočňujú s týmto úmyslom, v praxi vytvárajú možnosť nových útokov na život. Z morálneho hľadiska sú neprijateľné, pretože oddeľujú plodenie od pravého ľudského kontextu manželského aktu.“²²⁴ Svojou úprimnou túžbou chcú neraz ospravedlniť aj „nie príliš čisté metódy“ v zaobstarávaní si potomstva. Situácia bezdetných manželov je neraz ťažká a hoci by sa dalo s pochopením sledovať ich snaženie sa o čo najúčinnejšie napomáhanie vecí, predsa si musia neustále, s patričnou dávkou rozvážnosti, pripomínať, kto je darcom ľudského života. Je ním Boh. Úlohou manželov je iba participovať na jeho diele, na jeho vôli.

Keďže *dieťa nie je nijaká vec, na ktorú majú nárok, ale je skôr dar, živé svedectvo vzájomného darovania sa jeho rodičov*,²²⁵ kresťanskí rodičia majú v prvom rade zhýbať kolená nad darom života. To však neznamená, že aj bezdetní manželia, dokiaľ ich šanca mať deti žije, sa nemajú aj terapeuticky pokúšať o úspech. Dôležitá je v tomto prípade hranica, Božia norma, ktorá dáva správny smer, veď „Cirkev úprimne chápe oprávnené túžby manželov, ktorí v dieťati vidia prejav svojej manželskej lásky.“²²⁶

Tejto téme sa venuje aj dokument *Dignitatis personae*. V podkapitole s názvom *In vitro* Kongregácia pre náuku viery uvádza, že „oplodnenie in vitro často so sebou prináša aj elimináciu embryí. (...) Niektorí boli toho názoru, že to bolo spôsobené ešte nie dostatočne dokonalými technikami. Nasledujúca skúsenosť však ukázala, že všetky techniky oplodnenia in vitro sa v skutočnosti uskutočňujú, akoby embryo bolo iba zhlukom buniek, ktoré sa tu používajú, triedia a odstraňujú. (...) Treba však poukázať aj na to, že vzhľadom na pomer medzi celkovým počtom vytvorených embryí a tými, ktoré sa skutočne narodia, je počet obetovaných embryí veľmi vysoký.“²²⁷ Toto však nie je všetko. Dokument apeluje na zainteresovaných, aby ustúpili od umelého oplodnenia aj preto, lebo „embryá, vytvárané in vitro, na ktorých sa prejavujú isté poruchy, sú okamžite odstránené. Čoraz častejšie sú prípady, keď techniky umelého oplodnenia používajú páry, ktoré nie sú sterilné, a to s jediným cieľom: aby uskutočňovali genetickú selekciu svojich detí.“²²⁸

Katolícka náuka, ktorá prináša mužovi a žene do manželstva dar správneho úsudku v rozlišovaní medzi dobrom a zlom, dáva pochopiť manželom, že aj tie metódy, ktoré majú

²²⁴ Ján Pavol II., 1995, č. 14

²²⁵ Kongregácia pre náuku viery, *Donum vitae*, 1998

²²⁶ Kongregácia pre náuku viery, *Donum vitae*, 1998, s. 13

²²⁷ Kongregácia pre náuku viery, 2009, č. 14

²²⁸ Kongregácia pre náuku viery, 2009, č. 15

hoci aj dobrý cieľ, a to v tomto prípade majú, no sú dosahované nedovolenými prostriedkami, nemôžu používať – ak chcú kráčať po ceste morálnosti. Zákon postupnosti u manželov, ak je ovplyvnený náboženským presvedčením, má spôsobovať väčšie pochopenie pre úskalia, ktoré ich v živote stretajú. Ak sú otvorení Božiemu volaniu, pôsobeniu Ducha, potom budú čoraz lepšie chápať zmysel ich cesty a darov, ktoré od Stvoriteľa dostávajú. Či sú medzi tými darmi aj deti, alebo nie, na podstatu ich manželského života nemá vplyv.

„Cirkev, ktorá si uvedomuje, že dostala zvláštne poslanie strážiť a brániť vznešenú dôstojnosť manželstva a zodpovednú úlohu odovzdávania ľudského života,“²²⁹ ukazuje manželov v každom okamihu na cestu, ktorú si v deň uzavretia manželstva dobrovoľne vybrali a ktorú pre nich pripravil Boh. Cirkev je tá, ktorá povzbudzuje manželov k väčšej odvahe v prijímaní aj väčšieho počtu detí, ktorá svetlom Božieho zjavenia poukazuje na veľké Božie požehnanie, ktoré v deťoch dostávajú. Náročnosť rodičovského poslania muža a ženy je stále rovnaká, niektorí sa ho boja a iní ho ľahkovážne prehládajú. Sú aj takí manželia, ktorí vo svojom pesimizme nechcú priviesť dieťa na svet. Pýtajú sa, „či sa vôbec oplatí žiť, alebo či je lepšie nenarodiť sa. Pochybujú o tom, či je dovolené privádzať na svet ďalších ľudí, ktorí budú preklínať svoj život v krutom svete.“²³⁰

2. 6 Ďalšie body rodinného spoločenstva

Manželvia a ich deti. Obdarovaní a dar. Ak je vzťah medzi nimi oživovaný láskou a inými cnosťami, tak prirodzenými ako aj nadprirodzenými, je celkom isté, že sú na ceste objavovania plnej pravdy o sebe a o svojom rodinnom spoločenstve.²³¹ Günthör pripomína, že manželvia sa musia navzájom starať, aby im nechýbalo to, čo je potrebné k životu. Tá istá povinnosť ich zaväzuje aj voči deťom. Vyplýva to z povahy manželstva a rodiny ako spoločenstva, ktoré zahŕňa celý život. Pod nevyhnutným pre život v rodine treba rozumieť spoločné bývanie, šatstvo, spoločnú jedáleň – no nielen ako miesto, kde sa iba je, ale aj miesto, kde sa vedie rozhovor a stretáva sa na duchovnom základe, ako aj prostriedky potrebné na vhodnú zábavu a zostavenie²³². Rodičia sú však zodpovední aj za to, ako vyzerá ich rodinný krb a aký domov vytvárajú pre seba i pre svoje deti. Hoffner

²²⁹ Ján Pavol II., 1993a, č. 29

²³⁰ Ján Pavol II., 1993a, č. 30

²³¹ Günthör, 1995

²³² Günthör, 1995

analyzuje, v čom sa prejavuje strata funkčnosti rodiny. „Keď sú dotknuté základné funkcie rodiny – domov, stôl, domácnosť, praktizovanie duchovných, mravných a náboženských hodnôt. V mnohých rodinách v skutočnosti takmer vymizlo spoločenstvo pri stole, keďže otec a zamestnaná matka jedia v závodnej jedálni, deti v materskej škole, alebo v školskej družine. V mnohom zmizli aj posledné ostatky spoločenstva kultu, keďže rodina sa už viac spoločne nemodlí a hlavné kresťanské sviatky sa v rodinnom živote vôbec neprejavujú. Mnohé rodiny nepoznajú domácu dobrú pohodu, keďže rodičia a deti presunuli ťažisko svojho života mimo rodinu a rodinu chápu ako miesto na prespanie. Prirodzene, tým sa takmer úplne paralyzovala výchovná funkcia,“²³³ píše kardinál Hoffner.

Rodinné vzťahy medzi rodičmi a ich deťmi majú byť plodné, výchovné a láskavé. Opäť sa aj tu možno odvolať na *Familiaris consortio*: „Všetci členovia rodiny, každý podľa vlastného daru, dostávajú milosť a úlohu, aby deň čo deň budovali spoločenstvo osôb tak, že by sa rodina stala akousi školou úplnejšej ľudskosti. Takou sa stáva starostlivosťou a láskou k deťom, chorým a starým, ďalej vzájomnou každodennou službou a účasťou na dobrách, radoostiach i bolestiach“²³⁴. Dokument prízvukuje, že „prvoradú úlohu pri budovaní takéhoto spoločenstva má vzájomný výchovný vzťah medzi rodičmi a deťmi, v ktorom každý dáva a dostáva. Deti láskou, úctou a poslušnosťou voči rodičom prispievajú skutočne a úprimne k vytváraniu ľudskej a kresťanskej rodiny svojím zvláštnym a nenahraditeľným prínosom. Ľahšie sa im to darí, ak rodičia vykonávajú svoju autoritu, ktorej sa nemôžu zriecť, ako skutočnú a osobitnú službu, zameranú na ľudské a kresťanské dobro detí, najmä však na to, aby získali slobodu, ktorá v sebe obsahuje aj zodpovednosť a súčasne aby si rodičia ustavične uvedomovali dar, ktorý neprestajne dostávajú od detí“²³⁵. Rodinu možno uchovávať a zdokonaľovať iba za cenu obety: „Od všetkých a od každého jednotlivu vyžaduje pohotovú a veľkodušnú vôľu, ochotnú odpúšťať, znášať, zľutovať sa, zhodnúť sa a zmieriť. Každá rodina dobre vie ako slepá sebaláska, nesvár, napätie a zvady násilne napádajú a niekedy aj smrteľne zraňujú jej spoločenstvo. Odtiaľto pochádza mnoho rozličných roztržiek v rodinnom spoluzití. Zároveň však Boh, pôvodca pokoja, povoláva každú rodinu k zmiereniu, aby sa touto radostnou a obrodnou skúsenosťou znovu vybuodovalo a podporilo obnovené spoločenstvo, aby sa znovu nastolila jednota. Najmä účasť na sviatosti zmierenia a hostine Kristovho tela poskytuje kresťanskej rodine milosť a

²³³ Hoffner, 2007, s. 110

²³⁴ Ján Pavol II., 1993a, č. 21

²³⁵ Ján Pavol II., 1993a, č. 21

zaväzuje povinnosťou prekonávať všetky roztržky a usilovať sa o plné a pravé spoločenstvo, ktoré si Boh praje. Úsilím o to zadosťučňuje Kristovmu vrúcnemu prianiu, *aby všetci boli jedno*²³⁶.

2. 7 Sviatosti a modlitba – prostriedky pre zadosťučinenie povolania človeka a rodiny

Čitateľ pri čítaní tejto publikácie si môže – a azda aj právom – povedať, že predkladané princípy pravidiel sú náročné a niektoré z nich môžu presahovať bežné ľudské sily. Ja osobne s takým názorom súhlasím. Kresťanské poslanstvo prináša však zvesť o tom, že človek nie je odkázaný iba na svoje vlastné sily, ale môže oprávnene očakávať pomoc od Boha. Boh spojí oba komponenty (božský a ľudský) a vznikne čin, ktorý je pre človeka zásluhový, pretože v ňom spojil Božiu milosť so svojim slobodným, chceným a uváženým úsilím vykonať morálne dobrú vec. Napokon kresťanom je jasné, že majú úlohu „zasadiť sa za to, aby Božia sláva nebola vo svete poškrvnená a aby neutrpela ujmu. (...) Usilovať sa, aby sa Božia veľkosť a jeho svätá vôľa vždy tešili patričnej úcte.“²³⁷

Božiu milosť, pomoc od Pána, človek dostáva predovšetkým prostredníctvom sviatostí. Ak je disponovaný ich prijať a má patričný úmysel, potom ich prijímanie je jednak oslavou Boha, ale aj vyjadrením úprimného úsilia ísť za zadosťučinením ľudského povolania. Predovšetkým sviatosti kresťanskej iniciácie vedú človeka k Bohu, no zároveň ho ani trochu neodtrhávajú od povinností voči svetu, vrátane povinností voči blíznym (najmä voči rodine). Prijaté sviatosti urobia samozrejým plnenie zásad rodinného života podľa Kristovej pravdy. Tak, ako ich predstavujem na týchto stranách. Napokon, prijímanie sviatostí je mnohokrát veľkou rodinnou udalosťou. Krst, prvé sväté prijímanie, birmovanie, prijatie posvätného rádu alebo manželstva je sviatkom pre všetkých členov rodiny, v ktorej jeden z jej členov niektorú zo spomenutých sviatostí prijíma.

Vo sviatostiach sa v maximálnej miere človek otvára Bohu (s jeho pomocou), pričom platí to, z čoho spoločne vychádzame: „Kto nechá vstúpiť Krista, nič nestráca, absolútne nič z toho, čo robí život slobodným, krásnym a veľkým. (...) Iba v tomto priateľstve sa otvára brána života.“²³⁸

Rovnako aj modlitba má silu byť prostriedkom pre zadosťučňovanie povolania človeka – nadprirodzeného i prirodzeného. Modlitba môže byť v rodine spájajúcim prvkom,

²³⁶ Ján Pavol II., 1993a, č. 21

²³⁷ Benedikt XVI. – Ratzinger, 2012, s. 73

²³⁸ Benedikt XVI., 2005.

fenoménom, vďaka ktorému si jej členovia uvedomia ohraničenosť svojich síl i to, že prosieť a ďakovať majú predovšetkým Bohu, že s ním majú (pokiaľ je to možné) spoločne začínať i končiť deň, že s ním majú prežívať radostné i bolestné udalosti. V modlitbe sa spájajú v Bohu aj s oslávenou i trpiacou Cirkvou, pričom oslávenú Cirkev na čele s Pannou Máriou prosia o orodovanie a za trpiacu Cirkev v očistci sa modlia.

Utiekanie sa k Bohu v modlitbe však nesmie človeka viesť k pasivite s tvrdením, že Boh to urobí za mňa. Modlitba tiež nie je magický úkon, kde hlavnú úlohu zohráva počet odrieknutých formúl, miesto alebo čas modlitby. Modlitba vedie k Bohu ako Pôvodcovi všetkého dobra, slúži prioritne na oslavu jeho mena a až potom na posvätenie človeka i spoločenstva, kde žije, vrátane rodiny. Zvláštne miesto má v živote rodiny modlitba v nedeľu, najmä spoločná modlitba. Hoci je kresťanská modlitba darom a výsadou, predsa nemožno nespomenúť, že modlitba je aj povinnosťou. Viaže každého, kto spoznal povinnosť obracať sa na Boha modlitbou.

2. 8 Povinnosti detí voči rodičom

Vráťme sa však ešte na chvíľu do „prízemnejšej roviny“. Zodpovednosť a pozornosť platí nielen vo vzťahu rodičia deťom, ale aj recipročne. Teda aj zo strany detí voči rodičom. Kresťanská láska im prikazuje mať ich v úcte, preukazovať im poslušnosť vo všetkom, čo je mravne dobré až do dospelosti, prípadne do ich osamostatnenia. Aj potom však majú povinnosť vďaka, lásky, a majú si od nich vyžiadať ich mienku, čo sa týka výberu povolania či životného partnera. Je však potrebné dodať, že rodičia v týchto veciach nemajú právo veta, ale majú iba poradný hlas, a to preto, lebo najčastejšie sú to práve oni, ktorí svoje dospelé dieťa poznajú najlepšie.

Ďalej platí, že synovia a dcéry, čo pracujú, zarábajú a žijú ešte spolu v rodine, majú finančne prispievať na spoločnú domácnosť, ale súčasne myslieť i na svoju budúcnosť. Keď rodičia ochorejú, alebo sa dostanú do ťažkého položenía pre nejakú inú nehodu, dospelé deti môžu byť povolané, aby prinášali značné obety.

Rozoberme si niektoré povinnosti detí voči rodičom podrobnejšie.

Povinnosti detí voči rodičom sú aktuálne nielen vtedy, keď sa rodičia o ne starajú a sú každodenne v ich prítomnosti, ale aj vtedy, keď im nedávajú to, čo im zo spravodlivosti patrí, ba dokonca aj vtedy, keď sa ich dobrovoľne zriekli, a to z akéhokoľvek dôvodu.

Často sa hovorí o tom, že deti by mali svojim starým či chorým rodičom pomáhať. Čo sa tým myslí? Je zaiste ľudsky správne, ak dospelé a osamostatnené deti prejavujú k svojim

rodičom potrebnú pozornosť, vyjadrenú obetovaním času či finančných prostriedkov. Je chvályhodné, ak starí rodičia majú kontakt so svojimi vnúčatami, ak sú prirodzene zaradení do rodinného života a ak môžu svojimi skúsenosťami obohatiť život celého rodinného kruhu. Opäť sa odvolám na jeden zo základných pokoncilových prameňov Katolíckej cirkvi, ktoré sa venujú rodinnému životu: „Jestvujú kultúry, v ktorých sa preukazuje zvláštna úcta a veľká láska k starým ľuďom. Starý človek v nich nie je vôbec vytláčaný z rodiny alebo azda trpený ako neužitočné bremeno, naopak, zostáva plne začlenený do rodinného života a hrá v ňom aj naďalej aktívnu a zodpovednú úlohu, hoci aj on musí rešpektovať tzv. autonómiu novej rodiny. Predovšetkým má plniť cenné poslanie: svedčiť o minulosti a viesť k múdrosti mladých ľudí a budúce pokolenia. Naproti tomu v iných kultúrach v dôsledku zmäteného priemyselného rozvoja a urbanizácie vznikli a stále vznikajú neprípustné formy vyhostovania starých ľudí. To potom spôsobuje starým ľuďom bolestné utrpenie a duchovne ochudobňuje mnohé rodiny.²³⁹ *Familiaris consortio* ukladá úlohy pre Cirkev: „Je potrebné, aby Cirkev vo svojej pastoračnej činnosti podnecovala všetkých k objaveniu a správne hodnoteniu úlohy starých ľudí v občianskom a cirkevnom spoločenstve a najmä v rodine. V skutočnosti totiž život starých ľudí nám pomáha osvetliť stupnicu ľudských hodnôt. Umožňuje pochopiť plynulú následnosť jednotlivých pokolení a obdivuhodne prejavuje vnútornú spolupatričnosť Božieho ľudu. Starí ľudia okrem toho majú charizmu preklenúť priepasti medzi generáciami ešte skôr, než vznikli. Koľko detí našlo porozumenie a lásku v očiach, slovách a nežnostiach starých ľudí! Koľko ľudí, i starých, radostne súhlasilo s inšpirovanými slovami Písma: *Korunou starcov sú deti ich detí* (Prís 17,6).“²⁴⁰

2. 9 Chorý a starý človek v rodine i mimo nej

Ak je reč o princípoch sociálnej náuky Cirkvi, ktoré sa majú uplatňovať v rodine, nemožno obísť ďalšiu skutočnosť: Starostlivosť o chorého alebo starého rodinného príslušníka je dnes „zverená profesionálom a vytráca sa tak bezprostredný zážitok stretnutia a boja s bolesťou, nedostatkom a niekedy aj smrťou.“²⁴¹ Starý a chorý človek je odsúvaný z rodín do zariadení na to určených, a to aj vtedy, ak už nepotrebuje zdravotnú starostlivosť, ktorú mu vedia zabezpečiť iba profesionáli v relevantných priestoroch. S týmto sa nutne musí

²³⁹ Ján Pavol II., 1993a, č. 27

²⁴⁰ Ján Pavol II., 1993a, č. 27

²⁴¹ Machula, 2008, s. 29

v našom priestore vysporiadať tak profánna ako aj cirkevná sféra. Opäť sa môže naša pozornosť obrátiť na – v predchádzajúcej časti tejto publikácie uvedený – citovaný výskum.

Nemožno však bez rozdielu odsudzovať tých, ktorí svojich starých a chorých členov rodiny „odkladajú“ do špecializovaných zariadení. Často ide o dospelé deti, ktoré pracujú v zamestnaní a ktoré sa z objektívnych dôvodov nemôžu plnohodnotne postarať o odkázaného človeka v jeho prirodzenom rodinnom prostredí.

Treba rátať s tým, že „život človeka sa uskutočňuje medzi ľuďmi. Od narodenia po smrť je určovaný vplyvom spoločnosti na jedinca a naopak. (...) Práve hodnota a význam života, jeho prežívania, plnosti našej autenticity, dáva do pohybu vzťah so svetom, skúsenosťou“²⁴². Tento vzťah sa môže v istých situáciách stať pre človeka záchranou. Máme na mysli konkrétnu situáciu, chorobu, ktorá človeka vedie k smrti. A tou záchranou rozumieme napríklad zdravotnú pomoc.

Aj napriek nášmu označeniu, že ide pre chorého o záchranu, často býva skutočnosťou, že zdravotnícke prostredie pôsobí na pacientov chladne a neosobne, „neposkytuje primerané podnety a intimitu. V tejto oblasti existuje veľký rozdiel medzi jednotlivými zariadeniami a zdá sa, že prostredie a kvalitu poskytovaných služieb silne ovplyvňuje fakt, či ide o štátne, alebo neštátne zariadenie a od množstva účelne využitých finančných prostriedkov.“²⁴³ V ostatnom čase aj na Slovensku vznikajú za týmto účelom hospicové zariadenia, do ktorých, aspoň načas, umiestňujú deti svojich rodičov. Generálny sekretár Slovenskej katolíckej charity Gumulák v rámci kampane „Aby človek nebol sám“ upozornil, že *hospicová starostlivosť, ktorá je určená pre nevyliciteľne chorých ľudí v terminálnom štádiu života, by mala byť dostupná pre všetkých, ktorí ju potrebujú, nie iba pre solventných.*²⁴⁴ Konkrétne pripomenul kampaň: „Tam, kde štát pomáha málo, môžete pomôcť vy“, v ktorej sa charita snaží vyzbierať peniaze, aby zmiernila deficit, ktorý vznikol nedostatočnými platbami od zdravotných poisťovní, ktoré kryjú iba 50 – 60 % nákladov za starostlivosť v hospicových zariadeniach. Zvyšok si totiž musia doplácať pacienti alebo ich deti či iní príbuzní, i keď je pravda, že „o chorého sa nesmie starať bez jeho účasti a súhlasu. Musíme mať na pamäti, že by rád chcel zostať čo najdlhšie svojim

²⁴² Hrašková, 2000, s. 203. 107

²⁴³ Čáp, Magerová, 2009, s. 181

²⁴⁴ Gumulák, 2011

pánom²⁴⁵. Zaiste to však nemusí doslova platiť v jeho finančnej spoluúčasti na hospicovej starostlivosti. Gumulák dodáva, že *mnoho ľudí si nemôže dovoliť umiestniť príbuzného v hospici, pretože na to nemajú. Aby sme mohli prijať aj chudobných, snažíme sa na to vyzbierať peniaze od darcov. Zomrieť dôstojne by nemal byť luxus*²⁴⁶.

Je vhodné v tejto súvislosti pripomenúť slová pápeža Benedikta XVI.: „Miera ľudskosti je podstatne určovaná vzťahom k utrpeniu a k trpiacemu. Platí to pre jednotlivcov i pre spoločnosť.“²⁴⁷ K tomu dodáva: „Spoločnosť, ktorá nedokáže prijímať trpiacich a nie je schopná prostredníctvom súcitu podieľať sa na ich utrpeniach a vnútorne ich znášať, je krutá a neľudská“²⁴⁸. A toto sa dá aplikovať aj na rodinu a následne aj na vzťah detí k ich chorým a starým rodičom.

Tí, ktorí pracujú s nevyliciteľne chorým človekom, pracujú so skutočnosťou, že „choroba býva často (...) milosrdná. Zakaľuje jasný pohľad a zahmlieva vedomie, a tak znemožňuje, aby chorý chápal, ako na tom skutočne je. Neuvedomuje si už svoj stav, nevadí mu, že má špinavé oblečenie a nepozoruje, že sa mu veci nedaria. Síce ešte žije, ale prestáva vnímať čas – večnosť už začala“²⁴⁹.

Aj tu platí, že ten, kto sa stará o iného človeka, stále hľadá kontakt s týmto človekom a zbiera informácie, aby získal znalosti o jeho situácii. Ľahostajnosť a neinformovanosť sú nezlučiteľné so vzťahom k pravdivej starostlivosti. Ak sa teda profesionál chce o niekoho starať, má byť náležite informovaný o tom, o koho skutočne ide, aké sú jeho želania a potreby a ako možno zdokonaľiť jeho životné podmienky.²⁵⁰ Iba v takejto informovanej a pravdivej službe je možné naplniť oprávnené očakávania od kompetentných profesionálov, keď ide o starostlivosť o chorých ľudí.

Profesionáli v tejto oblasti by mali poučiť príbuzných, predovšetkým dospelé deti, ak ide o ich rodičov, že nevyliciteľne chorý človek má právo na dôstojné umieranie. Podľa niektorých autorov totiž časť lekárskeho povolania používa modernú techniku už takmer neľudským spôsobom so snahou za každú cenu predĺžiť život a proces umierania. Ak je smrteľne chorý ešte pri vedomí a pričítaný, všetky rozhodnutia, ktoré sa týkajú blížiacej sa smrti, treba s ním prerokovať ako s partnerom. Platí to nielen pre komunikáciu

²⁴⁵ Pera, Weinert, 1996, s. 124

²⁴⁶ Gumulák, 2011

²⁴⁷ Benedikt XVI., 2008, č. 38

²⁴⁸ Benedikt XVI., 2008, č. 38

²⁴⁹ Pera, Weinert, 1996, s. 23-24

²⁵⁰ Lemon, 1997

zdravotníckeho profesionála s dotyčným zomierajúcim, ale predovšetkým pre dialóg chorého s jeho príbuznými.

Dôležitou povinnosťou detí k ich starým a chorým rodičom je zabezpečiť im duchovnú útechu najmä v podobe prijatia sviatostí. Majú byť sprostredkovateľmi medzi chorým a kňazom tak, aby sa v pravom čase stretli s Kristom vo sviatostiach Cirkvi. Máme tu na mysli sviatosť zmierenia, pomazania chorých a sväté prijímanie.

Pre úplnosť dodávam, že Katolícka charita na Slovensku prevádzkuje niekoľko hospicov. Poskytuje v nich nevyliciteľne chorým ľuďom, nachádzajúcich sa v terminálnom štádiu života, potrebnú starostlivosť. Tak, aby netrpeli neznesiteľnými bolesťami, aby bola zachovaná ich ľudská dôstojnosť a najmä, aby v posledných chvíľach života neboli osamotení. Hospice majú vo svojej pôsobnosti aj samosprávy, občianske združenia, rehole, registrované cirkvi a náboženské spoločnosti.

Ak však deti majú možnosť sa o svojich rodičov postarať, a to aj za cenu istých obetí v rozumnej miere, majú tak urobiť.

Ak však chorí ľudia sú v istých okamihoch odlúčení od svojej rodiny, to ešte neznamená, že po rodine netúžia. Otázka znie, či dokáže nejaká iná komunita aspoň sčasti nahradiť skutočnú rodinu. (Niečo naznačil aj vyššie uvedený výskum.)

3 PRÍNOS KRISTOVHO POSOLSTVA K INTENZITE SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI V RODINE

Táto téma sa dá spracovať z rôznych hľadísk. Sociálna spravodlivosť je totiž široká téma, do ktorej, čo sa týka rodinných vzťahov, patrí napríklad právo človeka na život, na vzdelanie, na primeranú starostlivosť a výchovu, na náležité materiálne a finančné zabezpečenie členov rodiny, na „položenie“ náboženských základov a ich rozvíjanie tak, aby to zodpovedalo požiadavkám Cirkvi a schopnostiam dotyčného člena rodiny.

Zadefinujme si poradie hodnôt, ktorým treba zadostučiť tak, aby bol naplnený imperatív, ktorý sa kresťanov bytostne dotýka a od ktorých to aj vonkajší svet právom očakáva. Mám na mysli telesnú i duchovnú potrebu človeka. Obidve môžu byť odstupňované podľa naliehavosti. Inak sa treba postaviť k tomu, kto je v krajnej núdzi a ide mu o bytie či nebytie, je životne odkázaný na pomoc ako k tomu, kto je vo veľmi vážnej núdzi či potrebe alebo dokonca v jednoduchej potrebe, kde si vie účinne pomôcť aj sám. Dôležité je zachovať pravidlo, že pomoc človeku v krajnej duchovnej potrebe, pokiaľ je to v našich silách a možnostiach, má prednosť pred čokoľvek iným. Ak to vysvetlím ešte podrobnejšie: Ten, kto sa nachádza v krajnej duchovnej núdzi, je v takom stave, keď je podstatne ohrozená jeho spása. Pre zodpovednosť za spásu blížneho a pre príkaz lásky k nemu je pomoc takému človeku v takomto stave vážnou povinnosťou. Čím je mi tento človek bližší, tým je táto povinnosť nástojčivejšia. Hoci ide o teóriu, ktorá sa môže zdať dosť komplikovaná a v praxi ťažko vždy uplatniteľná, najmä kvôli tomu, že často treba konať veľmi rýchlo, predsa by bolo vhodné, ak by sa dostala do myslenia jednotlivých kresťanov tak, aby ich následné konanie v tomto kontexte bolo prirodzené.

Keďže v poradí lásky – pri zhode potreby a núdze – sú pre človeka prvoradí predovšetkým rodinní príbuzní, budem sa venovať materiálnemu a duchovnému zabezpečeniu rodiny, pretože táto oblasť tiež patrí do skupiny pravidiel, ktoré sa snažím pomenovať a aspoň sčasti rozviesť. A keďže – vďaka Kristovi – veľkosť človeka pozostáva predovšetkým v jeho veľkej dôstojnosti, preukázanie lásky voči blížnemu je nielen vhodné, ale aj povinné – zvlášť ak ide o človeka z blízkeho príbuzenstva.²⁵¹

²⁵¹ Týmto konštatovaním nechcem znižovať povinnosť každého človeka zaujímať sa a pomáhať aj ľuďom, ktorí nepatria do jeho príbuzenstva. Zachovať však chronológiu lásky pri rovnakej úrovni potreby či núdze je nielen morálne oprávnené, ale aj povinné.

3. 1 Materiálne zabezpečenie rodiny

Sociálna spravodlivosť v rodine má tak duchovnú ako i materiálnu podobu. Sociálne učenie Cirkvi sa jej explicitne venuje vo svojich dokumentoch v podstate od vydania prvej sociálnej encykliky *Rerum novarum*. Pozrime sa na niektoré dokumenty z minulosti, ako sa pozerali na sociálnu spravodlivosť v rodine. Budem si všímať predovšetkým základné princípy týkajúce sa tejto problematiky, ktoré sú vsadené do kontextu doby a situácie vtedajšieho človeka i rodiny, v ktorej žil.

3. 2 Vzťah rodina verzus štát v encyklike *Rerum novarum*

Prvá sociálna encyklika z roku 1891 vyjadrila to, čo Cirkev hlásala a na čo apelovala už oddávna. Explicitne sa venovala aj vzťahu medzi rodinou a štátom: „Nie je správne, (...), aby občan a rodina boli pohltení štátom. Správne je, naopak, ponechať tak občanovi, ako i rodine toľko nezávislosti v konaní, koľko je len možné pri zachovaní spoločného dobra a práv iných.“²⁵² Pápežovi išlo o implementáciu princípu subsidiarity: „Je teda veľkým a zhubným omylom chcieť, aby štát mohol ľubovoľne zasahovať do svätej rodiny. Istotne, ak niektorá rodina sa náhodou nachádza v takých vážnych ťažkostiach, že jej samej nie je možné dostať sa z nich, v takýchto ťažkých okolnostiach, je zásah verejnej moci oprávnený; veď každá rodina je súčasťou spoločenského organizmu. Podobne v prípade vážnych neporiadkov vo vzájomných vzťahoch medzi členmi rodiny nech štát zasiahne a dá každému, čo mu patrí; toto totiž nie je uzurpovanie práv občanov, ale ich zabezpečenie a ochrana v duchu poctivej spravodlivosti. Tu sa však musí štát zastaviť; ísť ďalej mu prirodzenosť nedovoľuje. Otcovskú právomoc štát nemôže ani potlačiť, ani si prisvojiť, pretože sa rodí zo samotného prameňa ľudského života,“²⁵³ pripomenul vo svojej dobe Lev XIII.

3. 3 Pius XI. o spravodlivosti premietnutej do mzdy členov rodín

V medzivojnovom období 20. storočia bola realitou veľká hospodárska kríza, ktorú v istej podobe zažil aj človek nášho storočia. Pápež Pius XI. ovplyvnený aj situáciou, ktoré tomu predchádzala, apeloval v encyklike *Quadragesimo anno* na kompetentných, aby dopriali robotníkom spravodlivú mzdu: „Na prvom mieste robotníkovi treba dať takú mzdu, aká

²⁵² Lev XIII., 1891, č. 28

²⁵³ Lev XIII., 1891, č. 11

postačuje na zaopatrenie jeho i jeho rodiny. Je však správne, aby aj zvyšok rodiny, každý podľa svojich síl, prispel k spoločnému zaopatreniu, ako to už možno prakticky vidieť najmä v rodinách roľníkov a tiež v mnohých rodinách remeselníkov a drobných obchodníkov. Avšak nesmie sa pritom zneužívať vek detí ani slabosť ženy. Matky rodín nech vykonávajú svoju prácu predovšetkým v domácnosti a okolo nej, pridržiavajúc sa domácich záležitostí. To, že matky rodín pre nedostatok otcovej mzdy sú nútené vykonávať nejakú výnosnú prácu mimo domova, a takto zanedbávať svoje vlastné úlohy a povinnosti, no najmä opateru a výchovu svojich detí, je obrovským neporiadkom, ktorý sa musí so všetkým úsilím odstrániť,²⁵⁴ dodal Pius XI. ako riešenie ponúkol teóriu, že „treba (...) urobiť všetko, aby otcovia rodín dostávali takú mzdu, ktorá by postačovala na primerané zabezpečenie spoločných domácich potrieb. Aj keď v súčasných spoločenských okolnostiach to nie vždy bude možné učiniť, sociálna spravodlivosť si vyžaduje, aby sa čím skôr zaviedli také zmeny, ktoré zabezpečia každému dospelému robotníkovi spomenutú mzdu“²⁵⁵.

3. 4 Pevné manželstvo a stabilná rodina ako základný predpoklad sociálnej istoty

Ľudská spoločnosť potrebuje mať zapustené korene v pevnej a stabilnej rodine založenej na nerozlučiteľnom heterosexuálnom manželstve. Tento dôležitý a neprehliadnuteľný predpoklad som spomenul už vyššie, no pri rozoberaní niektorých, s našou témou súvisiacich bodoch, sociálnych encyklik sa k tomu musím ešte raz vrátiť. Encyklika Jána XXIII. *Mater et Magistra* sa tomu explicitne venuje. „Ľudský život sa odovzdáva prostredníctvom rodiny, založenej na jedinom a nerozlučiteľnom manželstve, ktoré je pre kresťanov pozdvihnuté na hodnotu sviatosti. Odovzdávanie ľudského života prirodzenosť zverila ľudskému aktu, osobnému a zodpovednému, a to – ako také – podlieha múdrym Božím zákonom. Tieto zákony sú neporušiteľné a nemeniteľné a treba ich rešpektovať a zachovávať.“²⁵⁶

Ján XXIII. však išiel postupne aj ďalej: „Je nanajvýš dôležité, aby nové generácie dostali primeranú kultúrnu, ako i náboženskú výchovu – čo je povinnosť a právo rodičov – k zmyslu pre zodpovednosť vo všetkých prejavoch života, a teda aj ohľadom vytvárania rodiny, plodenia a výchovy detí. Musia byť vychovávané k životu viery a hlbokoj dôvery v

²⁵⁴ Pius XI., 1931, č. 72

²⁵⁵ Pius XI., 1931, č. 72

²⁵⁶ Ján XXIII., 1997, č. 181

Božiu prozreteľnosť, aby boli pripravené podstupovať ťažkosti a obety pri vykonávaní takého vznešeného a často náročného poslania, akým je spolupráca s Bohom pri odovzdávaní ľudského života a pri výchove potomstva. Pri takejto výchove žiadna ustanovizeň nemá naporúdzi toľko účinných prostriedkov ako Cirkev, ktorá aj z tohto dôvodu má právo v plnej slobode vykonávať svoje poslanie²⁵⁷.

„Výchova musí nielen vzbudzovať a rozvíjať povedomie povinnosti konať po kresťansky na ekonomickom a sociálnom poli, ale je nevyhnutné, aby si kládla za cieľ vstúpiť aj metódu, ktorá uschopňuje vykonávať túto povinnosť“²⁵⁸, dodáva v našom texte blahoslavený Ján XXIII.

3. 5 Komplexný rozvoj človeka prostredníctvom rodiny

Aj pápež Pavol VI. poukazoval na dôležitosť výchovy v komplexnom rozvoji človeka. Doslova napísal: „Podľa Božieho úmyslu každý človek je povoláný rozvíjať sa, lebo každý život je povoláním. Každý dostal od narodenia s ťaby v zárodku súhrn schopností a vlastností, aby raz prinášali ovocie. Ich rozvoj, výsledok výchovy prijatej od prostredia, ako aj osobného úsilia, umožní každému smerovať k určaniu, ktoré mu predkladá Stvoriteľ. Súc obdarený rozumom a slobodou, je zodpovedný za svoj rast, ako aj za svoju spásu. Napomáhaný a občas hatený svojimi vychovávateľmi a svojím prostredím, každý zostáva – nech sú vplyvy, ktoré naň pôsobia, akékoľvek – hlavným strojcom svojho úspechu alebo svojho neúspechu. Samotným úsilím svojho rozumu a svojej vôle každý človek môže vzrastať v ľudskosti, získať na hodnote a byť niečím viac“²⁵⁹.

Sociálne posolstvo pápeža Pavla VI. bolo adresované aj tým, ktorí ovplyvňujú legislatívu a majú možnosť pozitívnym alebo negatívnym spôsobom spoluurčovať smer populačnej politiky: „Treba uznať, že zrýchlený rast obyvateľstva veľmi často pridáva svoje ťažkosti k rozvojovým problémom. Počet obyvateľstva rastie rýchlejšie než disponovateľné prostriedky. Zdá sa, že je situácia bez východiska. Vtedy vzniká veľké pokušenie brzdiť rast obyvateľstva radikálnymi opatreniami. Je nepochybné, že verejné vrchnosti môžu zakročovať v medziach svojej kompetencie poskytovaním poučení a vhodnými opatreniami pod podmienkou, že sú v súlade s požiadavkami mravného zákona a rešpektujú spravodlivú slobodu manželského páru. Bez neodcudziteľného práva na

²⁵⁷ Ján XXIII., 1997, č. 182

²⁵⁸ Ján XXIII., 1997, č. 211

²⁵⁹ Pavol VI., 1997, č. 15

manželstvo a na plodenie niet ľudskej dôstojnosti. Prislúcha rodičom pri plnom poznaní veci s konečnou platnosťou rozhodnúť o počte svojich detí, vo vedomí svojej zodpovednosti pred Bohom, pred sebou, pred deťmi, ktoré už priniesli na svet, a pred spoločnosťou, ktorej sú členmi, podľa požiadaviek svojho svedomia osvieteného správne vykladaným Božím zákonom a posilňovaného dôverou v Boha²⁶⁰, napísal v druhej polovici šesťdesiatych rokov 20. storočia pápež Pavol VI.

3. 6 Pracovať znamená rozvíjať rodinný život

Poslaniu uvedomenej ľudskej práce sa venoval v encyklike *Laborem exercens* pápež Ján Pavol II. Aby bola človeku a spoločnosti práca čo najviac prospešná, je nutné začať užitočné reformy už vo vzdelávacom a výchovnom procese. „Organizácii života a výchovy podľa mnohorakých pracovných možností má zodpovedať vhodný vzdelávací a výchovný systém, ktorého cieľom je predovšetkým rozvoj zrelého človečenstva, ale aj zvláštna príprava na zaujatie primeraného miesta na veľkom a spoločensky diferencovanom poli práce“²⁶¹.

Ján Pavol II. neobišiel ani kritériá spravodlivej mzdy, pretože od ich splnenia často závisí aj materiálne zázemie rodiny. „Spravodlivá odmena dospeljej osoby zodpovednej za rodinu je tá odmena, ktorá stačí na založenie a dôstojné udržanie rodiny a na zabezpečenie jej budúcnosti. Takáto odmena sa môže realizovať či už takzvanou rodinnou mzdou, to znamená jedinou odmenou danou za prácu hlave rodiny, vystačujúcou na všetky potreby rodiny bez toho, žeby musela zárobkovú činnosť mimo domu konať aj manželka, alebo inými sociálnymi opatreniami, ako sú rodinné príplatky alebo príspevky na matku, ktorá sa venuje výlučne rodine; tieto príspevky musia zodpovedať skutočným potrebám, to značí počtu vyživovaných osôb počas celého obdobia, v ktorom nie sú schopné dôstojne prevziať zodpovednosť za vlastný život. Skúsenosť potvrdzuje, že sa treba usilovať o spoločenské docenenie materských úloh, námahy, ktorá je s nimi spojená, ako aj starostlivosti, lásky a citu, ktoré deti nevyhnutne potrebujú, aby sa mohli rozvíjať ako zodpovedné osoby, morálne a nábožensky zrelé a psychicky vyrovnané. Spoločnosti bude na česť, ak matke umožní – bez obmedzenia jej slobody, bez psychologickéj alebo praktickéj diskriminácie, bez zhoršenia jej situácie v porovnaní s inými ženami – venovať

²⁶⁰ Pavol VI., 1997, č. 37

²⁶¹ Ján Pavol II., 1997b, č. 18

sa starostlivosti o výchovu detí podľa rozličných potrieb odpovedajúcich ich veku. Nútené upustenie od týchto povinností pre odmeňovanú prácu mimo domácnosti, ak znemožňuje, prípadne sťažuje splňanie prvoradých cieľov materského poslania, je nesprávne z hľadiska dobra spoločnosti a rodiny“²⁶².

3. 7 Konzumizmus – staronové nebezpečenstvo

Pri krátkom priereze niektorými sociálnymi encyklikami nevynechám ani poslednú z trilógie sociálnych encyklík pápeža Jána Pavla II. (popri spomenutej *Laborem exercens* z roku 1981 vydal aj *Sollicitudo rei socialis* v roku 1987), ktorá vyšla sto rokov od prvej sociálnej encykliky. Dokument *Centessimus annus* vyšiel v roku 1991, teda v čase, keď sa v Európe zmenili politické, spoločenské, hospodárske i ekonomické pomery. Aj preto pápež napísal: „Výrazným príkladom umelého konzumu, ktorý sa prieči zdraviu a dôstojnosti človeka a fakticky ťažko sa dá kontrolovať, je droga. Jej rozšírenie je príznakom závažnej choroby spoločenského systému a súčasne nesie v sebe materialistický a v istom zmysle deštruktívny "výklad" ľudských potrieb. Obnovujúca schopnosť slobodnej ekonomiky sa tak realizuje jednostranne a nedostatočne. Droga, ako aj pornografia a iné formy konzumizmu zneužívaním náchylností slabých sa pokúšajú zaplniť vzniknutú duchovnú prázdnotu. Túžba lepšie žiť nie je zlom. Ale pomýlený je taký spôsob života, ktorý sa predstavuje ako lepší, keď sa zameriava na "mať" a nie na "byť, keď chce mať viac nie preto, aby sám bol viac, ale preto, aby ho mohol tráviť v prázdnom pôžitkárstve. Treba pestovať také formy života, v ktorých hľadanie pravdy, krásy a dobra a spoločenstvo s inými v záujme spoločného rozvoja budú určovať spotrebu, úspory a investovanie. So zreteľom na to nemôžeme pripomínať len povinnosť lásky čiže povinnosť dávať z "prebytkov" a občas aj z toho, čo je "potrebné", aby sa chudobným dostalo to, čo potrebujú pre život.“²⁶³

Ján Pavol II. navrhol aj riešenie ako sa konzumizmu brániť: „Na prekonávanie dnes rozšíreného individualistického spôsobu myslenia treba konkrétne úsilie solidarity a lásky. Začína sa v rodine, kde si manželia navzájom pomáhajú a generácie sa vzájomne o seba starajú. Takto sa rodina stáva spoločenstvom práce a solidarity. Stáva sa však, že rodina, keď sa rozhodne plne zodpovedať svojmu povolaniu, ostáva bez nutnej podpory štátu a

²⁶² Ján Pavol II., 1997b, č. 19

²⁶³ Ján Pavol II., 1997a, č. 36

nemá naporúdzi dostatok prostriedkov. Je potrebné podporovať nielen rodinnú, ale aj sociálnu politiku, ktorej hlavným cieľom musí byť sama rodina. Musia jej pomáhať poskytovaním náležitých prostriedkov a účinných foriem podpory pri výchove detí a starostlivosti o starých ľuď, aby sa zabránilo ich vylúčeniu z rodiny a aby sa tak posilňovali vzťahy medzi generáciami.“²⁶⁴

3. 8 *Caritas in veritate* aj o spoločenskom rozmere ľudskej osoby

Pápež Benedikt XVI. vo svojej jedinej sociálnej encyklike reagoval na obdobie finančnej, hospodárskej a dlhovej krízy, ktorá zachvátila svet v roku 2008. Podľa neho je príčinou aj morálna kríza, ktorá sa dá prekonať iba pomocou Boha a v jeho spoločenstve, ako i v spoločenstve s druhými ľuďmi: „Ľudské stvorenie má duchovnú prirodzenosť a realizuje sa v medziosobných vzťahoch. Čím autentickjšie ich prežíva, tým viac dozrieva aj jeho osobná identita. Hodnota človeka rastie, keď nadväzuje vzťahy s druhými a s Bohom, a nie keď sa izoluje. Dôležitosť takýchto vzťahov sa teda stáva podstatnou.“²⁶⁵ Nastávajúci trend sociálneho učenia Cirkvi, čo sa týka aj rodinných záležitostí možno naznačujú slová pápeža Františka, ktorými povzbudzuje: „Nesmieme sa báť dobroty a už vôbec nie nežnosti!“²⁶⁶

3. 9 Ešte k sociálnej spravodlivosti v rodine

V prvom rade tu platí dôležitý princíp: ide o rovnoprávnosť všetkých členov rodiny – každý človek má rovnakú dôstojnosť, má rovnaké práva a povinnosti. *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi* však podčiarkuje „sociálnu hodnotu detstva“²⁶⁷, ktorej súčasťou je právo každého dieťaťa narodiť sa v skutočnej rodine, mať možnosť primeranej výživy, bývania či vzdelania. Na rešpektovanie takejto sociálnej hodnoty detstva treba dohliadať vždy, no predovšetkým vtedy, ak ide o menšie dieťa, o choré, trpiace a postihnuté dieťa. Rodina má dieťa ochrániť pred negatívnymi javmi a vplyvmi tej ktorej doby. Najmä rodičia sú preto zodpovední predovšetkým za svoje postoje, za náležité vedomosti o nástrahách či možných negatívach doby tak, aby svoje deti dokázali čím lepšie uchrániť, včas upozorniť a najmä ich správnu výchovou pripraviť na zodpovedné využívanie

²⁶⁴ Ján Pavol II., 1997a, č. 49

²⁶⁵ Benedikt XVI., 2009, č. 53

²⁶⁶ František, 2013a

²⁶⁷ *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 2008, č. 244

slobody, ktorú majú a ktorou raz, keď budú dospelé, budú rozhodovať o sebe a sčasti aj o druhých, a to často v podstatných otázkach života.

Jedno z veľkých aktuálnych nebezpečenstiev, ktoré hrozí súčasnému človeku, je tzv. zmasovenie. Čiže skutočnosť, keď sa jednotlivec prispôbuje davu, jeho názoru či životnému štýlu. Ale aj to, keď sa na človeka nepozera ako na jednotlivca so všetkým, čo k tomu patrí, ale iba ako na súčasť davu, masy. V globalizovanej spoločnosti sa niektorým, s tým súvisiacim veciam, nevyhneme, a to je treba rozlišovať. Podľa Hoffnera, „zmasovenie životných vzťahov sa nesmie rovnať depersonalizácii človeka.“²⁶⁸ Také „zmasovenie“ charakterizujú minimálne tri črty:

- Únik od neosobného. Ide o to, že človek sa nechá ovplyvniť vopred hotovými myšlienkami televízie, časopisov a tak sa stáva ozvenou iných – prepadol zmasoveniu.
- Absolutizácia materiálneho životného štandardu, ktorý potláča všetko to, čo je duchovné. Hodnotu človeka tu určuje nie to, kým je vo svojej podstate, ale skôr jeho životný štandard, teda to, čo si môže dovoliť.
- Náboženské vykorenenie, ktoré súvisí so sekularizačným trendom. To však neprinieslo oslobodenie, ale skôr zneistenie mnohých ľudí, ktorí prišli o základnú životnú orientáciu.²⁶⁹

A opäť sa dostávam k úlohe rodiny. V nej totiž nielenže majú vládnuť sociálne spravodlivé vzťahy, ale ona je povolaná k tomu, aby k týmto vzťahom vychovávala všetkých svojich členov. Ona ich má ochrániť pred tým, čo Hoffner nazýva „zmasovením“. Ak sa jej to podarí, potom to bude výhodné nielen pre konkrétnu rodinu, ale aj pre spoločnosť ako takú. „Nezmasovený“ človek totiž bude vedieť využívať svoju slobodu, poznajúc svoju originálnosť. A ak je aj veriaci, potom si plnšie uvedomí svoje jedinečné ukotvenie v Bohu a svoju hodnotu, ktorú dostal pri stvorení a pri svojom vykúpení a podľa toho bude riadiť svoju životnú morálku a filozofiu.

Mnoho ľudí chce ísť k cieľu, no nie osvedčenými cestami, ktoré k nemu vedú.

Ako sme mohli zistiť, problematike náležitého materiálneho zabezpečenia človeka, vrátane jeho rodiny, sa pomerne systematicky venuje sociálne učenie Cirkvi, predovšetkým pontifikáty ostatných pápežov, vrátane dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu.

²⁶⁸ Hoffner, 2007, s. 27

²⁶⁹ Hoffner, 2007

Otcovia a matky veľmi dobre vedia o čo ide pri materiálnom zabezpečení ich rodiny, a keď budem trochu osobný, verte, že o tom viem niečo aj ja. Povinnosť mužov a žien, na pleciach ktorých stojí úloha nielen položiť solídny materiálny základ ich rodiny, ale ho aj podľa možnosti zveľaďovať, ide o vyživovanie a zabezpečenie ich detí, ale aj o to, aby takáto rodina požívala stabilitu a slobodu, je podstatná a v istej miere nezastupiteľná. Tým však nechcem povedať, že manželia, ktorí sa nevedia alebo nedokážu postarať o materiálnu zložku rodiny, nemajú svoju dôstojnosť. Princíp subsidiarity, ktorý možno aplikovať práve v takýchto prípadoch, môže zainteresovaných primäť k novému začiatku a podporiť ich v úsilí o zabezpečenie rodiny prácou svojich rúk.

Úloha profánnej spoločnosti, teda štátu, je v tomto prípade veľmi dôležitá. Okrem toho, že jeho politika má vytvárať čo najvhodnejšie podmienky pre rozvíjanie rodinného života založeného na heterosexuálnom, monogamnom a nerozlučiteľnom manželstve, má aj konkrétne pomáhať peniazmi v odstupňovanej miere a v rôznych variáciách tým rodinám, ktoré sú na to odkázané. Nie však bez toho, aby schopných rodičov motivovala kráčať dopredu v samostatnosti a v realizovaní zodpovednosti za rodinné spoločenstvo.

Záver

Vždy je dôležité hovoriť o hodnotách rodiny. Je nutné často poukazovať na hodnoty, ktoré tvoria základy našej civilizácie a ktoré znamenajú aj jej budúcnosť. Preto treba využiť každú príležitosť vyzdvihovať rodinné cnosti, pozostávajúce najmä z manželských a rodičovských vzťahov. Nestačí iba konštatovať či kritizovať, že v 21. storočí je tradičná rodina, korešpondujúca s kresťanským poslanstvom, nemoderná, že všetko je naruby postavené, že kam to spejeme. Priložme ruku k dielu. Hovoríme o tom na akademickej pôde, ale aj v rodinách, v chrámoch, v pastoračných či univerzitných centrách, vo farnostiach, diecézach, v médiách, na magistrátoch, v národnom i európskom parlamente. Hovoriť pravdu o rodine je cnostné, lebo „Boh so svojou pravdou stojí proti nespočetným podobám ľudských lží, proti ľudskému egoizmu a pýche.“²⁷⁰ A stáť na strane Boha je vždy správne.

Ak k tomu táto publikácia aspoň trochu prispela, potom splnila svoj účel.

²⁷⁰ Benedikt XVI. - Ratzinger, 2012, s. 81

Použitá literatúra

ALBERICH, E., DŘÍMAL L. 2008. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008.

AUER, A. 2001. *K etické diskusi o sexualitě a manželství*. In Teologické texty 5/2001.

BENEDIKT XVI 2006. *Deus caritas est*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006.

BENEDIKT XVI 2007a. *Sacramentum caritatis*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2007.

BENEDIKT XVI. – JOZEF RATZINGER. 2007b. *Ježiš Nazaretský I*. Trnava: Dobrá kniha, 2007.

BENEDIKT XVI. – JOZEF RATZINGER. 2012. *Ježiš Nazaretský – Prológ, Ježišovo detstvo*. Trnava: Dobrá kniha, 2012.

BENEDIKT XVI. 2005. *Sedem rokov od nástupu Benedikta XVI. na Petrov stolec* [online]. [cit. 2012-04-22]. Dostupné na internete: <http://tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20120424028>.

BENEDIKT XVI. 2008. *Spe salvi*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008.

BENEDIKT XVI. 2009. *Caritas in veritate*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009.

BENEDIKT XVI. 2011. *Verbum Domini*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2011.

BENEDIKT XVI. 2012. *Posolstvo k 27. Svetovému dňu mládeže*. [online]. [cit. 2013-02-11]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-mladez-2012>.

Čáp, J. Magerová, J. 2009. *Postoje sestier a študentov ošetrovateľstva k problematike interrupcií* [online]. [cit. 2013-04-27]. Dostupné na internete: <http://www.pouzp.cz/text/cs/postoj-sester-a-studentu-osetrovatelstvi-k-problematice-interupci.aspx>.

DE VITO, J. A. 2008. *Základy medzilidské komunikace*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008.

Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Apostolicam actuositatem*. 1972. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1972.

Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Dignitatis humanae*. 1972. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1972.

Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Gaudium et spes*. 1969. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1969.

Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. *Gravissimum educationis*. 1972. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1972.

DUDA, J. 2006. *Čo zastaví desakralizáciu Slovenska?* In Slovensko, materializmus a desocializácia. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2006.

ELIÁŠOVÁ, E. 2008. *Výchova k radosti. Pravá radosť podľa Františka z Assisi*. In Disputationes scientificae roč. VIII. č. I, 2008. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2008.

FORDE, M. 2004. *Západný materializmus a vyvážanie desocializácie*. In Slovensko, materializmus a desocializácia. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2004.

FRANTIŠEK. 2013a. *Homília Svätého Otca Františka počas inauguračnej svätej omše*. [online]. 2013, [cit. 2013-04-28]. Dostupné na internete: In <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocclanku=20130319030>.

FRANTIŠEK. 2013b. *Pápež František: Ten, kto skutočne pozná Ježiša, nemôže o ňom nevydávať svedectvo*. [online]. 2013, [cit. 2013-04-14]. Dostupné na internete: In <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocclanku=20130414004>.

FRANTIŠEK. 2013c. *Prekvapujúce pápežovo priznanie. Vieme, čo robí na sklonku dňa*. [online]. 2013, [cit. 2013-05-20]. Dostupné na internete: In <http://tvnoviny.sk/sekcia/zahranicne/archiv/prekvapujucie-papezovo-priznanie-vieme-co-robi-na-sklonku-dna.html>.

FRANTIŠEK. 2013d. *Lumen fidei*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2013.

TORNIELI, A. 2013. *Jorge Mario Bergoglio. František pápež chudobných. Život, myšlienky a slová pápeža, ktorý zmení Cirkev*. Bratislava: Ikar, 2013.

- GAETA, S. 2013. *Svätý Otec František. Život a výzvy*. Bratislava: Lúč, 2013.
- GUMULÁK, R. 2011. *Zomrieť dôstojne nesmie byť luxus*. [online]. 2011, [cit. 2011-01-25]. Dostupné na internete: In <http://www.tkkbs.sk/zc/2011/bulletin201103.pdf>.
- GÜNTÖR, A. 1989 – 2010. *Morálna teológia IIa, IIb, IIIa, IIIb*. Rím, Trnava: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Spolok svätého Vojtecha, 1989-2010.
- HÖFFNER, J. 2007. *Kresťanská náuka o spoločnosti*. Trnava: Dobrá kniha, 2007.
- HRAŠKOVÁ, J. 2000. *Ludská bytosť – osobnosť v integrite rozumu a srdca*. In *Osobnosť človeka v jej duchovnej dimenzii*. Trnava: Trnavská univerzita, 2000.
- JÁN PAVOL II. 1980. *Redemptor hominis*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1980.
- JÁN PAVOL II. 1990. *Christifideles laici*. Bratislava: Lúč, 1990.
- JÁN PAVOL II. 1991a. *Mulieris dignitatem*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1991.
- JÁN PAVOL II. 1991b. *Soubor projevů Jana Pavla II. o hodnotě lidského života a úctě k nemu*. In *Generálna audiencia 22. 8. 1984, čl. Postoj Cirkve k predávaniu života*. Olomouc: Centrum pro rodinný život, 1991.
- JÁN PAVOL II. 1993a. *Familiaris consortio*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993.
- JÁN PAVOL II. 1993b. *Reconciliatio et paenitentia*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993.
- JÁN PAVOL II. 1994a. *Posolstvo k XXVIII. Svetovému dňu masovokomunikačných prostriedkov, časť určená rodinám*. In čl. Ján Pavol II. o televízii v rodine. Praha: Sekretariát Českej biskupskej konferencie, 1994.
- JÁN PAVOL II. 1994b. *List pápeža Jána Pavla II. rodinám*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1994.
- JÁN PAVOL II. 1995. *Evangelium vitae*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1995.
- JÁN PAVOL II. 1996a. *Tertio millennio adveniente*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1996.

- JÁN PAVOL II. 1996b. *Vita consecrata*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1996.
- JÁN PAVOL II. 1996c. *Boží plán Desatoro pre tretie tisícročie*. Bratislava: Lúč, 1996.
- JÁN PAVOL II. 1997a. *Centesimus annus*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997
- JÁN PAVOL II. 1997b. *Laborem exercens*. In Sociálne encykliky. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997.
- JÁN PAVOL II. 1999b. *Posolstvo Jána Pavla II. mladým na celom svete pri príležitosti XIV. svetového dňa mládeže*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1999.
- JÁN PAVOL II. 1999a. *Redemptoris mater*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1999.
- JÁN PAVOL II. 2000a. *Dominum et vivificantem*,. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2000.
- JÁN PAVOL II. 2000b. *Veritatis splendor*. In Encykliky Jána Pavla II. Bratislava: Kňazský seminár svätého Cyrila a Metoda, 2000.
- JÁN PAVOL II. 2001. *Novo millennio ineunte*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2001.
- JÁN PAVOL II. 2003. *Rosarium virginis Mariae*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2003.
- JÁN XXIII. 1997. *Mater et magistra*. In Sociálne encykliky. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997.
- KAPUSŇÁK, F. 2002. *Druhý vatikánsky koncil a dekrét Ad gentes*. In Duchovný pastier 9/2002. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2002.
- Katechizmus Katolíckej cirkvi*. 1999. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1999.
- KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU. KONGREGÁCIA PRE KLERIKOV. 2002. *Základný poriadok pre formovanie trvalých diakonov, Direktórium pre službu a život trvalých diakonov*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2002.
- KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU. 1997. *O ľudskej láske*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997.
- KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. 2009. *Dignitatis personae*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009.
- KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. 1998. *Donum vitae*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1998.

- KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. 2000. *Dominus Iesus*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2000.
- KOREC, J. CH. 2004. *Kresťanstvo nás robí ľuďmi*. Bratislava: Lúč, 2004.
- Kódex kánonického práva*. 1996. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1996.
- LEV XIII. 1891. *Rerum novarum*. [online]. 2013, [cit. 2013-06-19]. Dostupné na internete: In <http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/rerum-novarum>.
- LYKOVÁ, S. 2011. *Spoločné prvky charitatívnej služby a ošetrovatel'stva*. Diplomová práca. Nitra, 2011.
- MARTINEC, M. 2013. *Závislí na porne môžu mať pri reálnom sexe problémy s erekciou*. [online]. 2013, [cit. 2013-05-29]. Dostupné na internete: In <http://www.pluska.sk/plus-7-dni/relax/zavisli-porne-mozu-mat-pri-realnom-sexe-problemy-erekciou.html>.
- MAZUR, P. 2008. *Kresťanská výchova v učení Cirkvi*. In *Disputationes scientificae* roč. VIII. č. I, 2008. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2008.
- PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA. 2009. *Biblia a morálka*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU. 1996. *Katolícka cirkev a sexuálna výchova*. Bratislava: Serafín, 1996.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU. 2001. *Rodina, manželství a fakticky existující soužití*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ. 2008. *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008.
- PAVOL VI. 1989. *Humanae vitae*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda. 1989.
- PAVOL VI. 1997. *Populorum progressio*. In *Sociálne encykliky*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997.
- PIUS XI. 1931. *Quadragesimo anno*. [online]. 2013, [cit. 2013-06-219]. Dostupné na internete: In <http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/quadragesimo-anno>.

- PERA, H., WEINERT, B. 1996. *Nemocným nablízku*. Praha: Vyšehrad. 1996.
- PRUŽINEC, T. 2004. *Ideológia ako možná charakteristická črta kresťanstva na Slovensku*. In *Viera a život* roč. 14 (2004), č. 2. Trnava: Dobrá kniha, 2004.
- SKOBLÍK, J. 2001. *Partnerské soužití katolickými očima*. In *Teologické texty* 5/2001.
- ŠTAJER, J. 2008. *Sociálně etický pohled na problematiku dnešní rodiny*. In *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Boskovice : František Šalé – Albert, 2008.
- ŠTAMPACH, I. 2008. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál. 2008.
- TONDRA, F. 1996. *Morálna teológia II*. Spišská Kapitula: Kňazský seminár Jána Vojtaššáka, 1996.
- VÁCLAVÍK, D. 2008. *Příručka sociologie náboženství*. Praha, 2008
- VAGNEROVÁ, M. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008.
- VRAGAŠ, Š. *Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi*. Bratislava: RKCMBF UK, 1996.
- WALDENFEL, H. 2000. *Kontextová fundamentalní teologie*. Praha: Vyšehrad, 2000.
- WATTSA, A. 1995. *Mýtus a rituál v křesťanství*. Brno, Praha: Nakladatelství Tomáše Janečka a Pragma, 1995.
- Zákon o rodině č. 36/2005 Z.z.
- Zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.
- ZEMAN, J. 2008. *Nové prvky psychologického obrazu manželství, a jejich dopady do společenské praxe*. In *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Boskovice : František Šalé – Albert, 2008.

Príloha

Jestvuje relevantný výskum zachytený v diplomovej práci Sylvie Lykovej (2011), absolventky vysokoškolského štúdia, ktorý okrem iného zisťuje vplyv dĺžky praxe v hospicovom zariadení na úroveň osobnostných predpokladov a hodnotového systému jeho pracovníkov tak, aby mohli vhodne uspokojiť spirituálne potreby pacientov. Tento stanovený cieľ ma zaujal. Môže totiž odzrkadľovať isté dôležité súvislosti, čiže rešpektovanie dôstojnosti človeka, a to, čo toto rešpektovanie môže ovplyvniť. Pozrime sa na výskum bližšie:

Autorka si určila hypotézu: Čím dlhšia prax v hospicovom zariadení, tým je zo strany jeho pracovníkov viac pochopenia pre spirituálne potreby zomierajúceho človeka.

Základným kritériom výskumného súboru bol zamestnanecký pomer v zariadení, ktoré sa venuje hospicovej starostlivosti, a to nielen na pozícii vykonávajúcej zdravotnícku starostlivosť o nevyliciteľne chorých ľudí, ako sú lekári, sestry, sanitári a zdravotnícki asistenti, ale aj sociálni pracovníci či duchovní. Výskumnú vzorku tvorilo 73 vybraných zamestnancov (interných aj externých spolupracovníkov).

Splnenie stanoveného cieľa podľa autorky Lykovej: Čím mali respondenti dlhšiu prax v hospici, tým bolo rešpektovanie hodnoty zomierajúceho človeka väčšie. Dokonca z ďalších položiek v dotazníku vyplynulo, že s pravdivým a úplným informovaním zomierajúceho o jeho zdravotnom stave súhlasili viac tí, ktorí mali dlhšiu prax. Čím bola kratšia prax zamestnancov v hospici, tým bol menej dôrazný odmietavý postoj jeho zamestnancov k možnosti vykonať eutanáziu za istých podmienok. Pre peniaze zo mzdy pracovalo v hospici viac tých, ktorí mali kratšiu prax. Čím bola dlhšia prax v hospici, tým viac bola zo strany zamestnancov hospicu umožnená chorým duchovná útecha od kňaza. O potreby príbuzných pacientov sa najmenej zaujímali zamestnanci s najkratšou praxou, najviac tí respondenti, ktorí mali najdlhšiu prax. Čím dlhšia prax, tým bola prítomnosť pri zomierajúcom menej častejšia. Čím dlhšia prax, tým bol väčší záujem o pacienta mimo pracovného času. Čím dlhšia prax zamestnancov hospicu, tým bol menší vplyv osobnej skúsenosti so starostlivosťou o zomierajúceho príbuzného na ich súčasnú prácu. To, že je charita súčasťou duchovnej starostlivosti o chorého človeka, si s istotou myslelo viac

oslovených respondentov s najkratšou praxou, na rozdiel od tých, ktorí v hospicovom zariadení pracovali viac ako 5 rokov.

Z uvedeného sa dá usúdiť, že čím je dlhšia prax v hospicovom zariadení, tým je úroveň osobnostných predpokladov a hodnotového systému jeho pracovníkov väčšia. Tak, aby mohli vhodne uspokojiť spirituálne potreby pacientov. Rozdiel je však pomerne malý. Toľko výskum Lykovej.

Išlo mi o ilustráciu, od čoho môže závisieť pozitívny postoj ku kultúre života. Samozrejme, že tých dôvodov môže byť viac. Aj prostredia môžu byť rôzne. Keď však môže dĺžka praxe v hospicovom zariadení vplývať na postoj jeho zamestnancov k životu, o koľko viac môže ovplyvňovať človeka jeho rodinné prostredie, v ktorom sa nepretržite nachádza? Odpoveď na túto otázku nechám na každom čitateľovi zvlášť.

ThDr. Miroslav Lyko, PhD. (1973) je vysokoškolským učiteľom na Katedre náboženských štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, venuje sa predovšetkým sociálnej spravodlivosti v rodine a misijnej práci pod zorným uhlom sociálnej náuky Katolíckej cirkvi. Je hovorcom Nitrianskeho biskupstva, redaktorom Rádia Lumen, TV LUX a prispievateľom do Slovenského rozhlasu (RTVS) a Katolíckych novín.

